

BORBE DIVIZIJE ZA VRIJEME NEPRIJATELJEVE OFANZIVE VAJS

VOJNO-POLITICKA SITUACIJA

Kraj 1942. i početak 1943. obilježavaju odlučujuću prekretnicu u drugom svjetskom ratu.

Poslije velikih uspjeha *blickriga* (munjevitog rata) 1939—1941, ofanzivna moć njemačko-italijanskih armija u Evropi i Africi, a japanskih u Aziji, osjetno je smanjena. Armije Njemačke, Italije i Japana jednovremeno su zaustavljene, u ljeto i jesen 1942. na Istočnom frontu u Evropi, na frontu u Africi i jugoistočnoj Aziji. Snage antifašističke koalicije zadobile su strategijsku inicijativu na bojnopolju.

Najžešće i krvave borbe vođene su od novembra 1942, na južnom dijelu Istočnog fronta, kod Staljingrada i na Kavkazu. Na pomolu je bio krah njemačke grupe armija *Jug* pod komandom general-feldmaršala Maksimilijana fon Vajksa.

Na Afričkom frontu zapadni saveznici su 23. oktobra 1942. kod El' Alamejna razbili njemačko-italijansku *Afričku armiju* i prešli u snažnu ofanzivu, goneći fašističke armije na zapad kroz Libiju — prema Tunisu, pravcem dugim 2.000 kilometara.

Svega 15 dana kasnije 8. novembra 1942. kod Kazablanke, Orana i u Alžiru, iskrcale su se anglo-američke i francuske snage i nastavile ofanzivu preko Alžira prema Tunisu.

U takvoj situaciji Nijemci su predviđali da će se saveznici, pošto ovladaju Afrikom, iskrcati na Apeninsko ili Balkansko poluostrvo. Zbog toga je Balkan dobio veliki vojnički i politički značaj. Pored toga, NOVJ je krajem 1942. postigla velike vojničke i političke uspjehe. Znajući da će u slučaju savezničkog iskrcavanja na Balkan, NOVJ imati veliki uticaj na vojne operacije, Hitler u decembru donosi odluku da uništi »Titovu državu«, kako su Nijemci tada zvali slobodnu partizansku teritoriju.

Vođa fašističke Njemačke je ubjeden da je situacija za odbranu okupiranog jugoistoka Evrope najteža u Jugoslaviji, gdje će se, prema podacima njegove obavještajne službe, poslije zauzeća Afrike najvjerovatnije iskrcati snage zapadnih saveznika.

Da bi dobio u vremenu da organizuje odbranu i ovog dijela okupirane Evrope (Balkana), Hitler naređuje komandantu njemač-

ko-italijanskih snaga u Africi da uporno zadržava anglo-američke i francuske snage i vodi što duže odbrambene borbe u povlačenju. Istovremeno, poziva 18. decembra 1942. general-pukovnika Aleksandra Lera da dođe u sjedište njemačke Vrhovne komande na savjetovanje.

Na savjetovanju je Ler dobio zadatak da mora najhitnije uništiti snage narodnooslobodilačkog pokreta (NOP-a), na teritoriji *Bihačke republike*, primjenjujući pri tome najbrutalnije mjere.

PLAN NEPRIJATELJA ZA OFANZIVU

Povratkom u sjedište komande u Solun, Ler je odmah zatražio od komandanta njemačkih trupa u NDH najnovije podatke o snagama NOP-a na teritoriji *Bihačke republike*.

Liters mu je 26. decembra dostavio opširne podatke, o tome, da je u drugoj polovini novembra i prvoj polovini decembra 1942. poginulo i nestalo 6.000 Nijemaca, ustaša i domobrana, a da je samo od 17. do 26. decembra poginulo u dolini rijeke Sane 649 vojnika, od kojih 231 Nijemac. Borbe se i dalje vode nesmanjenom žestinom, jer se napadi partizana pojačavaju. U zaključku, general Liters, daje približno tačne podatke o stanju na teritoriji *Bihačke republike*.

... »Država vrhovnog komandanta komuniste Tita, zauzećem Livna i Tomislavgrada dostigla je do sada svoje najveće prostranstvo. Njeno sadašnje područje ima 250 kilometara dužine i okruglo 80—100 kilometara širine. Prema nađenim dokumentima u ovoj partizanskoj državi ima 63.000 naoružanih ljudi, koji raspolazu teškim naoružanjem, sa više topova, motorizovanim i zaprežnim kolima, kao i dovoljnom komorom na tovarnoj stoci...«⁷⁹

Generali Ler i Liters, na osnovu ukupno prikupljenih podataka, napravili su plan operacije, šifrovano nazvanu »Vajs« (Weiss). Planom je bilo predviđeno da se rasporedom snaga na liniji: Karlovac — Glina — Bosanski Novi — Prijedor — Sanski Most — Knin — Gospić — Ogulin ostvari operativno okruženje, a zatim brzim dejstvom motorizovanih divizija presječe ta teritorija, duž puta Karlovac — Slunj — Bihać — Bosanski Petrovac i koncentričnim nastupanjem njemačkih i italijanskih divizija, uz pomoć ustaško-domobranskih i četničkih jedinica, pročešljaju oba dijela slobodne teritorije, odnosno pristupi uništenju glavnih snaga NOV i POJ.

Za realizaciju tog plana Nijemci su angažovali 4 divizije i ojačani puk, ukupno oko 70.000 Nijemaca. U operaciji učestvuje i jedan italijanski korpus jačine oko 45.000 vojnika, dva ustaško-domobranska gorska zdruza, ukupno 8.000 ustaša i domobrana i 2.000 četnika, što čini svega *oko 125.000 Nijemaca, Italijana, ustaša, domobrana i četnika*.

Početak ofanzive određen je za 20. januar 1943, do kada je trebalo, u najvećoj tajnosti, izvršiti koncentraciju i raspored snaga za borbu, popuniti jedinice do punog formacijskog sastava ljudstvom, gorivom, municijom i obezbijediti suhu hranu za višednevnu borbu.

⁷⁹ AVII, k. 8, reg. br. 2/3, njemačka arhiva.

Vođa fašističke Njemačke je, poslije održanog savjetovanja, dostavio i pisanu direktivu broj 47 od 28. decembra 1942, u kojoj šire obrazlaže novonastalu situaciju na jugoistoku Evrope i zadatke u vezi s tim, koji se postavljaju pred komandanta Jugoistoka. U poraenutoj direktivi Hitler, između ostalog, navodi:

... »Prema postojećoj situaciji na Sredozemlju u doglednom vremenu moguć je napad na Krit i na njemačko-italijanska uporišta na Jēju i na Balkanskom poluostrvu.

Mora se računati s tim da će ovaj napad biti potpomognut od strane ustaničkih pokreta na teritorijama zapadnobalkanskih zemalja...

Vojne snage saveznika (odnosi se na Italiju), biće taktički potčinjene komandantu Jugoistoka u slučaju neprijateljskog napada...

Ovo potčinjavanje savezničkih oružanih snaga pod njemačku komandu biće regulisano specijalnom zapovijesti...

... 2.) Zavođenje definitivnog reda i mira u pozadini i uništenje ustanika i bandi svih vrsta povjeravam komandantu Jugoistoka ...

Adolf Hitler s. r.«so

Komandant Jugoistoka, pošto je dobio pisanu direktivu, obećao je Hitleru da će uspostaviti red i mir, pa makar to bio mir groblja.⁸¹

Izvođenje operacije *Vajs Ler* je povjerio komandantu njemačkih trupa u NDH, generalu Litersu, naređujući mu da u roku od 15 dana dostavi zapovjest na uvid.

Liters je 12. januara 1943. izdao zapovjest, s kojom se prethodno saglasio Ler. U zapovjesti su, između ostalog, postavljeni slijedeći zadaci divizije:^{8a?}

... 1.) SS »Princ Eugen« divizija, jačine 21.000 vojnika, uz podršku tenkova, artiljerije i avijacije počinje sa napadom rano ujutru 20. januara od Karlovca preko Šlunja i, istog dana (20. januara) uveče izbija u Bihac, odakle slijedećeg dana (21. januara) jedno jače motorizovano odjeljenje kao prethodnica prodire do Koviljače kod Vrtoča, gdje se spaja sa djelovima njemačke 717. divizije.

2.) Njemačka 717. divizija jačine 9.800 Nijemaca, 3.600 ustaša i domobrana i 2.000 četnika uz podršku 50 tenkova 202. tenkovskog bataljona, divizionu artiljerije i 30 aviona bombardera »Ju-87« počinje sa napadom 20. januara rano ujutru od Vrhpolja preko prevoja Paunovca i, istog dana (20. januara) izbija u Bosanski Petrovac, odakle odmah upućuje jedno motorizovano odjeljenje prema Vrtoči do Koviljače radi spajanja 21. januara sa dijelovima snaga SS »Princ Eugen« divizije.

3.) 369. »vražja divizija« jačine 20.000 vojnika, ojačana borbenom grupom njemačke 187. rezervne divizije jačine 5.000 Nijemaca počinje rano ujutru 20. januara sa »pročešljanjem« terena od Petrinje i Kostajnice preko Banije, Bosanske Krupe i pravoslavne Jasenice do Risovca i najvišeg vrha planine Grmeč — Trovrh.

Njemačka 714. divizija jačine 9.000 Nijemaca, ojačana sa 6.000 ustaša, domobrana i žandarma »pročešljava« teren Podgrmeča od rudnika Ljubije i Bosanskog Novog do Lušci Palanke, Benakovca i pravoslavne Jasenice...

⁸⁰ AVII, k. 1-A, reg. br. 5/15-A.

⁸¹ AVII, London—13, 306759-765.

⁸² AVII, NAV-N-T-315, Roll 2154/551.

Na 2 dana prije početka ofanzive, komandant Jugoistoka lično se obratio njemačkim vojnicima i oficirima:⁸³

... »Ovih dana počinjemo veliku borbu protiv naoružanih bandi u Hrvatskoj, koja se izvodi po naređenju firera. Ta je borba od najvećeg značaja za konačno umirenje jugoistočnog prostora.

Kada bude u pozadini jugoistočnog prostora zavladao red i mir, trupe i pojačanja će se moći nesmetano da prevoze, a za rat važna privreda u jugoistočnom prostoru nesmetano će raditi dok će na frontu jugoistočnog prostora raspoređene trupe moći svakog napadača da unište.

Svi oficiri, podoficiri i vojnici još jedanput treba da znaju i imaju pred očima značaj ove borbe u Hrvatskoj koja se mora za kratko vrijeme završiti.

Zato samo odlučnim i bezobzirnim djelovanjem, bez milosti, postiže se uspjeh.

Ova borba je odlučujući doprinos za konačnu pobjedu našeg njemačkog naroda.

General-pukovnik Ler s. r.«

PLAN VRHOVNOG ŠTABA ZA ODBRANU SLOBODNE TERITORIJE — POČETNI RAZMJETAJ I MANEVAR JEDINICAMA

Sredinom decembra 1942. Oblasni komitet KPJ za Hercegovinu dostavio je izvještaj neposredno Centralnom komitetu KPJ, u kojem ga obavještava o pripremama četnika Hercegovine i Dalmacije za doček invazionih snaga zapadnih saveznika. Za vezu sa invazionim snagama, komandant četnika u Dalmaciji postavio je na Dinari veći broj radio-stanica.⁸⁴

Istovremeno je Vrhovni štab dobio podatke da je u Dalmaciji koncentrisano 6.000 četnika, a još više u istočnoj Hercegovini, Crnoj Gori i istočnoj Bosni, za napad na teritoriju *Bihačke republike*.

Zbog toga je Vrhovni komandant odlučio da još u decembru krene sa Glavnom operativnom grupom prema Dalmaciji, istočnoj Hercegovini i Crnoj Gori, da bi razbio četničke formacije koje su planirane da uz pomoć okupatora unište jedinice NOV i POJ.

Međutim, u međuvremenu pristižu u Vrhovni štab obavještenja da neprijatelj priprema veliku ofanzivu na slobodnu teritoriju radi uništenja jedinica NOV i POJ, naroda i svih materijalnih dobara na slobodnoj teritoriji.

Kada je za to saznao Vrhovni komandant *donosi odluku* da se privremeno odustane od plana ofanzive prema jugoistoku i organizuje odbrana slobodne teritorije *Bihačke republike*.

Odluka sadrži:

... »Dijelom snaga braniti slobodnu teritoriju i usporavati nadiranje neprijatelja, a glavne snage čuvati za odsudne momente i — u slučaju da se preduzetim mjerama ne bude mogla odbraniti slobodna teritorija preći sa Glavnom operativnom grupom u protivofanzivu ka jugoistoku ... «⁸⁵

Predviđajući da će neprijatelj na slobodnu teritoriju napasti koncentrično prema Bihaću i Bosanskom Petrovcu, Vrhovni komandant je odlučio da se odbrana izvodi po pravcima primjenom taktike elastične i aktivne odbrane.

⁸³ AVII, NAV-N-T-315, Roll 1294/56.

³⁴ AVII, IRP Sarajevo, 3/207.

⁸⁵ Oslobođilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, knj. 1, str. 368.

Da bi utvrdio namjere neprijatelja, Vrhovni komandant naredio je štabovima 1. hrvatskog i 1. bosanskog korpusa da pojačaju obavještajnu djelatnost u prikupljanju podataka o neprijatelju.

To ubrzo donosi i prve rezultate 3. januara 1943. Obavještajni oficir 1. bosanskog korpusa (Ratko Vujović Coče), obavještava Vrhovni štab da su u Zagreb, krajem decembra 1942, stigli kontingenti Hrvatske legije sa Istočnog fronta.

Istovremeno, obavještajni oficir 7. banijske divizije, obavještava Vrhovni štab o slijedećem:

... »Posljednjih dana mjeseca decembra 1942. godine učestali su transporti jedne njemačko-domobranske divizije. Ta divizija broji 15.000 ljudi koji su završili obuku u Njemačkoj. Raspoređuju se u Sunji i uz prugu Sunja — Kostajnica — Majur — Dubica. Utvrđeno preko zarobljenih oficira da uskoro slijedi ofanziva na slobodnu teritoriju ...«

Štab 3. operativne zone Hrvatske iz Slavonije, obavještava Vrhovni štab, da je iz Srema u Slavoniju stigla njemačka 717. divizija, koja se ubrzano prebacuje prema Kostajnici.

Nije više bilo nikakve sumnje da neprijatelj priprema ofanzivu. Vrhovni štab zaključuje da će glavni pravac napada biti usmjeren iz dolina rijeka Une i Sane, i pravcem od Karlovca prema Bihaću, i od Vrhpolja ka Bosanskom Petrovcu. U vezi s tim Vrhovni štab izdaje naređenje 1. hrvatskom i 1. bosanskom korpusu za raspored njihovih snaga na tim pravcima. Štabu 1. bosanskog korpusa posebno naređuje da uputi jače snage na komunikaciju Banjaluka — Bosanska Gradiška, koje bi u sadejstvu sa jedinicama 1. proleterske divizije, koje su nadirale iz srednje Bosne prema desnoj obali donjeg toka Vrbasa, ugrozile neprijatelja u Banjaluci i u Bosanskoj Gradišci. Tim manevrom željelo se da neprijatelj bude primoran da odvoji dio snaga predviđenih za ofanzivu i na taj pravac, i tako ih oslabi na pravcima glavnog udara.

Štab 1. bosanskog korpusa naredio je Štabu 4. divizije da odmah uputi 2. i 5. krajišku brigadu na Kozaru i u rejon Lijeveča polja na komunikaciju Banjaluka — Bosanska Gradiška, sa zadatkom da izvode napade na tamošnja uporišta i vrše mobilizaciju novih boraca.

Odmah sa smotre 4. krajiške divizije, krenule su jedinice 5. krajiške brigade na područje Kozare, a sutradan za njom i 2. brigada. Poslije prelaska rijeke Sane, na terenu Karana, ostao je 1. bataljon 5. brigade, sa zadatkom da razvija borbena dejstva u dolini Sane i Une na komunikaciji Kostajnica — Bosanski Novi — Prijedor. Glavnina 5. brigade i cijela 2. brigada, krenule su preko Kozare prema istoku da jednovremeno napadnu neprijateljeva uporišta na komunikaciji Bosanska Gradiška — Banjaluka. Borbe su počele 10. januara i trajale do 22. januara, kada su zauzete Klačnice, uski i najosetljiviji prolaz za okupatora, na komunikaciji Banjaluka — Bosanska Gradiška.

Neprijatelj je cestu Bosanska Gradiška — Banjaluka branio rasporedom niza uporišta i žandarmerijskih stanica. Najjače uporište bilo je u Klačnicama.^{86f}

⁸⁶ AVII, Zbornik, tom IV knj. 9. dok. br. 96.

Drugo uporište je bilo u selu Krnetama s odjeljenjem žandar-
ma.⁸⁷

Treće uporište bilo je u Miljevićima,⁸⁸ četvrto u Cerovljanima,⁸⁹
a peto u Karađorđevu,⁹⁰ mjestu 15 kilometara udaljenom prugom
od Bosanske Gradiške prema Podgradcima.

Druga linija uporišta bila je na komunikaciji Bosanska Gradi-
ška — Banjaluka, i to: u Bosanskoj Gradišci nalazile su se dvije boj-
ne ustaša s inženjerskom četom njemačke 714. divizije, u Topoli
jedan bataljon njemačkog 741. puka 714. divizije, u Bosanskom Alek-
sandrovcu četa folksdojčera i vod žandarma, u Laktašima vod
žandarma i vod legionara, u Mahovljanima vod legionara, u Klačni-
cama 18. satnija 5. bojne 10. pješačke pukovnije i vod žandarma
(sa oko 580 vojnika), a u Trnu vod domobrana.⁹¹

Još u pokretu prema Lijevcu polju Stab 4. divizije naredio je
da 2. krajiška brigada napadne neprijatelja na terenu opštine Bo-
sanska Gradiška, od Karađorđeva do Topole, a 5. krajiška brigada
na terenu opštine Banjaluka, od Bosanskog Aleksandrovcu do sela
Trna ispred Banjaluke.

Druga krajiška brigada napala je neprijatelja u Karađorđevu iz
pokreta 19. januara 1943. Vođena je vrlo žestoka i uporna borba,
da bi se nakon 26 sati borbe, predalo 27 neprijateljevih vojnika,⁹²
među kojima je bilo dosta ustaša. Potom je Brigada, noću 21/22.
januara upala u Topolu i vodila žestoku borbu sa Nijemcima do pred
zoru, kada se povukla iz Topole.

Za to vrijeme 5. krajiška brigada je u pokretu prema Klačni-
cama i Banjaluci napala žandarme u stanicama Miljevići i Krnete,
koji su pobjegli u Topolu i Bosanski Aleksandrovac,⁹³ a zatim sa 2
bataljona stigla iznad Klačnica na kotu 278 Crnica Glavica.

Dva bataljona 5. brigade posjeli su položaje za napad na Crnica
Glavici. Jedan sa zadatkom, da napadne uporište u Klačnicama, a
drugi uporište u selu Trnu i da postavi zasjedu prema Banjaluci.

Sa bataljonom koji je napadao Klačnice, bio je komandant bri-
gade Ranko Šipka. Napad je počeo oko pola noći. Posada uporišta
u Klačnicama bila je razbijena i razbježala se.

O akciji na Klačnice, Štab 1. bosanskog korpusa, depešom je
izvjestio Vrhovni štab o slijedećem:

»Jedan bataljon 5. kozaračke brigade u jednom naletu upao je u
Klačnice ne dozvolivši neprijatelju da organizuje odbranu.

U kratkoj borbi bataljon je zarobio jednog domobranskog poruč-
nika, jednog doktora (doktor Kašicki koji je dobrovoljno ostao u NOV
i POJ) i 23 domobrana.

Zaplijenjeno je: dva protivkolska topa, minobacač sa 20 minobacač-
kih granata, dva teška mitraljeza, dvoje zaprege, dosta pušaka, velike
količine municije i druge ratne opreme. Uništena su 4 kamiona ..«⁹⁴

⁸⁷ Arhiv VII, k. 79, reg. br. 55/2.

⁸⁸ AVII, k. 79, reg. br. 55/2.

⁸⁹ AVII, Deto.

⁹⁰ AVII, k. 55 reg. br. 1/1.

⁹¹ AVII k. 162, reg. br. 32/8.

⁹² AVII, k. 55, reg. br. 1/1.

⁹³ AVII, k. 79, reg. br. 55/2.

⁹⁴ AVII, k. 14-A, reg. br. 2/12.

Neprijatelj je detaljno pisao o ofanzivi partizana na komunikaciju Banjaluka — Bosanska Gradiška. Takav je i izvještaj oružničke postaje Laktaša u kojem, između ostalog, stoji:⁹⁵

»... Napad partizana uslijedio je 22. siječnja 1943. godine u 0.30 sati na našu posadu i oružničku ispostavu u Klačnicama. U napadu je učestvovalo 300—400 partizana... Komandant je bio neki Kondić, star 28 godina, rodod od Prijedora i neki Mustafa rodod iz Bosanske Dubice.

Partizani su imali dvije teške strojnice i jedan top.

Pred brojno jačim partizanima, domobrani su bili prisiljeni napustiti bunkere. Partizani su zatim napali oružničku postaju i občinu. Oružnici su se povukli prema Laktašima, a domobrani prema Banjaluci, kao i preko mosta ...«

Bataljon 5. kozaračke brigade, koji je dobio zadatak da postavi zasjedu na cesti u Glamočanima prema Banjaluci, dočekaao je dva kamiona Nijemaca, na koje je otvorio jaku vatru iz neposredne blizine.

Oba kamiona su uništena, a znatan broj Nijemaca ranjen i poginuo. Preostali dio koristeći se mrakom i maglom uspjeao je iskočiti iz kamiona i pobjeći prema Banjaluci. Tom prilikom te noći bili su uhvaćeni i organizatori četništva u ovom kraju. Oni su, sutradan 22. januara, predati vojnom sudu 5. brigade na dalji postupak.

Vrlo jaki napadi 2. i 5. krajiške brigade od 19. do 22. januara na veći broj njemačkih i ustaško-domobrinskih uporišta u Lijeveču polju, čije su posade većinom bile razbijene ili zarobljene, naveli su komandanta operacije »Vajs« na zaključak da se radi o većim partizanskim snagama koje bi sa 1. proleterskom divizijom sa područja srednje Bosne, mogle eventualno napasti uporište okupatora u Banjaluci. To ga je navelo da postavi zadatak Gestapou (njemačkoj tajnoj policiji) da preko agenturne službe, što prije ustanovi snage i namjere jedinica NOV i POJ na području Kozare i srednje Bosne.

Gestapo je u Banjaluci imao jednog do tada provjerenog i vrlo sposobnog špijuna, koga je aktivirao početkom decembra 1942. u vezi s prodorom 1. proleterske divizije u srednju Bosnu. Taj se špijun zvao Rudi Matukić. Njega je njemačka obavještajna služba (Abver) zavrbovala još 1939. u Splitu da radi i prikuplja podatke za Njemačku, a novembra mjeseca 1941. ubacio se na slobodnu teritoriju na terenu Motajice, da bi se u jesen 1942. prebacio na teren Lijeveča polja, gdje je prikupljao podatke o radu ilegalnog NOP-a Lijeveča polja i Banjaluke.

Po naređenju šefa Gestapoa doktora Vurjaneka, Rudi je 9. januara krenuo iz sela Kosijerova, gdje je stanovao sa ženom i djetetom u srednju Bosnu, dopro do Štaba 1. proleterske divizije, prisluškivao razgovore i tražio način da dođe u kontakt sa članovima Štaba 1. proleterske divizije. Pošto mu to nije uspjealo, krenuo je sa prikupljenim podacima natrag, prvo kući u Lijeveče polje, a zatim u Banjaluku da podnese izvještaj.

⁹⁵ AVII, mikrofilm UDB-a, Zagreb 27/381.

Upravo, kada se pripremao da krene u Banjaluku, u susjedno selo Mrčevce 18. januara, stigla je partizanska patrola iz srednje Bosne na putu za Kozaru. Pošto je saznao da se u Mrčevcima nalazi partizanska patrola na putu za Kozaru, Rudi odlučuje da iskoristi tu nepredviđeno ukazanu priliku da prikupi podatke i na Kozari, pa odmah stiže u Mrčevce, predstavlja se kao aktivista NOP-a iz Banjaluke koji nosi podatke za Kozaru, i traži da krene s patrolom, jer mu je tako sigurnije.

S patrolom je stigao u Jablanicu, gdje se nalazio Štab 4. divizije sa komandantom Josipom Mažarom Šošom. Predstavio se Šoši da je aktivista NOP-a iz Banjaluke, ne znajući za Šošu ni ko je, ni da je iz toga grada i da dobro poznaje komuniste i simpatizere KPJ iz Banjaluke. On je predložio Šoši da donese municije iz Banjaluke, da prikupi podatke o Nijemcima i ustašama i da prenese poruke za Mjesni komitet grada, s molbom da mu da lozinku za uspostavljanje kontakta s njima.

Razgovarajući sa Matukićem, Šoša se uvjerio da se radi o špijunu. Odlučio je da preko njega obmane njemačko-ustaške jedinice na tom području. Radi toga saopštio mu je da im municija uopšte nije potrebna jer je jedinice Narodnooslobodilačke vojske imaju u dovoljnim količinama. Izdaleka mu sugerisao da će uskoro uslijediti napad na garnizon u Banjaluci, te da trenutno nema nikakve potrebe da se šalju neke poruke Mjesnom komitetu KPJ za Banjaluku, pošto su oni o tome već obavješteni.

Da bi dezinformacija za ovog špijuna bila što uvjerljivija, on postavlja i posebne zadatke kao: da ga obavjesti koliko ima njemačke, a koliko ustaške vojske u gradu, gdje su raspoređene njihove jedinice (položaji), gdje su smješteni njemački, a gdje ustaški oficiri u gradu; kakvo je stanje domobranske vojske u moralnom pogledu; s koje strane je najlakše prodrijeti u grad i da utvrdi identitet šefa Gestapoa u Banjaluci (njegove pravo ime, kuda se kreće i tačnu adresu stanovanja).

Kada se špijun Matukić vratio iz Kozare u selo Kosijerovo, 22. januara sastavio je izvještaj posebno za srednju Bosnu, a posebno za Kozaru. Izvještaj je bio iscrpan, sa svim detaljima koje je zapanio, i 23. januara predao ga Gestapou, koji ga je oformio na 22 kucane strane, i već uveče dostavio u Sisak generalu Litersu.

Istovremeno, generalu Litersu stiže i izvještaj komandanta njemačke 714. divizije da je napadnuta komunikacija Banjaluka — Bosanska Gradiška na cijelom dijelu do sela Trn ispred Banjaluke, te da su partizani noću 22/23. januara zauzeli tjesnac Klašnice i ugrozili cijelo to područje. Sticaj svih tih informacija bio je dovoljan (da general Liters zaključi da predstoji napad na garnizon u Banjaluci, te zbog toga donosi odluku da izostavi iz plana operacije »Vajs« njemačku 714. diviziju i da je rasporedi u donjem toku Vrbasa i na komunikaciji Banjaluka — Bosanska Gradiška.⁹⁰

⁹⁰ AVII, NAV-N-T-315, Roll 1294/59.

POČETAK OFANZIVE — BORBE OD 20. DO 27. JANUARA

Pošto je 8. krajiška brigada bila stavljena pod neposrednu komandu Vrhovnog štaba sa zadatkom da brani jedan od pravaca na području Banije, na lijevoj obali Une, a 2. i 5. krajiška brigada otišle 8. januara 1943. za Kozaru, na području Podgrmeča ostala je samo 6. krajiška brigada sa 3 bataljona na frontu širine 50 kilometara od Sanskog Mosta do Bosanskog Novog.

Odgovornost te brigade bila je veoma velika, jer su se tu nalazile brojne ustanove: Vrhovnog štaba, Izvršnog odbora AVNOJ-a, radionice, magacini, pozadinske ustanove 1. bosanskog korpusa, Oblasni komitet KPJ za Bosansku krajinu, Okružni komitet KPJ za Podgrmeč, Komanda Podgrmečkog vojnog područja, Štab 1. bosanskog korpusa, Štab 4. krajiške divizije, a posebno veliki broj ranjenika u bolnicama. U bolnicama se pred početak neprijateljeve ofanzive nalazilo oko 3.130 ranjenika, od kojih 700 teških — nepokretnih.

Štab 6. krajiške brigade bio je početkom januara 1943. nepotpun. Zamjenik komandanta Brigade Petar Vojnović i zamjenik političkog komesara Uroš Bogunović Roca, bili su na višem partijskom kursu.

Upravo, kada su oni stigli u Štab 6. brigade, stiglo je i naređenje Štabu 1. bosanskog korpusa da se najhitnije izvrši zaprečavanje svih pravaca prema slobodnoj teritoriji. U naređenju Štabu 4. divizije, između ostalog je napisano:

... »Sve puteve koji vode sa neprijateljeve teritorije, kuda bi mogli proći tenkovi, porušiti i prekopati, a na pogodnim mjestima stavljati na-gazne mine. Ovo isto da učine 2. i 5. brigada na području Kozare...«⁹⁷

Od članova Štaba 4. krajiške divizije na području Podgrmeča, samo je politički komesar divizije Milinko Kušić bio sa Štabom 6. brigade i zajednički s njom sprovodio svu organizaciju za odbranu Podgrmeča.

U isto vrijeme 5. krajiška divizija dobila je zadatak odbrane jednog od glavnih pravaca, od Vrhpolja preko Paunovca do Bosanskog Petrovca, a pored toga i da zatvori pravac od Mrkonjić-Grada, preko Mliništa do Glamoča.

Dok su 2. i 5. krajiška brigada 4. krajiške divizije vodile borbu na Kozari i Liječvu polju, na području Podgrmeča vršene su pripreme i raspored snaga Narodnooslobodilačke vojske za borbu.

RASPORED ZA ODBRANU 1. 6. I 8. BRIGADE

Na pravcu Vrhpolje — prevoj Paunovac — Bosanski Petrovac lijevoj obali Sane, u rejonu Vrhpolja, posjela je položaje 1. krajiška brigada 5. divizije sa 3 bataljona, pojačana jednim bataljonom 7. krajiške brigade.

Lijevo od 1. krajiške brigade na pravcu Sanski Most — Lušci Palanka, bio je raspoređen 1. bataljon 6. krajiške brigade 4. kraji-

⁹⁷ AVII, k. 407, reg. br. 3/1.

ške divizije, a lijevo od njega, na pravcu Stari Majdan — Stara Rijeka — Podvidača, 4. bataljon te brigade.

Drugi bataljon 6. brigade nalazio se na položajima na Miskoj Glavi, prema rudniku Ljubiji i Prijedoru.

Pod neposrednom komandom Vrhovnog štaba bila je 8. krajiška brigada. Ona je dobila zadatak da zatvori pravce iz doline Une i Cazinske krajine prema Podgrmeču i da rasporedi bataljone ovako: 1. bataljon u rejonu sela Čađavice da brani pravce od Bosanskog Novog i Blagaja prema Bosanskoj Krupi i Jasenici; 2. bataljon na lijevoj obali Une, u rejonu sela Kotarani, da brani pravac od Dvora na Uni prema Bosanskoj Krupi i Otoci; 3. bataljon na lijevoj obali Une u rejonu Otoke, na drugoj liniji odbrane da podržava i prihvata 2. bataljon Brigade i 4. bataljon, u prvo vrijeme u Bužimu na području Cazinske krajine, a potom na položajima na Novskoj planini sa 1. bataljonom.

Prema tome, jedinice 6. i 8. krajiške brigade 4. divizije bile su 19. februara 1943. raspoređene na prostoru od Sanskog Mosta do Dvora na Uni.

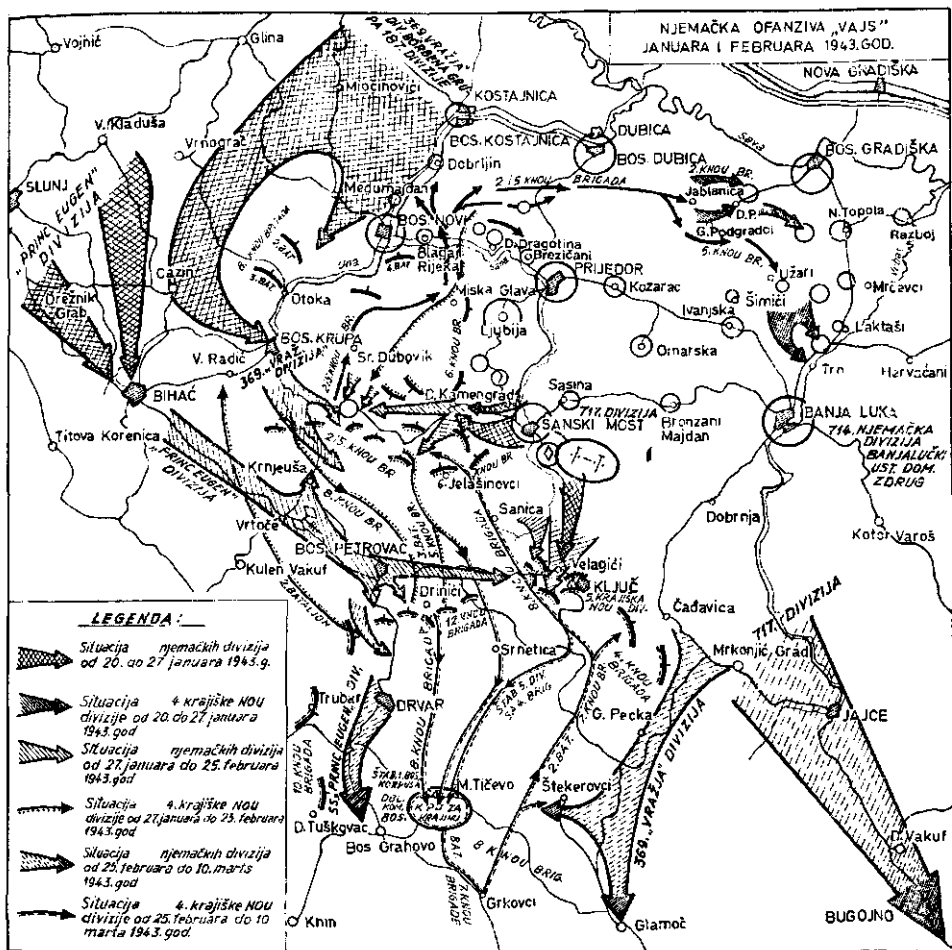
Njemačka 717. divizija napala je 20. januara 1943. iz rejona Sanski Most — Vrhpolje jednovremeno na položaje 5. krajiške divizije u rejonu Vrhpolja i na položaje 6. krajiške brigade 4. divizije u rejonu Sanskog Mosta.

Na položaje 5. krajiške divizije napao je njemački 749. grenadirski puk 717. divizije, podržan divizionom artiljerije, bataljonom tenkova i 25 bombardera *štuka*, kao prva borbena grupa, sa zadatkom da istog dana do podne prođe u Bosanski Petrovac, a do 15 sati u Vrtoče u rejonu Koviljače. Iza prve borbene grupe, raspoređen je bio njemački 737. puk 717. divizije, sa zadatkom da zatvori pravac Vrhpolje — Bosanski Petrovac i opkoli planinu Grmeč sa jugozapadne strane.⁹⁸

Istog dana 20. januara, komandant njemačke 717. divizije naređuje komandantu 2. ustaško-domobranskog združenja da napadne partizanske položaje u rejonu Sanskog Mosta. Pošto, međutim, 749. grenadirski puk na pravcu Vrhpolje — Bosanski Petrovac, nije toga dana uspio da prođe, zbog žestokog otpora 1. krajiške brigade i 1. bataljona 7. krajiške brigade 5. divizije ni jedan kilometar od Vrhpolja prema prevoju Paunovac, komandant njemačke 717. divizije naređuje da njegov 737. puk, koji je prethodno bio predviđen za razvoj uspjeha na pravcu Paunovac — Bosanski Petrovac, izvrši rokadu ka Sanskom Mostu i napadne položaje partizana zapadno od ovog grada, zajedno sa 2. ustaško-domobranskim združenjem.

Komandant njemačkog 737. puka utvrdio je preko obavještajnih organa da se na položajima partizana u rejonu Zdene, Đedovače i Brajića Tavana, zapadno od Sanskog Mosta, nalaze slabe snage. Naredio je borbenoj grupi *Mejer* (*Meyer*) da krene u napad. Borbena grupa *Mejer*, krenula je u napad oko podne 20. januara, i do noći

⁹⁸ NAV-N-T-315, Roll 2263/142.

Njemačka ofanziva »Vajs«, januar-februar 1943.

istog dana bila potučena i potisnuta nazad u Sanski Most. Taj uspjeh postigli su borci i starješine 1. bataljona 6. krajiške brigade 4. divizije.

Stab 1. bosanskog korpusa, dostavio je 21. januara 1943. izvještaj Vrhovnom štabu da je neprijatelj 20. januara, na Đedovači i Brajića Tavanu potučen i da su ga jedinice 6. brigade u toku noći protjerali u Sanski Most."

Dvadesetprvog januara komandant njemačke 717. divizije naredio je komandantu 737. puka da »čisti« prostor istočno od Sanskog Mosta, Tramošnja — Krejić, a 2. ustaško-domobraskom zdrugu, zemljišne visove, 4 kilometra zapadno i 3,5 kilometara jugozapadno od Sanskog Mosta.¹⁰⁰

⁹⁹ AVII, k. 8, reg. br. 16/1.

¹⁰⁰ AVII, NAV-N-T-315, Roll 2263/175.

Pošto je neprijatelj u prva dva dana ofanzive ispoljio dejstva po pravcima kako je to Tito i predvideo, Vrhovni štab, polazeći od činjenice da se na području Podgrmeča nalazi samo 6. brigada i da je pravac Sanski Most — Lušci Palanka — Jasenica — Gudavac vrlo značajan u sistemu cjelokupne odbrane, naredio je 21. januara da se 2. i 5. krajiška brigada 4. divizije povuku sa Kozare i posjedu položaje: Slatina — Lušci Palanka — Kamengrad — Eminovci.¹⁰¹ Kurir je krenuo 21. januara i stigao na Kozaru 23. januara 1943.

Vrhovni štab, pod čijom je neposrednom komandom bila 8. brigada 4. divizije, obavještava 21. januara da je dobijen izvještaj od Štaba 8. brigade, u kojem se, između ostalog navodi:¹⁰²

... »Hamdija izvještava da neprijatelj u manjim grupama skijaša u bijelim mantilima (ogračima) noću uznemiruju položaje 8. brigade. Tenkove u Novom su ofarbali u bijelo. Neki vojnici su dobili bijela odjela ...«

Izvještaj 8. brigade potvrdio je da legionarska 369. divizija i borbena grupa njemačke 187. rezervne divizije prva dva dana ofanzive nisu napadale. One su samo manjom izviđačkom aktivnošću vršile pripremu napada, u stvari, očekivao se momenat kada će se njemačka 717. divizija od Vrhpolja preko Bosanskog Petrovca spojiti sa 7. SS »Princ Eugen« divizijom, koja je nastupajući od Karlovca preko Slunja i Bihaća, trebalo za dva dana da dostigne rejon Vrtoča. Prema tom planu glavne snage NOV i POJ, sa Vrhovnim štabom, ustanovama NOP-a, bolnicama, radionicama i dr. na ovom području, našle bi se u kazana (*der Kessel*) u kome bi 369. legionarska divizija i borbena grupa njemačke 187. divizije i njemačka 714. divizija pristupile konačnom uništenju partizanskih jedinica i ustanova. Pošto, međutim, nije došlo do spajanja tih dveju divizija kod Koviljače u rejonu Vrtoča, a niti je njemačka 714. divizija posjela položaje od Sanskog Mosta do Bosanskog Novog, general Liters naređuje 369. legionarskoj diviziji i borbenoj grupi 187. divizije da pređu u energičan napad, prodru što brže preko područja Banije prema Cazinu i Ostrošcu, kako bi pomogle brži prodor 7. SS divizije prema Bihaću.

Kada je 369. legionarska divizija 22. januara, prešla u napad i prodrla iz sela Maje u selo Klasnić na područje Banije i počela od reda ubijati narod, Vrhovni štab, znajući za čvrstu odbranu 1. bosanskog korpusa u dolini rijeke Sane, naređuje da se izbjeglice sa Banije evakuišu pravcem: Bosanska Krupa — Bosanski Petrovac — Drvar — Prekaja — Glamočko polje.¹⁰³

Toga dana i ostale njemačke jedinice ponovno prelaze u napad, kako one od Karlovca prema Bihaću, tako i u dolini Sane od Sanskog Mosta i Vrhpolja prema Lušci Palanci i Bosanskom Pet-

¹⁰¹ AVII, k. 8, reg. br. 11/1.

¹⁰² AVII, k. 8, reg. br. 12/1.

¹⁰³ AVII, k. 8, reg. br. 19/1.

rovcu. Snage njemačkog 737. puka prvo nadiru ka istoku da bi obezbedile zalede od jedinica 7. krajiške brigade 5. divizije, a zatim prodiru u selo Kijevo gdje ubijaju zatekla 32 muškarca i 6 žena.¹⁰⁴ Tu se Nijemci susreću i sa četničkim jedinicama tzv. četničkog puka *Manjača*.

Komandant njemačkog 749. grenadirskog puka odustaje od plana da za jedan dan prodre u Bosanski Petrovac, pa u naredenju svojih jedinica od 22. januara zahtijeva, da se toga dana prodre bar 4 kilometra od Vrhpolja do Kamičaka. Drugom ustaško-domobraskom gorskom zdruhu daje zadatak da zauzme selo Dabar.

*

Pošto i ovaj ponovljeni napad prema Kamičaku, Paunovcu i Bosanskom Petrovcu nije uspjeo, njemački komandanti donose odluku da glavni pravac napada usmjere prema Lušci Palanci, polazeći od zaključka da se tu nalaze mnogo slabije jedinice partizana od onih u rejonu Vrhpolja. Cilj je bio: prodrijeti duboko na područje Podgrmeča, gdje bi se pristupilo uništenju mnogih ustanova Vrhovnog štaba i NOP-a Jugoslavije, bolnica, skladišta i Štaba 1. bosanskog korpusa u rejonu Lušci Palanke.

Na osnovu te odluke, komandant njemačke 717. divizije prebacuje 202. tenkovski bataljon i 2. bataljon 749. grenadirskog puka na pravac Lušci Palanke.

Glavni zadatak dobija njemački 737. puk kome se pretpočinjava 2. bataljon 749. puka i 2. ustaško-domobraski zdruk. Jačina te grupe bila je ukupno 8 bataljona, od kojih 3.400 Nijemaca i 4.000 ustaša i domobrana, podržanih bataljonom tenkova i artiljerijskim divizionom njemačke 717. divizije. Početak napada i prodora ka Lušci Palanci određen je za 23. januar.

Cilj: prodorom u Lušci Palanku, primorati snage 5. divizije da iz rejona Vrhpolja odvoji glavne snage za pomoć na pravcu Lušci Palanke, a tada motorizacijom brzo prebaciti snage u Vrhpolje i prodrijeti u Bosanski Petrovac.

Koncentraciju neprijateljevih snaga u rejonu Sanskog Mosta utvrdile su izviđačke patrolе 1. bataljona 6. brigade i obavijestile Štab tog bataljona da su stigle velike snage pješadije, tenkova i topova. Odmah je o tome obavješten štab 6. brigade, koji obavještava političkog komesara 4. divizije Milinka Kušića i Štab 1. bosanskog korpusa.

Štab 1. bosanskog korpusa našao se u vrlo teškoj situaciji. Nije imao rezervnih snaga da pojača odbranu na pravcu Lušci Palanke. Sa Kozare još nisu bile pristigle 2. i 5. krajiška brigada. Ostalo je jedino rješenje, prebaciti manji dio jedinica 5. divizije sa Paunovca. Međutim, oslabiti snage na pravcu Paunovca, gdje su već treći dan vođene žestoke borbe, bilo je vrlo rizično. Ali, drugog izlaza nije bilo. Zato Štab Korpusa naređuje Štabu 5. divizije da uputi dio

¹⁰⁴ AVII, NAV-N-T-315, Roll 2263/243.

¹⁹⁵ AVII, k. 407, reg. br. 5/1.

snaga na pravac Lušci Palanka, i daje šire **objašnjenje** zbog čega mora to da čini, navodeći:¹⁰⁵

... »Neprijatelj je došao noćas sa 14 tenkova i 3 oklopna kola u Kamengrad i 30 kamiona.

... *Najvažniji zadatak za nas jeste da branimo Grmeč gdje su nam bolnice i magacini, kao i da omogućimo evakuaciju ranjenika i materijala koji su smješteni uz drum Sanski Most — Lušci Palanka — Bosanska Krupa, tj. da borbom stvorimo potrebno vrijeme da se skloni sve što je najvažnije...*

5) Odmah po prijemu ovog naređenja vi ćete uputiti dva bataljona 1. krajiške brigade preko Sanice za Eminovce i Fajtovce gdje će nam poslužiti kao udarna manevarska grupa koja će s boka napadati neprijateljske kolone koje pokušaju da nadiru prema Lušci Palanci i drugim mjestima ...

Ako su vaše jedinice jače angažovane u borbi uputićete samo jedan bataljon 1. brigade preko Gornje Sanice.

Jedinice 6. brigade su rasplintute od Brajić Tavana do Ljubije rudnika.

Drugoj i 5. krajiškoj brigadi je naređeno da se najhitnije vrate na sektor istim putem kojim su i otišle. Po njihovom povratku, one će preuzeti dužnost udarnih grupa ...«

Postupajući po naređenju Štaba 1. bosanskog korpusa, Stab 5. divizije uputio je 3. bataljon 1. krajiške brigade na pravac Lušci Palanka i to najkraćim putem, preko sela Kijevaca. Bataljon je krenuo noću 22/23. januara.

Ujutru, 23. januara, neprijatelj je krenuo svim snagama u pravcu Lušci Palanka. Tenkovi su zaostali već u samom početku napada, jer je cesta bila prekopana na više mjesta, a prodor preko brdovitog, pošumljenog i sa debelim sniježnim pokrivačem zemljišta van puta, bio je nemoguć. Ni avijacija nije došla do izražaja zbog magle i gustog snijega koji je stalno padao. Artiljerijski osmatračići nisu vidjeli ciljeve, pa su topovi i haubice nasumice otvarali vatru.

I pored toga što tehnika nije mogla doći do izražaja, neprijatelj je svojom brojnošću nadirao preko Đedovače, Brajića Tavana i od Kamengrada. Snage 1. bataljona 6. brigade pružile su vrlo jak otpor i usporile nadiranje neprijatelju, sve dok nije stigao 3. bataljon 1. krajiške brigade preko Kijevaca i iz pokreta žestoko udario bočno na glavne snage neprijatelja. Nijemci i ustaše iznenađeni pojavom jakih partizanskih snaga na lijevom boku brzo su se demoralisali i odmah počeli da odstupaju što se ubrzo pretvorilo u bježanje prema Sanskom Mostu.

Poslije tog neuspjeha, komandant njemačke 717. divizije moli generala Literisa da mu pomogne njemačka 714. divizija, obezbjeđujući njegov desni bok kako je to planom bilo i predviđeno. Dobija odgovor da 714. divizija obezbjeđuje Banjaluku i komunikaciju (Banjaluka — Bosanska Gradiška, te da zbog toga ne jnože biti planski upotrebljena.

U toku 24. i 25. januara nastavljene su žestoke borbe zapadno od Sanskog Mosta. Komandant njemačke 717. divizije, 25. januara naredio je 2. ustaško-domobranskom zdruhu da prodre preko Dabra i do uveče, po cijenu najvećih žrtava, dostigne selo Bošnjake. Desno od tog zdruha u zahvatu komunikacije prema Lušci Palanci, napadao je ojačam njemački 737. puk.

Prvi bataljon 6. brigade i 3. bataljon 1. brigade pod neposrednom komandom Štaba 6. brigade, usporavali su nadiranje neprijatelja, povlačeći se postepeno prema zapadu.

Do uveče 25. januara 2. ustaško-domobranski zdug izbio je u Bošnjake, i zanoćio na brdu Nagliš. Štab 6. brigade sa štabovima bataljona odlučio je da te noći napadne neprijatelja, što je i učinjeno, tako da je neprijatelj bio potpuno razbijen i većim dijelom uništen.

U izvještaju koji je poslao komandant njemačke 717. divizije, general Dipold, komandantu njemačke operacije Vajs, generalu Litersu, stoji:¹⁰⁶

... »Dana 26. 1. 1943. g. potpuno je razbijena 2. domobranska brigada. Partizani zarobili bateriju topova.«

Zatim slijedi nova depeša:

»Ostaci 2. i 4. bataljona 2. domobranske brigade 27. 1. ušli u sastav 749. gren. puka.«
1

Štab 1. korpusa, izvještavajući Vrhovni štab o toj pobjedi, naveo je, između ostalog, i ovo:¹⁰⁷

... »Jučer, 25. 1. 1943, neprijatelj krenuo iz Sanskog Mosta sa jednom zdugovačkom bojnom od oko 600 (bile su dvije bojne 2. i 4. sa 1.600 vojnika) i sa 1 satnijom — kompanijom Nijemaca 737. puka od oko 150 prema Đedovači, Brajčića Tavanu, Umcima i Eminovcima. Naše su jedinice vodile žestoke borbe sa njim cijeli dan, a noću ga pustile i opkolile i potpuno uništile. Najviše ako je pobjeglo 10—15%. Ostalo je sve mrtvo. Ubijen je i 1 pukovnik ...

Zaplijenjena je cijela komora, 40 puškomitraljeza, 10 teških mitraljeza, 4 brdska topa, 1 protivtenkovski top, nekoliko protivtenkovskih pušaka, dosta puščane i artiljerijske municije, opreme i drugog ratnog materijala, kao i 1 radio-stanica« ...

BORBE OD 27. JANUARA DO 10. MARTA

Njemački komandant Jugoistoka general Ler i komandant operacije Vajs general Liters dobili su 26. januara podatke od obavještajnog oficira njemačke 717. divizije da se Štab 1. bosanskog korpusa nalazi 3 kilometra zapadno od Lušci Palanke. Na osnovu toga zaključuju da se glavne snage NOV i POJ, sa Vrhovnim štabom, nalaze još uvijek na području Bihaća i Podgrmeča. Odlučuju da što prije, po svaku cijenu, prodru preko Bosanskog Petrovca do Vrtoča i opkole Grmeč. Smatraju da je nastala povoljna prilika, pošto su partizani sigurno prebacili glavne snage sa Paunovca na pravac 'Sanski Most — Lušci Palanka, jer, samo pristizanjem tih snaga, bilo je moguće uništiti 2. ustaško-domobranski zdug. Da bi te snage i zadržali na Podgrmeču, donose odluku da žrtvuju njemački 737. puk, ubacujući ga duboko u Podgrmeč do Benakovca, gdje će organizovati kružnu odbranu i navući na sebe glavne partizanske snage. Za to vrijeme glavne snage njemačke 717. divizije napašće na Paunovac i prodrijeti do Bosanskog Petrovca i Vrtoča.

¹⁰⁶ AVII, NAV-N-T-315, Roll 2263/279.

¹⁰⁷ AVII, k. 407, reg. br. 15/2.

U vezi s tom odlukom, naređeno je 737. puku da rano ujutru 27. januara, sa položaja Faitovci — Kisak — Skucani Vakuf, najbrže što može bez borbe, provuče se i zaobiđe Lušci Palanku i, izbije najkraćim putem u selo Majkića Japru, udaljeno od Skucanog Vakufa u pravoj liniji 8—10 kilometara. Čim stigne da organizuje kružnu odbranu.

Za to vrijeme na pravcu Vrhpolje — Paunovac, naređeno je 749. puku, u čiji se sastav vratio 2. bataljon iz rejon Sanskog Mosta, da što prije izvrši popunu ljudstvom i materijalom do punog formacijskog sastava, da pripremi položaje za napad pionirskim bataljonom 717 divizije, koji mu je stavljen na raspolaganje. Naročito da priprema polazne položaje za napad tenkova i vatrene položaje 670. artiljerijskog diviziona njemačke 717. divizije.

Odlučeno je, također, da 749. grenadirski puk napadne 28. januara prema Paunovcu, odnosno dan kasnije od njemačkog 737. puka, koji mora ujutru 27. januara da izbije u rejon sela Majkića Japre.

Njemački 737. puk je 26. januara uveče, koristeći se širinom fronta koji nisu mogle kontrolisati na svim pravcima malobrojne partizanske snage, utvrdio izviđanjem da nema partizana na pravcu Skucani Vakuf — Majkić Japra. Zato odlučuje da upravo na tom pravcu prodre ujutru, u selo Majkić Japru. Za izvršenje tog zadatka, bataljoni 737. puka zauzeli su noću 26. januara položaje:¹⁰⁸ 1. (bataljon Skucani Vakuf, 2. bataljon na kotama 585 i 603, i 3. bataljon selo Faitovci.

Rano ujutru 27. januara, 737. puk je, najbrže što je mogao, prešao od Skucanog Vakufa do Majkić Japre, udaljene oko 8 kilometara, i odmah posjeo položaje za kružnu odbranu. Iz Majkića Japre, komandant tog puka poslao je izvještaj komandantu 717. divizije da je 2. bataljon puka stigao na kotu 510 sjeverno od Palanke, 1. bataljon zauzeo liniju Gruborska Glava — Stjepanovići u Majkića Japri, a 3. bataljon se nalazi u Faitovcima.¹⁰⁹

Čim je neprijatelj prodro u Majkića Japru, 1. bataljon 6. krajiške brigade i 3. bataljon 1. krajiške brigade odmah su ga napali, ali se on brzo organizovao za odbranu i pružio žilav otpor.¹¹⁰ Štab 6. brigade radi zatvaranja pravca zapadno od Sanskog Mosta, koji je ostao otvoren i nebranjen, vraća ta dva bataljona na položaj Vakuf — Eminovci — Dabar — Kijevci, a polovini 4. bataljona i cijelom 2. bataljonu 6. brigade, naređuje da tuku neprijatelja u kretanju.¹¹¹ Neprijatelj je toga dana zaustavljen u daljem prodoru prema Benakovcu.

Dana, 27. januara 2. i 5. krajiška brigada 4. divizije, prešle su rijeku Sanu i stigle u selo Veliku Rujišku. Borci i rukovodioci obeju brigada bili su veoma umorni, nakon 25 dana neprekidnih mar-

¹⁰⁸ AVII, NAV-N-T-315, Roll 2263/292.

¹⁰⁹ AVII, NAV-N-T-315, Roll 2263/296.

¹¹⁰ AVII, k. 787-A, reg. br. 4/2.

¹¹¹ AVII, k. 407, reg. br. 16/2.

ševa i borbi. Tome je još doprinijelo i 4 dana usiljenog marša po dubokom snijegu i velikoj hladnoći od komunikacije Banjaluka — Bosanska Gradiška. Zbog napornog marša, mnogi su se pitali zašto su išli na Kozaru i zašto se tako brzo vraćaju. Tek kada su stigli u Veliku Rujišku i čuli pod Grmečom žestoku borbu, shvatili su da je neprijatelj prodro duboko u slobodnu teritoriju Podgrmeča.

Toga dana, 3 čete 6. brigade držale su položaje od Majkića Japre prema Benakovcu, a jedna četa između Grmeča i neprijateljevog lijevog boka. Bile su to čete 2. bataljona i pola 4. bataljona.

Ostale snage Štab 6. brigade rasporedio je od Podvidače do između Lipnika i Skucanog Vakufa.

Treći bataljon 1. krajiške brigade, rasporedio je Štab 6. brigade na Debelo Brdo, Skucani Vakuf i Predojevića Glavicu. Zadatak: spriječiti opkoljenim snagama u Majkića Japri slanje pomoći iz pravca Sanski Most, i evakuaciju ranjenika iz Majkića Japre u Sanski Most.¹¹²

U takvoj situaciji, sastao se Štab 4. divizije sa Štabom 6. brigade, noću 27/28. januara u Lipniku da bi razmotrili nastalu situaciju. Sastanku prisustvuje i komandant 4. divizije Josip Mažar Šoša, koji je upravo toga dana stigao sa Kozare.¹¹³

Na sastanku je donesena odluka da se neprijatelj u Majkića Japri prvo zaustavi, a onda pristupi njegovom uništenju. Dato je naređenje da glavne snage 6. brigade zatvore pravac prema Sanskom Mostu i spriječe bilo kakvu pomoć njemačkim snagama u Majkića Japri. U međuvremenu, 2. krajiška brigada sa jedinicama 5. i 6. brigade trebalo je da opkole i unište njemački 737. puk.

Odluka i zamisao bile su dobre. Međutim, te noći odlučujuća borba na Paunovcu uticala je i na situaciju u Podgrmeču. Naime, posmatrajući pripreme njemačkog 749. grenadirskog puka za napad 28. januara prema Bosanskom Petrovcu, Štab 5. divizije i Štab 1. brigade odlučili su da oni prvi napadnu neprijatelja noću 27/28. januara u selu Ramići, gdje je bio zanoćio i odmarao se pred sutrašnji napad.

Dva bataljona 1. brigade, jedan sa sjevera, a drugi s juga, napali su iznenada neprijatelja u selu i potpuno ga razbili. Nekoliko stotina njemačkih vojnika je ranjeno i ubijeno, a isto toliko i konja, dok su ostali bježali na sve strane. Pionirski bataljon, artiljerijski divizion, tenkovski bataljon, ostaci pješadijskih bataljona, sve je to bježalo prema rijeci Sani tražeći spas. Sjutradan tenkovski bataljon prodro je do Ramića da omogući pješadiji pronalaženje materijala i ljudi.

Protivtenkovski top 1. brigade dočekao je prvi tenk i uništio ga. U tenku je poginuo komandant njemačkog 202. tenkovskog bataljona.

¹¹² AVII, k. 407, reg. br. 17/2.

¹¹³ AVII, k. 407, reg. br. 17/2.

Njemački komandanti u toj situaciji definitivno zaključuju da se mora odustati od pravca proboja prema Bosanskom Petrovcu i usmjeriti svu pažnju na pravac preko Korduna, gdje je 7. SS divizija već bila (28. januara) na domaku Bihaća, a 369. legionarska divizija primicala se Cazinu i Ostrošcu. Pošto su dobili obavještenje da su sa sjevera stigle jake partizanske snage u Podgrmeč, odlučili su da usmjere glavne snage njemačke 717. divizije prema Benakovcu i vežu 4. diviziju do pristizanja 7. SS divizije i 369. legionarske divizije. U vezi s tom odlukom, naredili su da se popunjeni 2. bataljon 749. grenadirskog puka, tenkovski bataljon bez jedne čete, artiljerijski divizion i pionirski bataljon prebace iz Vrhpolja u Sanski Most.¹¹⁴

Njemačkom 737. puku je naredeno da se uporno bori, bez obzira na žrtve i da prodre 28. januara u Benakovac i Jasenicu.¹¹⁵

Rano ujutru (28. januara), 737. puk je napao svim snagama, potpomognut artiljerijom i avijacijom, na brojno male snage 6. brigade, koje su odbijale sve napade. Napadi Nijemaca odbijeni su do i3,00 sati. U sumrak, neprijatelj je uspio, ipak, izbiti u Benakovac.¹¹⁶

U probijanju prema Benakovcu, Nijemci su imali veliki broj poginulih i ranjenih, pa je komandant 737. puka tražio hitno avion, koji bi se spustio u Benakovcu i donio im municiju, a u povratku prebacio teške ranjenike. Pošto je zahtjev za avionom bio odbijen moli da im se bar municija doturi avionom.¹¹⁷

Ujedno sa zahtjevom za municiju, komandant njemačkog 737. puka obavijestio je uveče 28. januara depešom generala Dipolda, da vodi borbu sa vrlo upornim neprijateljem.¹¹⁸

U novonastaloj situaciji Štab 4. divizije, na osnovu odluke donesene noću 27/28. januara, raspoređuje svoje brigade za borbu za noć 28/29. januara.

Druga brigada dobija zadatak da u toku noći sa 3 bataljona, dok ne pristigne i četvrti, posjedne položaje sjeveroistočno Drenova Glavica, zatim sjeverno od ceste u Benakovcu, zaselak Adamovići — zapadno Kravljak na cesti — jugozapadno kota 552 Bobića Glavica. S tih položaja tući neprijatelja dok ne pristignu jedinice 5. i 6. brigade, a potom napasti ga i uništiti.

Peta brigada sa 2 bataljona posjeda položaje prema Bosanskom Novom i rudniku Ljubiji, s tim da bataljon na Novskoj planini lijevo, održava vezu sa 8. brigadom, a bataljon prema Ljubiji, sa 6. brigadom. Ostala 2 bataljona da se koncentrišu u selu Hašanima.

Šesta brigada trebalo je da rasporedi bataljone ovako:¹¹⁹

Prvi bataljon, zapadno od Sanskog Mosta, Đedovača — Brajića Tavan — Eminovci — Faitovci;

Drugi bataljon, sjeverno od sela Majkić Japra — selo Lipnik — selo Skucani Vakuf;

¹¹⁴ AVII, NAV-N-T-315, Roll 2263/302.

¹¹⁵ AVII, NAV-N-T-315, Roll 2262/160.

¹¹⁶ AVII, NAV-N-T-315, Roll 2263/303.

AVII, NAV-N-T-315, Roll 2263/309.

¹¹⁸ AVII, NAV-N-T-315, Roll 2263/160.

¹¹⁹ AVII, k. 407, reg. br. 7/2.

Četvrti bataljon, na liniji Stari Majdan — Podvidača, s tim da dijelom snaga pređe južno od komunikacije Sanski Most — Lušci Palanka;

Treći bataljon 1. krajiške brigade pod komandom Štaba 6. brigade, ostaje i dalje na položaju Debelo Brdo — Skucani Vakuf — Predojevića Glavica.

Zadatak 6. brigade bio je da spriječi prodor novih snaga neprijatelja od Sanskog Mosta i Starog Majdana prema Benakovcu.

To je bio raspored i to su bili zadaci brigada 4. divizije, na dan 29. januara 1943.

Bataljoni 2. krajiške brigade zauzimajući položaje 29. januara, vodili su borbu sa neprijateljem radi utvrđivanja njegovih snaga i položaja.

Nijemci su osmatrali pokrete brigada, odnosno bataljona, koji su vršili kružno opkoljavanje njemačkog 737. puka i obavještavali komandu njemačke 717. divizije.

Prvo su obavijestili da partizani naizmjenično napadaju sa sjeveroistoka, sjevera i zapada. Vode se oštre borbe i veliki su gubici.¹²⁰ Partizani sve više stežu obruč oko 737. puka na visovima južno: kote 627, 625 i 603, te Bobića glava kota 552. Neprijateljevi prednji odredi vrše udar iz Adamovića i Drenove glavice.¹²¹ Komora, koja je pošla danju 29. januara iz Faitovaca za Benakovac, ne može da se probije.¹²²

Uveče, 29. januara, pod zaštitom mraka pokušao je neprijatelj da neprimjetno prođe prema Benakovcu, ali je na vrijeme primjećen i protjeran natrag prema Faitovcima. Teško stanje 737. puka zbog velikog broja poginulih i ranjenih.¹²³

U toku 29. januara, 8. brigada prebacila se sa 2. i 3. bataljonom s lijeve obale Une na desnu i obavijestila Štab 4. divizije da po naređenju Vrhovnog štaba ponovno ulazi u sastav 4. divizije.

Ujedno je Štab 8. brigade obavijestio Štab 4. divizije, da je neprijatelj zauzeo Ostrožac i da nadire prema Bosanskoj Krupi. Istovremeno obavijestio je i o rasporedu svojih bataljona i naveo da je posljednji prešao preko Une u Bosanskoj Krupi 3. bataljon i da je, tom prilikom, zapalio građu u gradu da ne padne neprijatelju u ruke, a potom kod Krupe, na desnoj obali Une, posjeo položaje. Ostale snage 8. brigade, 1, 4. i 2. bataljon, posjeli su položaje na desnoj obali Une prema Bosanskom Novom.

Jedinice njemačke 7. SS divizije ušle su u Bihać 29. januara oko 16 sati.

Sjutradan, 30. januara, jedinice 369. legionarske divizije ušle su u Bosansku Krupu.

Prodorima tih djevu najjačih njemačkih divizija sa borbenom grupom njemačke 187. rezervne divizije, ukupne jačine od oko 46.000 Nijemaca u Bihaću i Bosanskoj Krupi, odnosno na području

^m NAV-N-T-315, Roll 2263/591-592.

¹²¹ NAV-N-T-315, Roll 2263/585.

¹²² NAV-N-T-315, Roll 2263/584.

¹²³ NAV-N-T-315, Roll 2263/346.

Podgrmeča, stvorena je vrlo nepovoljna situacija za 4. krajišku diviziju.

U takvoj situaciji Štab 4. divizije donosi odluku (30. januara), da glavnim snagama napadne njemačke snage u Benakovcu i uništi ih, a potom da usmjeri sve snage prema Jasenici i Bosanskoj Krupi.

Prema toj zapovjesti, neprijatelja u Benakovcu napadaju 2. krajiška brigada, 1. i 3. bataljon 5. krajiške brigade i 2. bataljon 6. krajiške brigade.

Bataljoni 2. krajiške brigade posjedaju položaje s južne i zapadne strane Benakovca. Na cesti su postavljena 2 protivtenkovska topa u slučaju da Nijemci pokušaju prodor prema Bosanskoj Krupi.

Lijevo od 2. brigade, a sjeverno od Benakovca, posjedaju položaje 1. i 3. bataljon 5. brigade, a istočno od 5. brigade i Benakovca, položaje posjeda 2. bataljon 6. brigade.

Opkoljeni Nijemci sa svojih položaja osmatraju te pripreme. Komandant njemačkog 737. puka traži da avijacija bombarduje partizanske položaje. Avioni u više navrata do'iiječu, ali bombarduju i mitraljiraju bez uspjeha.

Tada komandant njemačkog 737. puka odlučuje da 3. bataljon iz Benakovca krene po mogućnosti, izbegavajući borbu, preko Radanovog polja prema Skucanom Vakufu, a da, istovremeno, 2. bataljon 749. grenadirskog puka iz Faitovaca krene prema Skucanom Vakufu i Radanovom polju da bi, poslije spajanja, oba krenula prema Benakovcu i deblokirala njemački 737. puk.

Treći bataljon njemačkog 737. puka krenuo je preko Majkića Japre, ka Radanovom polju. Za njim su krenuli 3. i 4. bataljon 2. krajiške brigade i gonili ga ubitačnom vatrom. Nijemci ne znajući da se na Radanovom polju nalazi 3. bataljon 1. krajiške brigade, naletjeli su pravo na partizanske mitraljeske cijevi i ručne bombe, koji su ih prepolovili. Od 800 Nijemaca poginulo je 150 i ranjeno 250, ukupno oko 400 izbačenih iz stroja.¹²⁴

Od ubijenih Nijemaca zaplijenjeni su oružje i oprema, a i mnoga dokumenta, među kojima i skica položaja njemačkog 737. puka u Benakovcu. I pokušaj Nijemaca iz Faitovaca da prodru prema Radanovom Polju, suzbio je 4. bataljon 6. brigade.

Tako su 30. januara propala sva nastojanja komandanta njemačkog 737. puka i komandanta njemačke 717. divizije da deblokiraju 737. puk u Benakovcu.¹²⁵

Uveče 30. januara u 22 sata, 2, 5. i 6. brigada napale su njemački 737. puk u Benakovcu.

Druga brigada napala je s kote 473 Gušće Brdo — Bobića Glavice kota 552 — Dukino Brdo kota 476, i preko Potkalinja do zaseoka Adamovića.

Prvi i 3. bataljon 5. brigade napali su sa sjevera preko zaseoka Adamovića.

Drugi bataljon 6. brigade, napao je s istoka od Majkića Japre.

Borba je vođena 5 sati. Nijemci su se ogorčeno branili za svaki rov i za svaku kuću koje su utvrdili za odbranu. Najzad su izbačeni

¹²⁴ AVII, k. 787-A, reg. br. 4/2.

¹²⁵ NAV-N-T-315, Roll 2263/355.

iz prve linije odbrane i otjerani u centar Benakovca, odakle su osloncem na kotu 559, uspjeli da se održe. O tome je Štab 4. divizije 1. februara napisao u izvještaju:¹²⁶

... »Neprijateljska grupa koja je prodrla do Benakovca 29. 1, opkoljena je i žestoko napadana u toku noći 30/31. januara, ali se neprijatelj održao uz velike gubitke. Jedino je protjeran od lugareve kuće. Naši gubici 11 mrtvih i 35 ranjenih... Neprijatelj svakodnevno vrši bombardovanje sa 25—30 aviona ..«

Poslije neuspjelog napada na Benakovac, Štab 4. divizije naredio je blokadu neprijatelja u Benakovcu, s tim da 6. brigada i dalje drži položaje prema Sanskom Mostu i to: 1. bataljon u rejonu selo Eminovci — selo Faitovci,¹²⁷ 2. bataljon selo Majkić Japra — selo Skucani Vakuf i 4. bataljon selo Stari Majdan — selo Podvidača.

Štab 6. brigade rasporedio je i 3. bataljon 1. brigade na istom pravcu i na istim položajima.¹²⁸ (Gruborska glav^ kota 541, Korita kota 512 i kota 571).

Štab 4. divizije naredio je Štabu 2. brigade da blokira njemački 737. puk u Benakovcu južno od ceste Lušci Palanka — Jasenica i sjeverno od Benakovca do Potkalinja.

Štab 5. brigade sa jednim bataljonom zatvara pravac od Bosanskog Novog ka Novakoj planini i selu Maslovarama, preuzimajući taj sektor od 8. brigade i, istovremeno, zauzima brdo Poštu. Sa jednim bataljonom, pak, zatvara pravac od Ljubije i Prijedora (od Tromede do Trgovišta), a jednim bataljonom blokira neprijatelja u Benakovcu sa sjeverne strane od zaseoka Adamovića.

Štab 4. divizije naredio je Štabu 8. brigade, da s jednim bataljonom kontroliše teren do Donjih Rakana i Otoke do iznad Bosanske Krupe. Vezu je trebalo da održava sa 5. brigadom na Novskoj planini, a sa dva bataljona da zatvara pravac od Bihaća i Bosanske Krupe u pravcu Malog Radića — Vranjske Mosure — Gornjeg Petrovića.

Poslije izdatih naređenja, Štab 4. divizije u toku 31. januara i 1. februara izvodi pripreme za konačnu likvidaciju neprijatelja u Benakovcu.

Rano ujutru, 31. januara, čim su snage 4. divizije prestale s napadom, komandant njemačkog 737. puka utvrdio je stanje svoga puka i obavjestio komandanta 171. divizije da se puk nalazi u veoma teškom stanju. Po njegovom izvještaju veliki je broj mrtvih koje treba pokopati, a još veći broj ranjenih, koji traže pomoć. Puk je ostao bez hrane, — nastavlja on, municije i lijekova. Teško da će izdržati u slijedećem većem napadu partizana, ako ne dobije na vrijeme pomoć. Tim izvještajem general Dipold zatražio je od koman-

¹²⁶ AVII, k. 407, reg. br. 9/1.

¹²⁷ AVII, k. 407, reg. br. 9/1.

¹²⁸ AVII, k. 787-A, reg. br. 2/2.

danta jedinica za operaciju »Vajs« pomoć u avijaciji, u doturu materijalnih sredstava puku i pojačanom bombardovanju položaja partizana.

Prije podne, 31. januara, doletjela je prva grupa od 6 aviona. Jedni su mitraljirali okolinu Benakovca, a drugi bacali pakete iz aviona. Pošto nisu tačno znali partizanske i svoje položaje pakete su podjednako nasumice bacali i na jedne i na druge položaje.

Međutim, Nijemci su tada po ugovorenim znacima počeli obilježavati svoje položaje, pa su se avioni spuštali da bi što preciznije bacali pakete. Ti niskoleteći avioni bili su dobra meta, pa su partizani plotunskom vatrom iz puškomitraljeza oborili jedan dvomotorac.

Jedna grupa aviona greškom je žestoko tukla i njemačke položaje, te je ubila 30 Nijemaca. Zbog toga je toga dana bombardovanje i mitraljiranje bilo prekinuto.

PRVI SASTANAK DIVIZIJSKOG KOMITETA

Razmatrajući situaciju kod Benakovca Stab 4. divizije zaključio je da se neprijatelj nalazi u vrlo teškom položaju i da se neće moći još dugo braniti. Međutim, situaciju je činilo nepovoljnom nadiiranje njegovih velikih snaga od Bihaća i Bosanske Krupe. U takvim uslovima Stab Divizije predviđa žestoke borbe u Podgrmeču, planini Grmeču i dalje prema Bosanskom Petrovcu, što će zahtijevati od svih boraca i rukovodilaca nova naprezanja i visok moral.

U tako ozbiljnoj situaciji, donijeta je odluka da se održi sastanak Divizijskog komiteta KPJ, razmotri opšta i posebna situacija i ocjeni moralno-političko stanje u Diviziji.

Sastanak je održan 1. februara 1943. u selu Velikoj Rujiški. Bio je to prvi sastanak Divizijskog komiteta KPJ.

»Sastanku je prisustvovao delegat Oblasnog komiteta za B. Krajinu drug Boško Siljegović, politkomesar IV divizije Milinko Kušić, zamjenik političkih komesara II K.N.O.U. brigade Dragoslav Mutapović, V.K.N.O.U. brigade Dušan Misirača VI. K.N.O.U. brigade Milosav Pavković iz V.K.N.O.U. brigade Neda Boženović.

Iz kratkog osvrtu na najnovije momente u razvoju vojno-političke situacije, koji je dao drug Kušić, i kratke diskusije po tim pitanjima, što je trebalo da posluži kao uvod u rad Komiteta na ovom sastanku, zaključeno je sljedeće:

— formiranje i prvi sastanak Part. komiteta IV KNOU divizije održava se u trenutku kada neprijatelj sa svih strana vrši besomučnu ofanzivu na naše oslobođene krajeve, u prvom redu na jezgro naše oslobođene teritorije.

Ova njemačka ofanziva pada u vremenu kada njemački fašizam i vazali njemačkog fašizma trpe strahovito odlučujuće udarce od Crvene armije na Istočnom frontu, kada savezničke snage u Sjevernoj Africi i svojim vazdušnim napadima zadaju njemačkom i italijanskom fašizmu sve jače udare, kada porobljeni narodi Evrope, jačaju svoj otpor protiv fašizma i dižu se u borbu za nacionalno oslobođenje i kada narodno oslobodilačka borba u zemljama Jugoslavije sve više se razbuktava, sve jače zahvata nove krajeve i sve više služi kao žarište narodno oslobodilačkog ustanka i važna strateška baza na Balkanu.

Balkan i zemlje Jugoslavije dobijaju prvorazredni značaj u svim daljim vojno-političkim planovima. Narodnooslobodilačka borba koja se širi na Balkanu predstavlja za osovinske zavojevače smrtonosnu opasnost i dalje mogućnosti za nove i dalekosežne planove SSSR-a i saveznika sa ovoga područja u borbi protiv fašizma. Nije isključeno da dalji potezi savezničke vojske budu iskrcavanje i na pojedinim tačkama Balkanskog poluostrva i zemalja Jugoslavije.

Državni aparati vazala njemačkog fašizma u zemljama Balkana i Podunavlja sve više slabe, a petokolonaški državni aparati fašizma u zemljama Jugoslavije (Pavelić i Nedić) iz temelja su uzdrmani, njihova vojska preživljava krizu i raspadanje (domobrani, grupe četnika), a proces zahvatanja ustankom ranije nezahvaćenih krajeva (muslimani u Krajini, dijelovi Hrvatske, srednja Bosna) naglo raste. Niču nove jedinice Narodnooslobodilačke vojske i ponovo se diže narod na ustanak i u krajevima gdje je neprijatelj svojim ranijim najezdama bio zagospodario oslobođenom teritorijom i privremeno potisnuo sa nje dobar dio naše vojske.

Snage okupatorskih agenata, ustaša i četnika, ovoga puta kada se radi o spasavanju bitnih interesa fašizma, bile su nedovoljne da bi sa ranijim snagama pomoći mogle pokušati da riješe ovaj zadatak. Zato je fašizam nabiljušio sa svih strana koliko je više mogao krnjih divizija, brigada, bojni i satnija obilato potkuženih u borbama sa našom vojskom i borbama na Istočnom frontu. Neprijatelj nema više snage da izvrši jednu temeljitu ofanzivu istodobno na više strana, već je na jedan sektor koncentrisao snage sa različitih krajeva. Zbog toga što su fašizmu ovdje ugroženi njegovi bitni interesi i iz političkih razloga, treba očekivati da će neprijatelj uporno nastojati da postigne rezultate u ovoj ofanzivi i da će njegova borba biti koliko uporna toliko i krvoločna. On neće prezati ni pred čim da bi zadao što jače udare našem ustanku i da bi se što žešće svetio, da bi što više opljačkao narodnu imovinu i odveo narodnu omladinu u ropstvo. Naročito na jezgu oslobođene teritorije neprijatelj će nastojati da sprovede svoja nezapamćena nasilja kako bi se ne samo osvetio, već i pokušao da zastraši narod u ostalim krajevima...

... U posljednje vrijeme sve češće Petar II iz Londona obraća se narodima Jugoslavije, i ti novi događaji mogli bi da znače pojačanu opasnost velikosrpskog hegemonističkog uticaja, tako da moramo zaoštriti budnost prema svim izdajcima naroda preodoljevajući sektorske pojave koje se mogu roditi tu i tamo.

U ovim borbama koje se nameću u vezi sa neprijateljskom ofanzivom svakako da će i naša vojska trpjeti udarce i u tim teškoćama kod nas će se pokazati u oštrijem obliku svi nedostaci i slabosti. Nama se može desiti da izgubimo još jedan dio starih oprobanih boraca i komandnog kadra, da zagazimo u nove teškoće oko ishrane i snabdijevanja ljudstva, da izgubimo dio oslobođene teritorije i borimo se u drugim krajevima. Usljed svega toga mogu nastupiti pojave labavljenja čvrstine i borbenosti pojedinih, naročito novoformiranih vojnih jedinica i da se jave slučajevi osipanja i dezerterstva u nekima od njih.

Da bi preodoljeli svim tim opasnostima i da bi i ovu ofanzivu neprijatelja rješili u svoju korist i iz nje izašli ojačani, moramo nastojati da u odbrani tekovina naše narodno oslobodilačke borbe:

- 1) Mobilišemo sve ljudstvo u vojsku i u službu vojsci,
- 2) Učvrstimo sve vojne jedinice i sve formacije koje su u službi vojske i fronta,
- 3) Ojačamo i učvrstimo rukovodeću ulogu KPJ u našoj vojsci i svim oblicima naše borbe.«

Na sastanku je razmotreno i stanje po brigadama i u jedinicama pri Stabu Divizije u moralno-političkom pogledu. Ocijenjeno je

da je stanje dobro, što potvrđuje i broj organizovanih boraca. To kazuje i navedeni pregled.¹²⁹

Jedinica	Broj članova KPJ	Broj kandidata za prijem u KPJ	Broj članova SKOJ-a	Broj ljudstva
2. brigada	250	95	280	1.116
5. brigada	341	95	359	1.307
6. brigada	160	65	289	1.390
8. brigada	82	22	142	820
Štab i prištapske jedinice Divizije	25	5	19	167
Ukupno	858	282	1.039	4.700

Sa brojnim stanjem od 4.700 boraca, od kojih 45% organizovanih, 4. divizija će voditi najžešće borbe početkom februara 1943.

Komandant njemačke 717. divizije pokušava 1. februara uveče da doturi svome 737. puku u Benakovcu hranu, municiju i lijekove na 100 tovarnih konja i 20 saonica.

Četa Nijemaca 2. bataljona 749. grenadirskog puka, koja je obezbjeđivala komoru, pokušava pod zaštitom mraka da se probije preko Lušci Palanke u Benakovac. Komora je neprimjetno prošla kroz Lušdi Palanku, ali su je na domaku Majkića Japre, na koti 541 (Gruborska glavica) i koti 571 (Drenova glavica), dočekale naše jedinice, koje su zaplijenile komoru, a četvu Nijemaca razbile. Mnogi Nijemci su ubijeni i ranjeni. Time je bila stvorena još povoljnija prilika da se prepolovljeni puk Nijemaca u Benakovcu potpuno uništi.

Međutim, situacija u dolini Une vrlo se brzo pogoršavala. Sedma SS divizija zauzela je 2. februara Ripački klanac i nadirala prema Bosanskom Petrovcu.

Njemačka 369. legionarska divizija, pojačana borbenom grupom 187. divizije, prešla je rijeku Unu u Bosanskoj Krupi i nadirala prema Jasenici i Malom Radiću. Bilo je jasno da 8. brigada neće moći zadržati tolike snage Nijemaca i da će oni vrlo brzo izbiti u Jasenicu i Benakovac.

Štab 4. divizije u toj situaciji odlučuje da noću, 2/3. februara uništi njemački 737. puk, a potom da rasporedi sve snage Divizije na dva pravca: prema Sanskom Mostu i prema Bosanskoj Krupi. Za napad je određena 2. brigada i dva bataljona 5. brigade.

Napad je počeo u 22 sata 2. februara. Bio je to šesti uzastopni napad na Nijemce u Benakovcu. Poslije nekoliko uzastopnih juriša

¹²⁹ AVII, mikrofilm IRP Sarajevo, 3/534.

ponovno je zauzeta lugareva kuća, a potom su Nijemci izbačeni iz **spoljnih** rovova. Partizani su upali u selo. Pola Benakovca bilo je oslobođeno. U selu je vladala pustoš, kuće su bile porušene i pretvorene u bunkere. Na cesti olupine kamiona, kola i mnoštvo ubijenih konja. Ostaci srušenog aviona ležali su na njivi pokraj ceste. Na jednoj padini nalazilo se njemačko novo groblje sa velikim brojem krstova napravljenih od pritki.

Nijemci su se povukli na brdašce iznad Benakovca, ušli u rove i bunkere i odatle pružali žilav otpor. Ispod njih, na padinama brdašca, nalazilo se *mnoštvo* njihovih Iješeva koje nisu stigli pokopati.

U zoru 3. februara, Nijemci su bili pred uništenjem. U toj najkritičnijoj situaciji po Nijemce, začula se žestoka paljba od pravca Jasenice.

Štab 4. divizije naređuje prekid napada na Benakovac i orijentiše 2. brigadu ka položajima prema Jasenici. „Blokada Benakovca je napuštena. Među borcima 2. i 5. brigade vlada potištenost. Nije im bilo pravo da ostave neprijatelja, koji je već bio pred uništenjem. Haubička baterija čekala je samo da svane, pa da svojom razornom vatrom raznese do tada već poluuništene rovove i bunkere. Međutim, baterija je morala biti uništena. Pošto su partizani prethodno izbacili zatvarače, baterija je gurnuta u provaliju.

Ranjenici su najhitnije upućivani u Grmečke bolnice.

Za to vrijeme dok se naglo mijenjala situacija u korist Nijemaca u Benakovcu, jače njemačke snage nastoje da prodru i od Sanskog Mosta prema Skucanom Vakufu i od Stare Rijeke prema Ruškovcu. Obe grupe njemačke 717. divizije razbila je 6. brigada i protjerala ih nazad.¹³⁰

Od Bosanske Krupe do Jasenice i prema Bihaću do Malog Radića, vrlo oprezno nastupa 3. februara 369. legionarska divizija.

Raspolažući obavještajnim podacima da se pred njom nalaze borbene jedinice 4. divizije, komandant 369. legionarske divizije zadržava 3. februara svoje prednje dijelove u rejonu Jasenice, dok se ne odmore i pripreme prepovoljene snage 737. puka 717. divizije, da im krenu u susret prema Jasenici.

Štab 4. divizije rasporedio je glavne snage 2., 5. i 8. brigade prema pravcima nastupanja 369. legionarske divizije. Na pravcu prema Jasenici, raspoređena je 2. brigada, 2 bataljona 5. brigade i bataljon Podgrmečkog vojnog područja. Na pravcu prema Gornjim Petrovićima, sjeverno od ceste Bosanska Krupa — Jasenica, Štab 8. brigade rasporedio je 1. i 3. bataljon (iz dva razloga, prvo da spriječe prodor neprijatelju prema Donjem Duboviku i, drugo, da *obezbjede* prebacivanje 2. i 4. bataljona sa sektora Novske planine na jug prema planini Grmeču).

Takvo je bilo stanje 4. februara prije podne. Toga dana Štab Divizije naredio je da 6. brigada d dalje ostane na svojim položajima, a Stabu 5. brigade da sa 2. i 4. bataljonom, pratećom četom i ostalim prištapskim jedinicama, krene iz rejona Velike Rujiške na

¹ AVII, k. 407, reg. br. 9/1.

cestu zapadno od Benakovca. Jedinice 5. brigade krenule su 4. februara uveče. To naređenje Stab 4. divizije izdao je nakon vrlo žestoke borbe 1. i 3. bataljona 5. brigade i bataljona Podgrmečkog vojnog područja sa dijelovima 369. legionarske divizije i 737. puka, koji su se već bili spojili. Pošto je 737. puk toga dana (4. februara) bio popunjen sa »erzac« (dopunskim) bataljonom jačine od 1.069 vojnika, zajednički su napali od Benakovca i Jasenice prema novim magacinima u Grmeču.

Međutim, 5. brigada i bataljon Podgrmečkog vojnog područja tako su ih žestoko sa bliskog odstojanja dočekali i razbili, da je u protivjurišu ubijeno 250 Nijemaca, i zaplijenjeno sve oružje i oprema. Razbijeni ostaci povukli su se u Jasenicu i Benakovac.

Stabu 4. divizije, poslije protjerivanja Nijemaca iz planine Grmeča postalo je jasno da će neprijatelj nadirati i preko planine Grmeča i da mu je cilj opkoliti snage NOV i POJ u Grmeču i tu ih uništiti. Na osnovu tako jasno ispoljenih namjera neprijatelja, donosi odluku za odbranu Grmeča na njegovim sjevernim padinama.

Stab 8. brigade, na osnovu procjene situacije donosi odluku da razbije neprijatelja kod Gornjih Petrovića, te da zadrži njegovo nastupanje i na drugim pravcima. Pošto su 2. i 4. bataljon bili još uvek na sektoru novskog sreza, napad su u 23 sata (4. februara) izvršili 1. i 3. bataljon. Ni poslije 5 sati borbe neprijatelj nije odstupio, jer mu je to bilo bočno obezbjeđenje glavnih snaga koje su nastupale u planinu Grmeč. Sutradan (5. februara) 8. brigada prebacuje se južno od ceste Bosanska Krupa — Sanski Most u rejon sela Malog Radića, Vranjske Mosure i Suvaje. Toga dana su se 2. i 4. bataljon 8. brigade povlačili prema Grmeču sjeverno od ceste Bosanska Krupa — Sanski Most.

Rano ujutru 5. februara Stab Divizije pravi novi raspored svojih jedinica.¹³¹ Osmo brigada posjeda položaje: Lastve — Krnjeuša — Vrtoče, sa zadatkom da spriječi spajanje neprijateljevih kolona od Bihaća i Suvaje, preko Risovca do Vrtoča. Veza sa 2. brigadom u Risovcu, a sa 7. banijskom divizijom u Krnjeuši.

Druga brigada, sa Banijskim NOP odredom, zatvara pravac Suvaja — Krnjeuša u Risovačkom klancu, a sa 2 bataljona zatvara firmansku cestu Jasenica — Barake, kao i pravce Jasenica — Gorinja i Suvaja — Gorinja. Veza sa 8. brigadom u Risovcu, a sa 5. brigadom firmanski put (put za pilanu).

Peta brigada raspoređena je ispod Grmeča od ceste Jasenica — Barake do Lušci Palanke i Lušci Palanka — Korčanica paralelno sa "estom Bosanska Krupa — Sanski Most. Veza lijevo sa 2. brigadom, i desno sa 6. brigadom.

Šesta brigada raspoređena je s jednim bataljonom od Bošnjaka lo Korjenova, sa dva bataljona od Kondića preko Skucanog Vakufa do Starog Majdana. Zadatak: napadati neprijatelja na cesti Sanski Most — Majkić Japra i obratno.

Stab 4. divizije nalazio se kod nove centralne bolnice u Grmeču na mjestu zvanom Dobre vode — kota 1022.

⁹⁴ AVII, k.14-A,reg. br. 2/12.

Ujutru 5. februara, kada je izdato to naređenje, veći dio 2, 5. i 8. brigade nalazio se u rejonu Benakovca, Jasenice i u planini Grmeču, a manji dio u pokretu iz Podgrmeča prema cesti Gudavac — Jasenica — Benakovac.

Brigade su u Grmeču vršile pokrete radi posjedanja novih položaja.

Pošto je prešla cestu Jasenica — Benakovac, 5. brigada posjela je položaje od Gorinje do iznad Lušci Palanke.

Na desnom krilu iznad Lušci Palanke posjeo je položaje 3. bataljon, koji je odmah bio i napadnut iz pravca Lušci Palanke. O toj borbi Štab 1. bosanskog korpusa, koji je i sam učestvovao u njoj, izvjestio je Vrhovni štab.¹³²

... »Istog dana vođena je borba za zaštitu ranjenih kod Lukića i Majkić Japre gdje je učestvovala i zaštitnicima 4. divizije sa štabom divizije i 3. bataljon 5. brigade. Nijemci su imali 150 mrtvih i ranjenih. Naši gubici 2 mrtva, 3 ranjena, 5 nestalih...«

Na ranjene i Štab 1. borbenog korpusa napale su jedinice njemačke 717. divizije.

Neprijatelj je napao istog dana i u zahvatu firmanske ceste prema Barakama. Desno od te ceste na kosi Brezovica, oslanjajući se na Omeragića vrh — kota 576, posjela je položaje Prateća četa 5. brigade jačine 167 boraca, naoružana sa 2 protivtenkovska topa, 2 teška minobacača, 4 teška mitraljeza i 8 puškomitraljeza. Svaki borac imao je 1—2 bombe, ukupno oko 200 bombi.

Umorni od marša, borci su po vrlo hladnom i maglovitom jutru posjeli položaje na Brezovici i doručkovali. Mnogi su posjedali na panjeve i oboreno drveće i pomalo drijemali. Oružje je postavljeno na položaje, okrenuto prema neprijatelju, napunjeno i spremno za borbu. Pozadi položaja čete osjećao se jak dim duboko u Grmeču. To je izbjegli narod Podgrmeča ložio vatre na vrhovima Grmeča, Mačkovom vrhu, Oštelju i Trovrhu.

Ispod čete, prema objema cestama, firmanskoj i Jasenica — Benakovac, gusta neprozirna magla. Oko 10 sati magla se malo razišla. Tišina. Najednom ispod položaja čete čula se dobro poznata komanda na njemačkom jeziku: »Forverei Forverei«.

Komandir čete naredi da svi borci posjednu položaje, i čekaju komandu za otvaranje vatre. Najednom je iz magle izronio streljački stroj na rastojanju od oko 30 metara. Iznenadjeni Nijemci su stali, a tog momenta na komandu komandira prolomio se plotun. Prethodnica njemačkog streljačkog stroja bila je zbrisana. Pozadi njega kretao se drugi stroj, koji je nasumice otvarao vatru. Komandir čete pokrenuo je četnu na juriš. Otvarajući vatru u pokretu i bacajući bombe, Nijemci se dadoše u bijeg prema cesti. Preko stotinu ih je poginulo. Pošto je pokupljen plijen, četa se vratila na svoje položaje.

Istovremeno u rejonu Malog Radića, Vranske Mosure i Suvaje vodila se žestoka borba, pošto se 1. četa 3. bataljona 8. brigade poslije borbe u Gornjim Petrovićima, prebacila u zaleđe Nijemcima, a

za njom i ostale čete 3. bataljona. U rejonu Mali Radić — Vranjska Mosura — Suvaja ishod je bio preko 50 ubijenih i ranjenih Nijemaca.

Komandant njemačke 717. divizije naredio je svojim jedinicama da se dobro pripreme u toku dana, a sutradan (6. februara) da izvrše što snažniji napad i prodor južno od Lušci Palanke, napominjući, da se tamo, još uvijek nalazi Štab 1. bosanskog korpusa.

Isto tako i komandant njemačke 369. divizije vrši najopsežnije pripreme za likvidaciju snaga NOV i POJ u Grmeču.

Zadatak da se zadrže njemačke snage, dobile su 27. januara 4. i 5. krajiška divizija, a od 4. februara, spajanjem snaga njemačkih 369. i 717. divizije u Benakovcu i prodorom 7. SS divizije preko Ripačkog klanca 5. februara u rejon Vrtoča, skoro sve snage Nijemaca usmjerene su na 4. diviziju.

Obje njemačke divizije (369. i 717), prešle su 6. februara u odlučan napad za osvajanje Grmeča. Na lijevom krilu njemačka 717. divizija napadala je istim pravcem kao i prethodnog dana, zapadno i jugozapadno od Lušci Palanke.

Prateći situaciju poslije prodora 7. SS divizije preko Ripačkog klanca i njenog brzog nadiranja prema Bosanskom Petrovcu, Štab 1. bosanskog korpusa odlučio je da se sa Štabom 4. divizije prebaci južno od ceste Bosanski Petrovac — Ključ i, shodno naređenju Vrhovnog štaba od 5. februara, organizuje odbranu po dubini na drugoj liniji, na padinama Klekovače.¹³³ Zadatak: desno sa snagama 5. krajiške divizije u rejonu Ključa zatvoriti pravce Ključ — Ribnik i Paunovac — Srnetica, a lijevo Oštrelj — Drvar. U vezi s tom odlukom prebacili su se (6. februara) Štab 1. korpusa, Štab 4. divizije, ranjenici i u zaštiti ranjenika 3. bataljon 5. brigade.

Dok se Štab Korpusa prebacivao iz Grmeča na sjeverne padine Klekovače u rejon Srnetice, a Štab 4. divizije u rejon sela Drinića, na sjevernim padinama Grmeča došlo je istog dana do najžešćih borbi. Ojačana 369. divizija napadala je na pravcu prema Risovcu i firmanskom cestom prema Trovrhu. Prije prelaska u napad, Nijemci su otvorili vatru iz 48 topova i haubica na položaje 2. i 5. brigade, zatim je u više navrata doletjelo 30 aviona *štuka* bacajući bombe teške i do 500 kilograma.

Gubici 2. i 5. brigade bili su mali, jer su položaji u Grmeču, na već pomalo karsnom zemljištu sa većim brojem uvala, predstavljali vrlo dobre zaklone.

Poslije artiljerijske vatre i bombardovanja avijacije, neprijatelj je nekoliko puta pokušao da prodre prema Barakama i Trovrhu. Svaki put je, uz velike gubitke, bio odbijen. Na pravcu Risove grede uspjeo je da prodre u Risovac. Toga dana dalje nije mogao.

Sutradan 7. februara, neprijatelj je krenuo još snažnije da zauzme Trovrh. Napadao je njemački 370. puk jačine oko 6.000 Nijemaca. Borba je vođena cijeli dan i Trovrh je odbranjen. Poginulo je i ranjeno mnogo Nijemaca.¹³⁴

¹³³ AVII, k. 13, reg. br. 5/8.

AVII, k. 766-A, reg. br. 12/1.

Njemačka 369. divizija, koja je dobila zadatak da zauzme najviše visove u planini Grmeč: Trovrh — kota 1311, Trovara — kota 1363, Suvopoljski vrh — kota 1240, Javornjača — trig. 1480, poslije prvog neuspjeha prikuplja sve snage i priprema ih za napad idućeg dana.

Prethodno su se jedinice njemačke 369. divizije sukobile sa 8. brigadom, koja se prvi put, poslije formiranja, prikupila (6. februara) u selu Lastvama i našla se bočno i za leđima 369. diviziji. U toj borbi poginulo je 5, a ranjeno 8 Nijemaca. Brigada je imala 3 poginula i 1 ranjenog borca. Zaplijenjen je 1 teški mitraljez, 1 laki minobacač, sanitetski materijal, 12 pušaka, 20.000 metaka i 20 tovarnih konja sa raznim materijalom.¹³⁵

Poslije te borbe, 8. brigada našla se u teškoj situaciji. Naprijed, sa čela, napadala je 369. divizija, a pozadi, u rejonu Vrtoča[^] 7. SS divizija, koja je (7. februara) prodrla u Bosanski Petrovac. Štab 8. brigade od 6. februara nema vezu sa Štabom 4. divizije, pa samostalno donosi odluku da se povuče prema Bravskom Vagancu i južno od ceste Bosanski Petrovac — Ključ.

Komandant njemačke 369. legionarske divizije naređuje 8. februara opšti napad na sve visove u Grmeču. U toku 8. i 9. februara 20.000 njemačkih vojnika, zauzelo je visove Trovrh, Trovaru, Javornjaču i Suvopoljski vrh.

Druga i 5. brigada, iako u dvostrukom obruču i pošto su od 6. februara bez veze sa Štabom 4. divizije, nastavljaju borbu u Grmeču.

U planini se sa 2. i 5. brigadom našlo i oko 15.000 žitelja, najviše žena sa djecom i staraca iz Podgrmeča koji, kada su shvatili svu težinu situacije, još više su se zbili oko svoje vojske. Zima je bila sve teža. Narod je masovno umirao od hladnoće, naročito žene sa malom djecom. Bio je veliki broj i promrzlih boraca. U takvoj situaciji morali su se narod i vojska što prije izvući iz Grmeča.

Dva bataljona 2. brigade razbila su 9. februara bataljon od oko 1.500 Nijemaca na visu Javornjači i zauzeli ga. Ubijeno je oko 200 Nijemaca. Nijemci pokušavaju da osvoje i Sivi vrh koji su držale brigade, ali u borbi su razbijeni i natjerani na povlačenje.

Sutradan (10. februara), sastali su se štabovi 2. i 5. brigade i donijeli odluku da se 5. brigada probije na sjever prema Podkalinju, a 2. brigada na istok u Jelašinceve.

Poslije podne (10. februara) krenule su brigadne kolone svaka u svom pravcu. U Grmeču je zauvijek ostalo oko 2.000 umrlih od zime žena, djece i staraca, a ostalih 13.000 kreće za brigadama.

Druga brigada ispod visa Javornjače naišla je na Nijemce. Komandant brigade Đurin Predojević naređuje napad. Pedeset puško-mitraljeza i nekoliko stotina pušaka napravilo je prolaz. Gubici Nijemaca bili su oko 600 ubijenih. Nakon kraćeg odmora 2. brigada nastavlja pokret. U pokretu stigoše je 3 kurira 6. brigade sa porukom da se iz Grmeča spuste u Tuk Bobiju, selo koje brani 6. brigada.

⁹⁴ AVII, k. 14-A, reg. br. 2/12.

Druga brigada je s narodom stigla u selo Tuk Bobiju 11. februara, poslije podne. Tek tada je nastala drama. Narod promrzao, gladan, neispavan razišao se po kućama, da se **koliko**-toliko oporavi, a Nijemci napali velikim snagama, uz podršku artiljerije i avijacije. Bataljoni 6. brigade vodili su natčovječansku borbu da bi zaustavili Nijemce, kako bi se narod izvukao u Jelašince i Grdanovce. Najzad, većina naroda je izbjegla i spašena, a oko 400 žena i djece koji su ostali, na svirep način poubijano je od Nijemaca.

Iz Grdanovaca su se 2. i 6. brigada noću 12/13. februara prebacile s izbjeglim narodom preko Skucanog Vakufa u sela Lipnik i Hadrovce.

Jedinice 5. brigade izbile su u koloni na cestu Jasenica — Barake. U to je naišla motorizovana kolona protivavionskog divizion 369. divizije. Komandant Brigade, Ranko Šipka, naredio je da narod, ranjenici i promrzli borci ostanu dublje u šumi iznad ceste, a svi puškomitraljezi da pođu naprijed. Kada su se kamioni približili, otvorena je plotunska vatra od koje je više kamiona uništeno, a dosta Nijemaca poginulo.

Brigada sa izbjeglim narodom stigla je u sela Potkalinje i Hašane 11. februara, a već 12. februara, krenula za Kozaru na oporavak, gdje je stigla 16. februara 1943.

Za 5. brigadom krenula je 18. februara i 2. brigada na Kozaru, da smjesti ranjene i bolesne borce. Tu se zadržala 3 dana i vratila natrag preko Sane u selo Radomirovac. Na nju u selu iznenada napadaju jedinice njemačkog 721. puka. U bliskoj borbi Nijemci su razbijeni, a 2. brigada kreće na sektor Bosanske Krupe.

Dok su 2. i 5. brigada vodile borbu u Grmeču, a 6. u Podgrmeču, 8. brigada i 3. bataljon 5. brigade napali su 9. februara dva njemačka bataljona 7. SS divizije u Bravskom Vagancu i razbili ih. O tome je, u izveštaju 11. februara Vrhovnom štabu, napisao Štab 1. bosanskog korpusa:¹³⁶

... »9. 2. 1943. godine snage 3. bataljona 5. brigade i 2. bataljon 8. brigade sačekali su u zasjedi dva bataljona Nijemaca »Princ Eugen« divizije koji su nadirali od Petrovca prema Ključu.

2. bataljon 8. brigade pod rukovodstvom hrabrog komandanta Miloša Balada i 3. bataljon 5. brigade pod rukovodstvom odličnog i hrabrog komandanta Petra Mečave otvorili su paklenu vatru iz svih oružja na neprijatelja i prešli u odlučan juriš. Nijemci su bježali preko Bravskog polja...! Za pola sata borbe oba njemačka bataljona su raspršena. Na bojnopolju ostalo je 60 SS-ovaca. Tada im brzo stiže pomoć u tenkovima iz Petrovca i spašava preživjele... Plijen 2 teška mitraljeza 5 puškomitraljeza, 5 automata, 2 sanduka granata pa p.t. topove, 25 konja, 30 pušaka i druga ratna sprema... «

Na kraju tog izvještaja Štab 1. bosanskog korpusa navodi rezultate ukupnih borbi od 19. januara do 10. februara 1943, i to:

... »U neprijateljskoj ofanzivi od 19. januara do 9. februara jedinice 4. krajiške NOU divizije u neprekidnim borbama ubile su 1.500 Nijemaca, četnika i ustaša.

¹³⁶ AVII, k. 13, reg. br. 7/8.

U svim borbama naročito su se istakli komandant 6. brigade Petar Vojnović umješnim rukovođenjem, Petar Mečava komandant 3. bataljona 5. brigade i Milančić Miljević komandant 1. bataljona 6. brigade.

Zatim treba istaći borca 8. krajiške NOU brigade Stojana Marjanovića koji je kod Lastve sam ubio 5 Nijemaca i nije htio da odstupi, iako je bio ranjen ... «

Štab 1. korpusa u izvještaju nije naveo i rezultate borbi 2, 5. i 6. brigade od 5. do 11. februara, jer nije Tmao izvještaje tih brigada zbog prekinute veze. A za tih šest februarskih dana ubijeno je i ranjeno oko 1.600 Nijemaca, a dvostruko više ih je promrzlo i umrlo od hladnoće.

Vrhovni komandant naredio je 9. februara Štabu 1. korpusa da jednu brigadu pošalje na sektor Bosansko Grahovo, a jednom zatvori pravac Oštrelj — Drvar, pošto se 8. brigada 7. banijske divizije povukla s Oštrelja.¹³⁷

Štab 1. korpusa uputio je odmah na sektor Bosansko Grahovo 10. brigadu, čiji su borci bili većinom rodom sa terena Bosanskog Grahova i Drvara, a na pravcu Oštrelja naredio je Štabu 4. divizije da rasporedi 8. krajišku brigadu. Poslije izvršenja zadataka, Štab 1. korpusa izvjestio je istog dana Vrhovni štab.

Izvještaj je poslat uveče 9. februara kada je i 8. brigada zauzimala položaje na Bukovačkom brdu — kota 832 i Đurinačeva kota 910, sa glavnim zadatkom da ne dozvoli prodor neprijatelju prema Oštrelju.

Treći bataljon 5. brigade sa Pratećom četom 1. bataljona 5. brigade i 2. četom 1. bataljona 2. brigade, koji su bili desno od 8. brigade i posjeli su položaje na koti 1043 Kukerda — Krstati vrh — kota 1099 i Lerkovac — kota 1112. Zadatak je bio da zatvore pravac prema Bravskom Vagancu.

FORMIRANJE NOVIH BRIGADA I DIVIZIJA

U svakoj svojoj ofanzivi neprijatelj je u napadima trpio velike gubitke u ljudstvu, oružju, municiji i ostaloj ratnoj opremi. To je stvaralo uslove da jedinice NOV i POJ stalno jačaju.

Tako je i u četvrtoj neprijateljevoj ofanzivi formirano nekoliko novih naših jedinica.

Već 22. januara formirana je od 3. krajiškog NOP odreda 9. krajiška brigada *Simo Solaja*.¹³⁸

Od boraca Drvara, Bosanskog Grahova i sa drugih terena, formirana je 3. februara 10. krajiška brigada.¹³⁹

Od Glamočkog NOP odreda formirana je 9. februara 11. krajiška NOU brigada.

Od te tri brigade formirana je 13. februara 10. krajiška divizija. Naredbom Vrhovnog komandanta za njenog komandanta postavljen je Milorad Mijatović (do tada komandant 6. krajiške brigade), za političkog komesara Nemanja Vlatković, a za načelnika Štaba Mesud Hotić.

¹³⁷ AVII, k. 14, reg. br. 23/1.

¹³⁸ AVII, k. 40)-A, reg. br. 10/1-12.

¹³⁹ AVII, IRP Sarajevo, 3/539.

Umjesto Milorada Mijatovića, za komandanta 6. krajiške brigade postavljen je Petar Vojnović, a za njegovog zamjenika Milančić Miljević (do tada komandant 1. bataljona 6. krajiške brigade).

Po odobrenju Štaba 1. bosanskog korpusa, Štab 4. divizije je naredbom od 20. februara formirao u selu Dri'niću kod Bosanskog Petrovca 12. krajišku brigadu.¹⁴⁰

U sastav novoformirane brigade ušli su: 3. bataljon 5. brigade kao jezgro, prateća četa 1. bataljona 5. brigade, 2. četa 1. bataljona 2. brigade i Kombinovana četa 6. brigade.

U Štab 12. krajiške brigade postavljeni su: za komandanta Petar Mečava i za političkog komesara Joco Marjanović.

Nova 12. krajiška brigada imala je dva bataljona i prateću četv. Formiranjem 12. brigade, 4. divizija imala je u svom sastavu 5 brigada, i to: 2, 5, 6, 8. i 12. brigadu.

Raspored 4. krajiške divizije 20. februara 1943. bio je: 5. brigada bila je isturena sjeveroistočno na područje Kozare; 2. i 6. brigada na području Podgrmeča, raspoređene od Jelašinovaca do Hašana, a 8. i 12. brigada na sjevernim padinama Klekovače i Osječenice.

Dubina rasporeda jedinica 4. divizije bila je oko 50 kilometara. Širina po frontu, također, oko 50 kilometara. *Na toj kvadratnoj prostoriji 4. divizija zadržala je do 17. februara njemačke divizije — 369. legionarsku, 7. SS i 717, kao i borbenu grupu njemačke 187. rezervne divizije, ukupne jačine od oko 56.000 vojnika.*

Za to vrijeme 1. proleterska i 3. NOU divizija, polazeći 27. januara iz srednje Bosne, stigle su 4. februara u rejon Konjica i Prozora. Ranjenici su u to vrijeme prolazili kroz Livno, da bi do 20. februara stigli u rejon Prozora, a 40.000 izbjeglog naroda prebacilo se preko Une na slobodnu teritoriju Like.

Sredinom februara 1943. njemačka Vrhovna komanda oružane sile (*Oberkommando der Wehrmacht OKW*), preko svojih obavještajnih organa doznaje da se u rejonu Prozora nalaze glavne snage NOV i POJ, a ne na području Grmeča kao što su to izvještavali njemački komandant Jugoistoka, general-pukovnik Aleksandar Ler i njemu potčinjeni komandant operacije »Vajs« (*Weiss*) generallajtnant Rudolf Liters. Odmah im je depešom naređeno da glavne snage usmjere prema Prozoru.¹⁴¹

Generali Ler i Liters su poslije proboja 2. i 5. brigade iz Grmeča znali da se glavne snage NOV i POJ više ne nalaze na području Podgrmeča i Grmeča, ali su, na osnovu podataka koje im je uvjerljivo navodio komandant četničkog odreda Drenović, bili uvjereni da se u rejonu Prozora nalaze ranjenici sa zaštitnicom, a glavne snage da su u rejonu Drvara, Bosanskog Grahova, Livna i Glamocha, pošto nisu mogli utvrditi gdje se nalaze 1. proleterska i 3. NOU divizija, koje su se povukle iz srednje Bosne. Nisu to mogli utvrditi zato što je Vrhovni komandant još 3. februara naredio 1. proleters-

¹⁴⁰ AVII, k. 767, reg. br. 2/3.

¹⁴¹ AVII, NAV-N-T-315, Roll 2264/3-31.

skoj i 3. NOU diviziji da ne preduzimaju nikakve akcije i ne otkrivaju pravac protivofanzive.¹⁴² Zato su Ler i Liters zaključili da se i ove dvije divizije sa snagama 1. bosanskog korpusa i 2. proleter-ske divizije nalaze u rejonu Bosanskog Grahova, Livna i Glamoča. Uvjereni da se glavne snage NOV i POJ nalaze na navedenoj teritoriji i zaključujući da će se one povlačiti prema jugu, Ler i Liters **naređuju** da oko 40.000 Nijemaca 369. legionarske i 7. SS divizije, prodorom na dva pravca prema Bosanskom Grahovu i Glamoču opkole glavne snage NOV i POJ. Na pravcu prema Bosanskom Grahovu naredili su da dejstvuje 7. SS divizija, a na pravcu preko Mrkonjić-Grada — Mliništa do Glamoča 369. divizija.

Izvršavajući naređenje njemačke Vrhovne komande oružane sile oni su preko Bugojna i Gornjeg Vakufa uputili njemačku 717. diviziju, koja je 17. februara napustila područje Podgrmeča. Istovremeno su naredili njemačkoj 718. diviziji da iz područja Sarajeva, krene najhitnije u rejon Gornjeg Vakufa radi napada sa 717. divizijom na jedinice NOV i POJ u rejonu Prozora. Ukupno je bilo u te dvije njemačke divizije oko 18.000 Nijemaca i oko 4.000 ustaša i domobrana 5. ustaško-domobranskog zdruga, ukupno 22.000 neprijateljevih vojnika i starješina.

Već 23. februara 7. SS i 369. divizija prelaze u napad prema Bosanskom Grahovu i Glamoču. U naređenju generala Litersa za produžetak operacija, stoji:¹⁴³

... »Po slamanju otpora u Grmeču neprijatelj se prikuplja sa pojačanjima 1. i 3. divizije u jugoistočnom prostoru Bosansko Grahovo — Drvar — Oštrej — Mrkonjić-Grad ...

Cilj, uništiti neprijatelja u navedenom, prostoru.«

Jedinice 7. SS divizije napale su 24. februara položaje 8. brigade u rejonu Oštrejla. Brigada je postepeno odstupala vodeći žestoke borbe. Nijemcima se žurilo, jer su po naređenju morali izbiti 1. marta u rejon Bosanskog Grahova. Tada četnici Mane Rokvića priskaču u pomoć i provode Nijemce zaobilazno, desnim pravcem preko Bjelaja i Stjenjana u selo Crljivicu za leđa 8. brigadi. Pošto se našla u teškoj situaciji, 8. brigada odstupila je u Vidovo Selo, gdje je pružila najveći otpor i zaustavila Nijemce u njihovom prodoru prema Prekaji. Nijemci tada prodiru na jug prema Bosanskom Grahovu, a 8. brigada, koja je stavljena pod neposrednu komandu Štaba 1. bosanskog korpusa, po naređenju Korpusa prebacuje se 1. marta 1943. u Tičevo.

Štab 4. divizije krajem februara obavještava Štab 1. bosanskog korpusa da je neprijatelj 26. februara napao na cijelom frontu 4. divizije, i da nastupa sa više kolona prema Oštrejlu, Šekovcu, Dri- niću, Bravskom Vagancu i Podsrnetici.¹⁴⁴

Ujedno je izvjestio da je neprijatelj izbio na prugu između Oštrejla i Srnetice, a odmah zatim i u sam Oštrej, razdvojivši jedinice 8. brigade.

¹⁴² AVII, NAV-N-T-315, Roll 2154/60.9.

¹⁴³ AVII, NAV-N-T-315, Roll 2271/760.

¹⁴⁴ AVII, k. 766-A, reg. br. 9/1.

Jedinice 12. brigade vodile su cijelog dana 26. februara žestoke borbe sa njemačkim jakim kolonama koje su podržavali tenkovi. Ubijen je veliki broj Nijemaca, a uništena su i 3 tenka. Neprijatelj je 26. februara do uveče prodro u Drnić, Bravski Vaganac i Podsrneticu.

U toku 27. februara 12. brigada držala je položaje Vrletina — Koziljsko Sljeme — Srnetica — Cremušarica — Bunare.

Na sektoru Koziljsko Sljeme držao je položaje 2. bataljon 8. brigade. Neprijatelj je cijeli dan napadao položaje 12. brigade i 2. bataljona 8. brigade, i na svim pravcima bio odbijen uz velike gubitke.

Štab 4. divizije obavješten je 27. februara od političkog komesara 5. divizije da je neprijatelj izbio u selo Crkveno više Ključa. U vezi s tim Štab 4. divizije obavještava Štab 1. bosanskog korpusa:¹⁴⁵

»Izbijanjem neprijatelja u selo Crkveno izmijenjena je situacija na mogućnost njegovog udara na nas sa leđa preko 104. km., zbog čega smo odlučili u smislu dvodnevnih razgovora sa vama *da izvršimo pregrupaciju snaga 4. divizije i to:*

1. Sa 12. brigadom, zatim štabom, zaštitnicom i vodom za vezu ove divizije probiti se na teren Grmeča preko Paunovca u pravcu Zavalja u toku noći 28. 2. na 1. 3. 1943. godine ...«

Drugi bataljon 8. brigade vodeći borbu sa Nijemcima zapadno od ceste Drvar — Bosansko Grahovo, probio se preko sela Očijeva nazad u Podgrmeč.

Na Tičevu se našla 8. krajiška brigada sa 3 bataljona. Tu su još bili Štab 1. bosanskog korpusa, Oblasni komitet KPJ za Bosansku krajinu, Štab 5. krajiške divizije sa 4. brigadom i 2. bataljonom 7. krajiške brigade, ranjenici, bolesnici divizijske bolnice, izbjegli narod Drvara i Bosanskog Petrovca i 10. krajiška brigada 10. divizije.

Četnici su potajno pratili jedinice 1. korpusa, koje su se koncentrisale u rejonu Tičeva i redovno obavještavali Nijemce. Njemački komandanti su 1. marta bili potpuno uvjereni da su to glavne snage NOV i POJ.¹⁴⁶ A kada je tog dana, po naređenju Vrhovnog komandanta, zbog vrlo teške situacije u rejonu Prozora 1. bosanski korpus morao po svaku cijenu zadržati snage 7. SS divizije i 369. divizije u rejonu Glamoča i Bosanskog Grahova, Štab Korpusa se odlučuje da obmane njemačke komandante o pravcima pokreta i namjerama snaga 1. korpusa.

Donijeta je odluka da se sa Tičeva krene preko sela Peulja u pravcu Nuglašice, kako bi Nijemci stekli utisak da partizanske snage kreću na jug u pravcu Livna. Obmana je potpuno uspjela. Komandant 369. divizije, naređuje najhitniji pokret jedinicama i posjedanje položaja u Livanjskom polju na liniji: planina Rujača — selo Priluka — selo Rujani.¹⁴⁷ Istovremeno 7. SS divizija je zatvorila pravce prema jugu u rejonu Bosanskog Grahova.

Snage 1. korpusa krenule su sa Tičeva 3. marta. Sticajem okolnosti toga dana po naređenju Vrhovnog komandanta izvršen je i

¹¹⁵ AVII, k. 766-A, reg. br. 9/1.

¹⁴⁶ AVII, VIA, Frajburg, F-27/246-250.

¹⁴⁷ AVII, VIA Frajburg, F-27/140/II-41.

protivudar snaga Glavne operativne grupe (GOG) iz rejona Prozora prema Gornjem Vakufu i Bugojnu.

Njemački generali su bili zbunjeni takvim razvojem situacije. A kada je kolona 1. bosanskog korpusa kod sela Nuglašice skrenula sa pravca istoka na sjever, preko Šator-planine, Ler i Liters zaključuju da se snage NOV i POJ vraćaju u Podgrmeč u rejon Ključa, Mrkonjić-Grada i Jajca, gdje treba da se spoje sa snagama NOV i POJ iz rejona Prozora i Tičeva.

Komandant 369. divizije istura na istočne padine planine Šatora, u selo Popoviće, sjeveroistočno od Glamoča ojačani bataljon jačine od oko 1.500 Nijemaca sa 1 bataljonom četničkog odreda *Kočić*.¹⁴⁸

Kolona 1. korpusa je 4. marta izbila na vrh Šatora, Babinu gredu — kota 1862. Na vrhovima Šatora bjesnila je strahovita oluja. Jak vjetar i zaleđeni vrhovi Šatora otežavali su kretanje kolone. Naprijed se kretala 4. krajiška brigada, čiji je znatan broj boraca bio rodom sa tog terena, te su se bolje snalazili na Šatoru, a pozadi, u zaštitnici i bočnom obezbjeđenju, 8. krajiška brigada. Njen zadatak bio je najteži, jer je morala da prihvata zaostale, a takvih je bilo mnogo i povremeno da vodi borbu sa neprijateljem koji je napadao kolonu. Radi desnog bočnog obezbjeđenja, Štab 8. brigade upućuje 4. bataljon u selo Popoviće. Bataljon upada među 5 puta brojno jače i odmorne Nijemce. Dolazi do borbe prsa u prsa. Bataljon je bio razbijen i, uz osjetne gubitke, probio se sa 4. krajiškom brigadom sa Šatora. Kasnije je u Podgrmeču sređen i osposobljen za borbene zadatke.

Petog marta kolona 1. bosanskog korpusa prešla je preko Šatora i sela Rore, te izbila u rejon Ključa.

Poslije prelaska Šatora 4. brigada i 2. bataljon 7. brigade 5. divizije napali su na cesti Banjaluka — Mrkonjić-Grad — Mlinište — Glamoč snabdjevačke kolone i dopunske jedinice 369. divizije. U vezi s tim Komanda 369. divizije piše 8. marta komandantu operacije Vajs, generalu Litersu:¹⁴⁹

»Hrana ne stiže, odjeća i obuća pocjepana, jedinice zbog teških borbi u Grmeču i pretrpljenih gubitaka brojno oslabljene, popuna divizije nikako da stigne.«

Sličan izvještaj stiže i od 7. SS divizije. Izvještaj SS divizije je odmah proslijeđen u Berlin do vođe folksdojčera, SS general-pukovnika Bergera. On poziva vođu folksdojčera u »Nezavisnoj Državi Hrvatskoj« doktora Branimira Altgajera (*Altgayer*) i naređuje mu najhitniju popunu 7. SS divizije sa 6.000 folksdojčera sa teritorije NDH.¹⁵⁰

Generali Ler i Liters naređuju 10. marta da 369. i 7. SS divizija odmah izvrše pokret u rejon Prozora i spriječe prebacivanje Glavne operativne grupe NOV i POJ sa ranjenicima preko Neretve. Komandanti obeju divizija izvještavaju da su divizije momentalno

¹⁴⁸ AVII, k. 207, reg. br. 42/2, četnička arhiva.

¹⁴⁹ AVII, London, N-1 H 297380-6.

¹⁵⁰ Isto.

nepokretne zbog pretrpljenih gubitaka na području Grmeča, Klekovače, Osječenice. Vojnici su promrzli, premoreni i izgladnjeli. Trebalo im je 5 dana da se pripreme za pokret. A upravo, do 14. marta prebacila se Glavna operativna grupa NOV i POJ sa svim ranjenicima na lijevu obalu Neretve. Kada su iz rejon Prozora na desnu obalu Neretve, mogle su samo čuti žestoku borbu u istočnoj Hercegovini. To je Glavna operativna grupa NOV i POJ razbijala glavne snage četnika Draže Mihailovića.¹⁵¹

Do kraja februara povukle su se sa područja Podgrmeča i Grmeča njemačke 717. 369. i 7. SS divizija. Ostala je samo borbena grupa njemačke 187. rezervne divizije, raspoređena u Bihaću i Bosanskoj Krupi sa zadatkom da obezbeđuje komunikacije i garnizone u dolini Une.

Povlačenjem triju njemačkih divizija sa područja Grmeča i Podgrmeča za operaciju *Vajs* moglo se reći da je potpuno neuspješno završena. Nijemci nisu postigli nijedan od glavnih ciljeva ove operacije: uništenje glavnih snaga NOV i POJ, uništenje vrhovnog rukovodstva NOP-a Jugoslavije i uništenje naroda na teritoriji *Bihaćke republike*.

Na područje Podgrmeča prebacio se 1. marta iz sela Drinića i Štab 4. divizije. Već 4. marta izdao je naređenje o novom rasporedu i zadacima brigada za nastavak ofanzivnih dejstava.¹⁵²

Šesta krajiška brigada dobila je zadatak da sa jednim bataljonom dejstvuje na komunikaciji Bravsko — Ključ, Bravsko — Crkveno i Ključ — Ribnik; sa jednim bataljonom na pravcu Sanski Most — Vrpolje; sa jednim bataljonom na pravcu Sanski Most — Stara Rijeka i sa jednim bataljonom na pravcu Sanica — Ključ i Vrpolje — Ključ.

Dvanaesta krajiška brigada raspoređena je sa jednim bataljonom na prostoriji Bravsko — Bosanski Petrovac, a sa drugim Bravsko — Srnetica.

Druga krajiška brigada dejstvovala je jednim bataljonom na prostoriji Bosanska Krupa — Otoka, jedan je bio na dijelu — Bosanska Krupa — Jasenica, s jednim Bosanska Krupa — Bosanski Petrovac i sa jednim bataljonom na prostoriji Bosanska Krupa — Bihać.

Peta krajiška brigada dejstvovala je na području Kozare.

Osma krajiška brigada, poslije proboja preko Šator-planine, stigla je 8. marta na područje Podgrmeča. Kraće vrijeme odmarala se u Lušci Palanci, a onda je 12. marta Štab 4. divizije raspoređuje da dejstvuje na dva pravca: Bihać — Bosanski Petrovac i Bosanska Krupa — Sanski Most.

U borbama sa neprijateljem u četvrtoj ofanzivi, jedinice 4. krajiške divizije nanijele su mu .gubitke od: 3.596 poginulih, 773 ranje-

¹⁵¹ Oslobođilački rat naroda Jugoslavije izdanje VII, Beograd, 1963, knj. 1. str. 403.
¹⁵² AVII, k. 766, reg. br. 5/7.

na i 52 zarobljena vojnika i rukovodioca. Istovremeno je promrzio neprijateljevih vojnika 2.579. Ukupni gubici neprijatelja oko 7.000 vojnika.

Za to vrijeme Divizija je imala ove gubitke: 220 poginulih, 350 ranjenih, nestalih u snježnim vijavicama 70 i promrzlih 700 boraca i starješina. Ukupno oko 1.340 izbačenih iz stroja.

Zaplijenjeno je: 964 puške, 75 puškomitraljeza, 15 teških mitraljeza, 2 minobacača, 6 brdskih i protivtenkovskih topova, 25 automata, 1 radio-stanica, 200.000 pušanih metaka, 120 mina za minobacače i 100 granata za topove. Oboren jedan avion i zapaljeno 9 kamiona.

SITUACIJA U BOSANSKOJ KRAJINI U MARTU I APRILU 1943.

NIJEMCI OJAČAVAJU KONTROLU TERITORIJE I PRAVACA

Nakon žestokih borbi u operaciji *Vajs*, njemački komandant Jugoistoka i njemu podčinjeni komandant operacije »*Vajs*«, priznali su da su se prevarili u procjeni borbene snage partizana.

Sa svoje strane njemačka Vrhovna komanda oružane sile ne prihvata opravdanja, već je zahtijevala od Lera po svaku cijenu uništenje jedinica NOV i POJ, navodeći da to zahtijevaju opšti interesi Trećeg Rajha, s obzirom na nepovoljan razvoj situacije u sjevernoj Africi. Da bi Ler bio što bolje upoznat sa situacijom, njemu su dostavljani izvještaji Uprave za kontraobavještajnu službu (OKW) njemačke Vrhovne komande oružane sile (Odjeljenja za inostranstvo) — o namjerama i planovima protivnika. Tako u izvještaju broj 2, od 2. februara Uprave za kontraobavještajnu službu, između ostalog, navedeno je:¹⁵³

»... Odeljak »IV. Balkan« ocjenjuje da nakon zauzimanja Tunisa postoji mogućnost za napad saveznika na Balkan«. . . Potom se iznose podaci o razvoju ustanka u Jugoslaviji i odnosi između četnika i partizana.

U sljedećem izvještaju navode se konkretni planovi invazije saveznika na Balkan, a 1. marta navode se mogućnosti većih operacija saveznika na Balkanu.¹⁵⁴

Da bi ostvario kontrolu terena i pravaca u sjeverozapadnom dijelu teritorije Bosanske krajine, budućeg potencijalnog zaleđa fronta na obali Jadranskog mora od Zadra do Splita, na kojoj su i dalje jake snage partizana, komandant operacije »*Vajs*« naređuje komandantu njemačke 714. divizije, još u toku ofanzive, da ostvari tu kontrolu. Radi toga po ovlašćenju njemačke Vrhovne komande, potčinjavaju mu se sve upravne, civilne, vlasti i svi organi NDH.

Komandant njemačke divizije najviše se uzda u ustaške oružnike (žandarmeriju) da će preko njih ostvariti kontrolu terena, pa naređuje vladi NDH da odmah pošalje na područje Kozare, Podgrmeča, Bihaća i Cazinske krajine još 1.000 oružnika (žandarma). Tako su snage žandarmerije (oružnika) od 11. februara više nego udvo-

¹⁵³ AVII, NAV-N-T-77, Roll 875/5622986-93.

¹⁵⁴ AVII, NAV-N-T-77, Roll 875/563045-89.

stručene u Banjaluci, Prijedoru, Bosanskom Novom, Bosanskoj Kostajnici, Bihaću i u drugim mjestima.

Za kontrolu pravaca njemački komandant je 11. februara rasporedio postojeće snage ustaša i domobrana po uporištima i to:¹⁵⁴ⁿ

»*Banja Luka*: Komanda (zapovjedništvo) Banjalučkog ustaško-domobranskog zdruga, 4. bojna 4. gorskog zdruga, 8. topnički sklop (artilj. divizion), eskadrila aviona na aerodromu Zalužani;

Sanski Most: Komanda 10. pješačke pukovije sa 3 bojne i dopunskom bojnom, zatim dobrovoljačka bojna *Sanski Most*, 3. baterija 8. topničkog sklopa;

Prijedor: 1. bojna 11. pješačke pukovnije sa štabom i 1. četom u Prijedoru, 2. četom u Dragotinji, 3. četom u Brežičanima i 4. četom u Kozarcu;

Bosanska Dubica: 4. četa dopunskog bataljona 10. pješačke pukovnije, dobrovoljačka četa u Bosanskoj Dubici;

Stara Rijeka: Jurišni bataljon sa 3 čete iz Bosanskog Novog.

Bosanski Novi: Štab sa 2. i 6. četom Banjalučke dobrovoljačke bojne, dok je 1. četa Banjalučke dobrovoljačke bojne raspoređena u Ivanjsku, 3. četa u Omarsku, a 5. četa u Banjaluku, zatim dobrovoljačka satnija (četa) *Suhača* 3. bojna 3. gorskog zdruga, 4. baterija 8. topničkog sklopa, 2. i 3. satnija 12. ustaške bojne, 1. satnija 4. bojne 2. gorskog zdruga;

Bosanska Gradiška: 4. ustaška bojna;

Kostajnica: Štab (stožer) 2. ustaško-domobranske divizije, 3. bojna 2. pješačke pukovnije na osiguranju mosta Volinja, 3. bojna 11. pješačke pukovnije, 12. ustaška bojna sa stožerom i 1. satnijom;

Tomina Kula: 4. bojna 3. gorskog zdruga;

Ljubija rudnik: 8. ustaška bojna, 6. baterija 8. topničkog sklopa;

Raspored njemačkih snaga: Komanda njemačke 714. divizije sa 741. pukom u Banjaluci, bataljon folksdojčera *Ludvig fon Baden* u Topoli, Inžinjerijska četa 714. divizije u Bosanskoj Gradišci i 721. puk njemačke 714. divizije u Prijedoru, Sanskom Mostu, Ljubiji rudniku i Bosanskom Novom.«

Zadatak njemačkih i ustaško-domobranskih snaga u drugoj polovini februara bio je osposobiti komunikacije u dolini Une, Sane i Vrbasa za saobraćaj, a potom obezbjediti ih da ih partizani opet ne poruše, ili ga pak, ugroze.

Do 12. februara, odnosno od početka operacije *Vajs* izvođena je vrlo intenzivna opravka pruga, cesta, mostova i svih drugih objekata na navedenim komunikacijama. Do polovine februara urađeno je:¹⁵⁵ pruga Prijedor — Bosanski Novi popravljena; popravljen put kod mjesta Rudice u dolini Une; most na Savi kod Bosanske Gradiške osposobljen za terete do 5 tona; prepreke od stabala kod mjesta Rudice uklonjene; pruga Ljubija rudnik — Prijedor popravljena; most kod Rudice popravljen; most preko Strižne kod Kostajnice popravljen, kao i bunker i rovovi pokraj komunikacija u dolini Une i Sane.

Bilo je još dosta potreba za opravkama na komunikacijama, ali, polovinom februara stigla je 4. divizija glavnim snagama u Podgrmeč, a zatim i u Kozaru, te prekinula sve te radove.

Istovremeno je komandant operacije *Vajs* naredio komandantu niemačke 714. divizije da, koristeći se prodorom triju njema-

¹⁵⁴ AVII, NAV-N-T-315, Roll 1294/216.

¹⁵⁵ AVII, k. 774, reg. br. 2/11.

čkih divizija (7. SS, 369. i 717), odmah iza njih uspostavlja jaku obavještajnu mrežu.

Prema tom naređenju obavještajni oficir njemačke 717. divizije, sa ispostavama njemačke tajne državne policije zvane *Gestapo* i sa ustaškom policijom, radio je ubrzano na organizaciji obavještajne mreže u sjeverozapadnom dijelu Bosanske krajine.¹⁵⁶

Tako su Nijemci u februaru i prvoj polovini marta radili na tri glavna zadatka: na jačanju žandarmerije (Oružnika), policije i **posadnih** jedinica radi kontrole terena i pravaca na sjeverozapadnom dijelu Bosanske krajine; na opravci komunikacija u dolini Sane, Une i Vrbasa, i na uspostavljanju špijunske mreže.

STANJE NOP-a NA PODRUČJU PODGRMEČA, KOZARE, BIHAĆA I CAZINSKE KRAJINE

Na sjeverozapadnom dijelu teritorije Bosanske krajine, za vrijeme neprijateljeve operacije Vajs, okružna partijska rukovodstva Podgrmeča i Bihaća, komande vojnih područja Podgrmeča i Bihaća, te rukovodioci društveno-političkih organizacija i narodnih vlasti su, u najvećem broju, učestvovali zajedno sa jedinicama 4. divizije u borbama protiv neprijatelja, a kada su njemačke divizije napustile tu teritoriju, sve navedene ustanove sa jedinicama 4. divizije vratile su se na svoja područja.

Na području Bihaća i Cazina privremeno je bio rasformiran komitet KPJ za Bihać, a istovremeno, početkom marta, i Komanda vojnog područja Bihać. Bataljon komande područja Bihać ušao je u sastav 8. brigade.

Na području Cazina, Nijemci s ustašama ponovno su pokušali obmanama, lažima i lažnim obećanjima da pridobiju narod Cazinske krajine na svoju stranu. Ali, narod, koji je shvatio da mu ravnopravnost, slobodu i sigurnu budućnost obezbjeđuju samo ciljevi NOP-a, niko više nije mogao odvojiti, od NOP-a. Na pritisak Nijemaca i ustaša, narod je sve čvršće i jedinstvenije odbijao sve njihove nasrtaje, tražeći pomoć snaga NOP-a. O tome Štab 4. divizije piše Štabu 1. korpusa:^{156a}

»... Prema izvještaju Banijskog NOP odreda na terenu Cazinske Krajine ogromno je neraspoloženje muslimanskog življa prema ustaškim vlastima. Vršili su spasavanje pravoslavne djece iz Podgrmeča, iz logora, vrše ispomaganje srpskog življa i vjeruju zajedno sa hrvatskim masama da je ofanziva na nas neuspjela... U tom cilju traži se povratak svih političkih radnika sa terena Krajine, a od velikog značaja bio bi povratak 8 krajiške brigade za djelovanje na komunikaciji Bihać — Petrovac, Bihać — Krupa i Bihać — Cazin ... «

Ovaj dopis Štab 4. divizije uputio je Štabu Korpusa još 4. marta, kada se 8. brigada pod neposrednom komandom Štaba Korpusa probijala preko planine Šatora prema Ključu i Podgrmeču. Cim je izbila u rejon Ključa, Štab Korpusa uputio je 8. brigadu u sastav 4. divizije.

¹⁵⁶ AVII, k. 774, reg. br. 2/11.

usa AVII_k_407i_reg_br_6/1_li

Komanda vojnog područja Podgrmeč, nakon proboja iz Grmeča, našla se pred velikim zadacima u Podgrmeču. Okupator je prodorom preko Podgrmeča i Grmeča, pronašao, te opljačkao i uništio sve do čega je stigao: centralne magacine hrane d drugog materijala, bolnice (sem bolnice u Korčanici), mlinove, radionice, popalio mnogo sela i opljačkao stočni fond.

Nije pronašao tajne magacine kojim su se jedinice 4. divizije koristile po svom nađenju. Na intervenciju Komande područja (17. marta) kod Štaba Korpusa, magacini su ponovno stavljeni pod komandu područja, te se hrana izdavala planski.

Komanda vojnog područja Podgrmeč već u drugoj polovini februara počela je da radi na obnovi i izgradnji porušenih objekata, na zbrinjavanju naroda i vojske, na uspostavljanju veza, na preduzimanju obezbeđenja područja.¹⁵⁷

Komanda vojnog područja na Kozari još nije bila formirana, pa su zadatke vojnopozadinskih vlasti obavljali organi narodnih vlasti, sreski i opštinski narodnooslobodilački odbori sa partizanskim strazama koje su im bile potčinjene.

STANJE U JEDINICAMA 4. DIVIZIJE

Osim 350 ranjenih i 700 promrzlih boraca, koliko je bilo polovinom februara, pojavila se i epidemija pjegavog tifusa. Prvo je zahvatila 12. brigadu još krajem februara, da bi ubrzo obuhvatila sve jedinice Divizije.

Bila je to vrlo teška bolest sa visokom temperaturom, koja iscrpi čovjeka do te mjere da izgubi moć normalnog rasuđivanja i u bunilu čini razne nenormalne postupke. Tako je u bunilu marta 1943. oduzeo sebi život jedan istaknuti komunista Banjaluke, vrsni partizanski novinar Nikica Pavlić.

Također, 24. marta oduzeo je sebi život i politički komesar Divizije Milinko Kušić. Izvještavajući o ovom tragičnom događaju, komandant 4. divizije Josip Mažar Soša naveo je Štabu 1. korpusa ovo:¹⁵⁸

»... Izvještavamo drugarski štab da je noćas u 3 sata i 20 minuta drug Milinko Kušić, politički komesar ove divizije izvršio samoubistvo iz svog parabeluma-revolvera. Drug Kušić ležao je bolestan 2 dana sa mjenjajućom temperaturom do 41 »C« najverovatnije od pjegavca. Ležao je u štabu i sa njim je bila dežurna bolničarka i mali Krunić. Oružje je visilo pored njega u krevetu.

Razvodnik straže i bolničarka prvi su primjetili njegovu smrt^ po pucnju. Bolničarka je ležala na podu pored Kušića sa malim Krunićem i na 10 minuta prije ubistva pošla je na uporno Kušićevo nagovaranje da legne. I uz visoke temperature Kušić je nastojao da se održi pri svijesti.

Divizijski ljekari Alfred i Kraus obilazili su Kušića, ali se o dijagnozi njegove bolesti nisu izjašnjavali, radi simptoma t.j. održavanju pri svijesti, kod najviših temperatura.

Prilažemo Vam obavjest koju smo izdali štabovima brigada.

¹⁵⁷ AVII, k. 1761, reg. br. 34/1.

¹⁵⁸ AVII, k. 767, reg. br. 3/3.

Kako je smrću druga Kušića nastalo niz problema koje treba riješiti, potrebno je da dođe u ovaj štab jedan član Vašeg štaba.

Danas poslije podne ćemo izvršiti svečanu sahranu druga Kušića ...

Komandant — šoša«

Epidemija pjegavog tifusa, poslije 12. brigade, zahvatila je 6. brigadu, pota(m 8. i, u toku aprila, najjača je bila na Kozari u 5. brigadi.

Jednovremeno je u martu oboljelo oko 1.000 boraca 4. divizije, što je sa 1.000 promrzlih i ranjenih boraca iz operacije »Vajs« činilo 2.000 izbačenih iz stroja. Što se tiče ranjenih i promrzlih boraca, oni su postepeno prezdravljavali i s njima je bilo dosta lakše. Međutim, sa tifusarima je bilo daleko teže. Prije svega, bolničko **osoblje** i borci iz zaštite bolnica morali su ih stalno čuvati i negovati. Na tom zadatku bio je angažovan i priličan broj zdravih boraca, što je uslovljavalo da i oni obole. To stanje trajalo je puna 3 mjeseca — od marta do maja. U toj borbi najvažnije je bilo sačuvati ljudske živote. Sanitet 4. divizije, uz punu podršku komandi i štabova jedinica, uspješno se borio, iako su u toku liječenja skoro svi ljekari i ostalo sanitetsko osoblje i štabovi bili oboljeli.

Od 2.000 oboljelih, umrlo je 120 boraca i rukovodilaca.¹⁵⁹

BORBE U MARTU I PRVOJ POLOVINI APRILA

Iako prepolovljene zbog promrzlosti, ranjavanja i pjegavog tifusa, jedinice 4. divizije odmah su poslije završetka njemačke operacije »Vajs« prešle u napade na neprijatelja na svim područjima, od Kozare preko Podgrmeča i Bihaća do Cazinske krajine.

Prvog marta, 2. bataljon 6. brigade dočekao je u selu Vranjska kolonu 7. SS divizije u pokretu iz Bihaća za Bosansku Krupu, i ubio 40 njemačkih vojnika i 1 oficira. Uništen je i 1 tenk, 8 kamiona, 1 automobil, 1 motocikl. Plijen: 6 puškomitraljeza, 32 puške i veća količina ratne opreme. Iz Bosanske Krupe krenuo je u pomoć odred SS jačine od 40 esesovaca. Kod sela Gornja Suvaja 2. bataljon dočekao je taj odred i potpuno ga uništio. U izvještaju 7. SS divizije, o ovome piše:¹⁶⁰

»Prepad na samovoznu preselicu SS divizije na putu Bihać — Krupa. I 1. s. odred od 40 ljudi za spasavanje izvidničkih kola (SS) 14,5 km južno i jugozapadno od Krupe uništen od oko 400 partizana...«

Jedinica, koju ju uputio komandant njemačke 714. divizije sa zadatkom da izvidi mjesto događaja, mogla je samo da konstatuje da su svi Nijemci izginuli.¹⁶¹

Na području Kozare 5. brigada je 16. februara imala ovakav raspored: 1. bataljon na terenu Karana, 2. bataljon na terenu Bosanske Dubice i Gradiške i 4. bataljon na terenu Prijedora.

¹⁵⁹ AVII, k. 766-A, reg. br. 15/1.

¹⁵⁻¹ AVII k. 20 reg. br. 5/1-5.

¹⁶¹ AVII k. 20 reg. br. 5/1-31.

Neprijateljeva obavještajna služba odmah je obavijestila Komandu njemačke 714. divizije o dolasku na Kozaru ove brigade. Komandant divizije je naredio komandantu banjalučkog Ustaško-domobranskog zdruga da odmah pređe u napade i uništi partizane na Kozari.

Komandant banjalučkog zdruga nije imao na raspolaganju rezervnih snaga, jer su sve bile raspoređene za odbranu terena i pravaca. Zato, komandant 714. divizije naređuje komandantu njemačkog 721. puka da angažuje domobranske snage iz Prijedora i Bosanskog Novog, te zajedno, s jednom četom Nijemaca, napadnu partizanske snage na terenu Karana, pošto te snage najviše ugrožavaju put i prugu Bosanski Novi — Prijedor.

Napad je jednovremeno izvršen u pravcu sela Marina i Krive Rijeke. Prvi bataljon 5. brigade potpuno je razbio neprijatelja i natjerao ga u bjekstvo. Zarobljeno je 20 domobrana i jedan oficir, komandir čete. Plijen: 17 pušaka, 2 puškomitraljeza i 2 automata.

Drugi bataljon 5. brigade dočekao je 28. februara kod Kruškovca, na cesti Bosanska Dubica — Prijedor, 3 kamiona sa 30 Nijemaca. Kamioni su zapaljeni, a Nijemci s oružjem i opremom zarobljeni.

Također, 2. bataljon je 5. marta kod Podgradaca napao dve željezničke kompozicije i zarobio 15 domobrana. Ubijeno je 17 ustaša. Kompozicije sa drvima su zapaljene.

Početak marta došlo je i do borbe na pravcu Sanski Most — Luči Palanka. Jedna četa njemačkog 721. puka sa nekoliko tenkova i Sanskom dobrovoljačkom bojnom, prodrla je do Naprelja, gdje su ih dočekali 1. i 4. bataljon 6. brigade, razbili i protjerali natrag.

Komandant njemačkih trupa u NDH, general Liters, nije bio zadovoljan komandantom njemačke 714. divizije generalom Rajheratom, koji je po njegovom mišljenju, pasivnim držanjem, dozvolio da partizani opet preuzmu inicijativu i pređu u napade.

Toga mišljenja bio je i njemački komandant Jugoistoka, general Ler, te je na njihov prijedlog general Rajhert odmah smijenjen.

Na njegovo mjesto došao je general Karl Eglzer (*Eglseer*), koji je u pozdravu Diviziji naveo:¹⁶²

»Sa 6. martom 1943. primio sam rukovođenje divizijom. Moji pozdravi ne samo pripadnicima divizije, već i ujedinjenim hrvatskim trupama, koje su mi u borbi protiv komunista podčinjene.

Svako zna koliko dolaze narednih mjeseci ozbiljne odluke. To ne važi samo za Njemačku, već Evropu od azijskih komunističkih hordi protiv kojih se moramo ujediniti i čuvati. U fanatičnoj borbi protiv komunista štitimo naš zavičaj, naše gradove, sela, i naselja, naše žene i djecu od uništenja ...

Da živi naš vođa, hrabri i požrtvovani njemački narod i da žive oružane snage.«

Kada govori o ozbiljnosti situacije, u kojoj se Njemačka našla, Eglzer navodi samo komuniste kao neprijatelje, protiv kojih se treba boriti. Međutim, njemačka Vrhovna komanda predviđa i savezničku invaziju na Balkan, pa, već u februaru, naređuje da se sedamstote posadne divizije preformiraju u stote operativne, što je značilo

¹⁶² AVII, NAV-N-T-315, Roll 1294/226.

duplo veće brojno stanje divizija i ljudstvo mladih godišta. U vezi s tim naređenjem njemačke 714. divizija potpuno je preformirana u 114. lovačku diviziju. Već 7. marta stiglo je u nju 2.500 pješadi-naca, 1.200 artiljeraca, 500 inženjera, 300 vozača i 200 lovaca tenkova.¹⁶² Popuna je vršena ljudstvom koje je bilo opremljeno za borbu u Africi.¹⁶⁴

Generalu Eglzeru saopšteno je od generala Litera da uskoro stiže na teritoriju NDH 5.000 njemačkih policajaca, kao komandno osoblje za budućih 20.000 hrvatskih policajaca pod komandom komandanta SS i policije. Oni će preuzeti kontrolu okupacione teritorije i njihov glavni zadatak je da sa 114. lovačkom divizijom i potčinjenim hrvatskim trupama unište komuniste.¹⁶⁵

Preformiranje njemačke 714. divizije moralo se završiti u mar-tu. Istovremeno, trebalo je izvršiti i formiranje 2. lovačkog ustaško-domobranskog zdruga i drugih ustaško-domobranskih jedinica, koje će biti stavljene pod njegovu komandu.

Preformiranje njemačke 714. posadne divizije u 114. lovačku operativnu diviziju, izvedeno je, tako reći, u hodu, ne prekidajući borbu protiv jedinica 4. krajiške divizije. Ujedno, vršeno je i formiranje ustaško-domobranskih jedinica. Tako je 13. marta od Banjalučke dobrovoljačke bojne i Sanske dobrovoljačke bojne formirana Domobranska dobrovoljačka pukovnija.¹⁶⁶

Komandant njemačkih trupa u NDH, naređuje 14. marta komandantu još njemačke 714. divizije da proširi područje obezbjeđenja na prostoru¹⁶⁷ Drvar — Glamoč — Mrkonjić-Grad. Težište obezbjeđenja u rejonu Bihaća, Grmeča i Šamarice, odnosno Cazinske krajine i Banije.

Kada je primio to naređenje, Eglzer je već bio završio formiranje 2. ustaško-domobranskog lovačkog zdruga od 1. i 10. lovačke pukovnije (ranije 1. i 10. pješačke pukovnije), i odmah ga uputio u dolinu Une u rejon Bosanske Krupe. Istovremeno, iz Prijedora i re-jona Bosanskog Novog uputio je na područje Banije i Cazinske krajine 11. pješačku domobransku pukovniju. U rejonu Prijedora raspoređena je Domobranska dobrovoljačka pukovnija.

Eglzer novoformirane jedinice njemačke 114. lovačke divizije, kako se koja formira, odmah upućuje na obezbjeđenje divizijskog područja. U Sanski Most upućen je Izviđački bataljon, u Bosansku Gradišku Inženjerijski bataljon, i u Bosansku Kostajnicu Protivtenkovski divizion.¹⁶⁸

Znajući preko obavještajnih podataka da se jedinice 4. divizije nalaze u teškoj situaciji zbog epidemije tifusa, general Eglzer naredio je da sve jedinice iz svojih uporišta vrše stalne ispade na jedi-nice 4. divizije da bi im nanijeli što veće gubitke. U taktičkom po-

¹⁶³ AVII, NAV-N-T-315, Roll 1294/253.

¹⁶⁴ AVII, NAV-N-T-315, Roll 1294/253 i AVII, mikrofilm UDA. Zagreb, 12—13/45.

¹⁶⁵ AVII, NAV-N-N-T-501, Roll 264/867-8.

¹⁶⁶ AVII, NAV-N-T-315, Roll 1294/279.

¹⁶⁷ AVII, NAV-N-T-315, Roll 2264/432-4.

¹⁶⁸ AVII, k. 767-A, reg. br. 16/1.

gledu naredio je da preko špijuna — vodiča izvode i noćne napade i opkoljavaju partizanske jedinice, te tako uništavaju postupno jednu po jednu, bilo manju ili veću partizansku jedinicu.

U martu su tu taktiku Nijemci mogli primijeniti jer su u toku operacije Vajs bile prekinute veze sa ilegalnim NOP-om u gradovima odakle su stizala obavještenja o namjerama i pokretima neprijatelja, a nisu još bile uspostavljene nove veze.¹⁶⁹ Sa druge, pak strane, Nijemci su imali svoje agente i špijune na slobodnoj teritoriji, koje je trebalo otkriti i uništiti.

Bez obzira što su njemačke i ustaško-domobranske jedinice bile u izrazitoj prednosti u brojnom, zdravstvenom i obavještajnom pogledu, jedinice 4. divizije, iako oslabljene, uspješno su vodile borbu protiv neprijatelja u martu i aprilu 1943.

Tako su 11. marta napale 8. ustašku bojnu i jedan bataljon njemačkog 721. puka, 1. i 4. bataljon 6. brigade kod Stare Rijeke i Ljubije. Nijemci i ustaše su protjerani. Ubijeno je 22, a ranjeno 13 Nijemaca i ustaša.¹⁷⁰ Poslije te borbe, Štab 6. brigade je, radi uspješnije odbrane slobodne teritorije, uspostavio novi raspored svojih bataljona na slijedeći način:¹⁷¹ 2. bataljon od lijeve obale rijeke Sanice kod sela Korjenova, pa linijom Kijeveci — Dabar; 3. bataljon od dabarske crkve, pa ulijevo selo Eminovci — Kamengrad — Sanska Suhača; 4. bataljon selo Brdari — Stari Majdan — Batkovci — selo Garevica i 1. bataljon Ovanjska — Srpski Agići — selo Kršlje.

U pogledu borbene aktivnosti naređeno je da: 2. bataljon dejstvuje na cesti Sanski Most — Ključ; 3. bataljon na cesti Sanski Most — Prijedor; 4. bataljon da blokira rudnik Ljubiju i 1. bataljon da dejstvuje u dolini Sane.

I dok je neprijatelj suzbijen u svojim pokušajima ispada u rejonu Sanskog Mosta, 2. krajiška brigada je 12. marta, kod Bosanske Krupe, u selu Gudavcu, razbila njemačku izviđačku jedinicu koja se povukla u Krupu. Potom je 2. bataljon 2. brigade izvršio noću usiljeni marš preko Grmeča, izbio na cestu Bihać — Bosanski Petrovac kon sela Lipe, i tu postavio zasjedu. Oko 8 sati naišla je snabdjevačka kolona 7. SS divizije sa 8 kamiona benzina. Plotunskom vatrom i ručnim bombama svih 8 kamiona je uništeno, ubijen 1 oficir i 9 njemačkih vojnika, dok su 3 Nijemca izgorila.¹⁷² Plijen 5 pušaka, 1 šarac i 20 ručnih bombi.

Potom se 2. brigada, po naređenju Štaba 4. divizije, orijentisala na napade u dolini Une, od Bosanske Krupe do Bosanskog Novog. Položaje od Bihaća do Bosanske Krupe preuzela je 8. brigada.

Kod Otoke je 3. bataljon 2. brigade dočekao 15. marta i razbio motrizovanu snabdjevačku njemačku kolonu. Uništeno je 6 kamiona, od kojih jedan kamion pun filma (*filmwagen*).^m Pobijena je i filmska ekipa, i to 24 Nijemca i 1 domobran, a ranjeno 3 Nijemca

Ⓜ AVII, NAV-N-T-315, Roll 1294/430-33.

¹⁶⁹ AVII, k. 766-A, reg. br. 13/1.

¹⁷¹ AVII, k. 774, reg. br. 2/8.

na AVII, k. 20, reg. br. 14/1-25.

¹⁷³ AVII, k. 21 reg. br. 2/1-6.

i jedan zarobljen. Sutradan je naišla kolona ustaša da izvidi mjesto **napada**. Nju je dočekaio 4. bataljon 2. brigade i natjerao na povlačenje.

Dok su 2. i 6. brigada vodile borbu na području Podgrmeča, 5. brigada je vodila istovremeno borbe sa neprijateljem na Kozari.

Kod Brezičana je 1. bataljon 5. brigade prekinuo 20. marta prugu na 17 mjesta.¹⁷⁴

Noću, 14/15. marta, 1. bataljon 5. brigade napao je Dobrljm i Strižanski most. Zarobljeno je 86 domobrana i 3 oficira. Zaplijenjen je 1 minobacač, 1 teški mitraljez, 5 puškomitraljeza, 70 pušaka, 12 sanduka municije i ručnih bombi, 4 sanduka mina za minobacač. 'Gubici 1. bataljona 1 poginuo i 4 ranjena borca.

Poslije preuzimanja položaja od 2. brigade na odsjeku Bihać — Bosanska Krupa, odmah poslije odlaska 2. bataljona 2. brigade iz rejonu sela Lipe, 8. brigada je na istom mjestu postavila 13. marta zasjedu. Pošto je neprijatelj saznao da je 2. brigada krenula iz rejonu Lipe i uvjeren da partizanskih snaga na tom mjestu nema više, a jedinice SS su morale hitno u rejon Bosanskog Grahova da bi'bile snabdjevene, upućena je iz Bihaća nova snabdjevačka kolona. Tu kolonu dočekale su i uništile jedinice 8. brigade. Zapaljena su 3 kamiona, ubijeno 15 Nijemaca iz obezibjeđenja a mnogo više ranjeno. Zaplijenjena su dva puškomitraljeza, puške i druga ratna oprema.

Šesnaestog marta 1. bataljon 8. brigade, kod mjesta Drenovo Tijesno, razbio je jednu kolonu 3. ustaškog gorskog zdruga.

Napadi 4. divizije u dolini Sane i Une na jedinice koje obezbjeđuju komunikacije, uvjerali su komandanta njemačke divizije da njegova taktika prepada, ispada, noćnih opkoljavanja i iznenadnih napada, nije uspjela. Jedinice 4. divizije postepeno preuzimaju inicijativu i prelaze u ofanzivu.

U vezi s tim, on naređuje komandantu 12. pješačke pukovnije da ne dozvoli ponovno razbijanje snaga obezbjeđenja na pruzi, kao što je to bilo na Dobrljinu noću 14/15. marta, da sasluša odgovorne za gubljenje čitave čete domobrana i dostavi mu izvještaj.

Za obezbjeđenje puta Bihać — Bosanski Petrovac naredio je pretres terena Vrtoe — Lipa, a za obezbjeđenje Cazinske krajine naredio je da se što prije prebaci u Veliku Kladašu 2. bojna 11. pješačke pukovnije.

Za obezbjeđenje pruge, stavio je u oklopni voz isključivo njemačku posadu.

(Istog dana (16. marta), naredio je da njemački 721. puk sa 2 bataljona, 3. bojna 1. pješačke pukovnije od Kladuša, 4. ustaška bojna od Bosanske Gradiške i jedna bojna Domobranske dobrovoljačke pukovnije iz Prijedora istovremeno napadnu od Šimića, Kijevaca, Kalemova, Bosanske Gradiške, Bosanske Dubice i Prijedora, preko Mrakovice, da bi uništile 2. i 4. bataljon 5. brigade. U protivnapadu, ti bataljoni 5. brigade su u Grbavcima ubili 30 Nijemaca,

¹⁷⁴ AVII, k. 21, reg. br. 1/1-12,

uništili 2 kamiona, a zaplijenili 2 puškomitraljeza, 2 automata i dosta pušaka.¹⁷⁵

Njemačka komanda zatim planira da napadne partizanske snage na sektoru Podgrmeča, od Bosanske Krupe do Bosanskog Novog. Međutim, Nijemce prije toga interesuje o kojoj se partizanskoj jedinici radi na ovom terenu. General Eglzer naređuje da se 26. marta izvrši nasilno izviđanje. U prvi mah dobija podatke da se radi o 8. krajiškoj brigadi.¹⁷⁶ Međutim, tog dana general Eglzer dobija podatke i od ispostave Gestapoa »Jug« iz Bosanskog Novog (*Aussenstele Süd*), iz koje saznaje da:¹⁷⁷ 2. brigada drži položaje od Bosanske Krupe do Bosanskog Novog. Sjedište Štaba 2. brigade je u Velikoj Rujiški, da 8. brigada drži položaje od Bihaća do Bosanske Krupe, da je njen 2. bataljon, 24. marta, prešao preko rijeke Une i otišao na teren Cazinske krajine, da se 6. brigada nalazi oko rudnika Ljubije i Štab 4. divizije u selu Jelašinovicima.

Imajući podatke o rasporedu i snazi jedinica 4. divizije, komandant njemačke 714. divizije naredio je komandantu njemačkog 721. puka i komandantu 3. gorskog ustaško-domobranskog združenja da najhitnije opkole 2. brigadu od Bosanske Krupe i Bosanskog Novog prema selu Velikoj Rujiški i da je unište. Te pripreme trebalo je izvršiti u najvećoj tajnosti.

Štab 4. divizije, međutim, izdaje 27. marta nove zadatke potčinjenim jedinicama:

Peta brigada i dalje djeluje na području Kozare, sa zadatkom da posveti posebnu pažnju mobilizaciji novog ljudstva u Liječvu polju.

Šesta brigada štiti Podgrmeč i Grmeč sa sjeverne, sjeveroistočne i istočne strane na sektoru Bosanski Novi — Prijedor — Ljubija — Sanski Most — Ključ.

Osma brigada djeluje na sektoru Bihać — Bosanska Krupa — Otoka — Bužim — Cazin i zatvarače pravce Bosanski Petrovac — Bihać i Bosanska Krupa — Bosanski Petrovac.

Klance Risovac i Ripač prekopati.

Dvanaesta brigada djeluje na sektoru Bosanska Krupa — Otoka — Bosanski Novi — Blagaj i zatvarače pravce Bosanska Krupa — Jasenica, Otoka — Velika Rujiška — Bosanski Novi — Suhača.

Vežu lijevo držati sa 8. brigadom, a desno sa 5. i 6. brigadom.

Dvanaesta brigada tim naredjenjem preuzima položaje 2. brigade, koja odlazi prema Bravskom u sastav 5. divizije.

Dvanaesta brigada, koja je preuzela položaje 2. brigade, još nije bila dovoljno oporavljena od epidemije pjegavog tifusa. Naravno, najteže bili oboleli njen štab i štabovi bataljona. To je znatno oslabilo komandovanje u 12. brigadi i u njenim bataljonima.

¹⁷⁵ AVII, k. 766-A, reg. br. 13/1.

¹⁷⁶ AVII k. 21, reg. br. 10/1-23.

¹⁷⁷ AVII, k. 93 reg. br. 12/12.

Od obavještajnih organa komandant 714. divizije saznaje da se 8. brigada nalazi u prostoru sela Malog Radića, 6 kilometara jugozapadno od Bosanske Krupe, i da je komandant te brigade Hamdija Omanović.¹⁷⁸

Komandant 714. divizije pošto je planirao da krajem marta prodre u Podgrmeč, u selo Veliku Rujiišku, zaključio je da prethodno mora razbiti 8. brigadu, koja bi mu se mogla naći na desnom boku i za leđima za vrijeme prodora prema Velikoj Rujiški. Zato naređuje 3. gorskom ustaško-domobranskom zdruhu da 26. marta uz podršku tenkova, napadne 8. brigadu i razbije je, a po mogućnosti i uništi je.

Treći gorski ustaško-domobranski zdruh, jedan bataljon Nijemaca, borbene grupe njemačke 187. divizije i više tenkova, napali su 26. marta 3 bataljona 8. brigade, i to: 2. bataljon u visini Lipnika, 3. bataljon u rejonu Vranjska — Beširevići i 4. bataljon prema selu Gudavcu.

Tenkovi su se kretali starom cestom prema Velikom Radiću, uz bočna obezbeđenja prema Lipniku i Beširevićima.

Jedinice 8. brigade propustile su tenkove, a napale pješadiju. Pod udarom snažne puščane i mitraljeske vatre Nijemci, ustaše i domobrani su se pod zaštitom tenkova vrlo brzo povukli natrag u Bosansku Krupu.¹⁷⁹ Zahvaljujući tenkovima, nisu pretrpjeli već gubitke.

Komandant njemačke 714. divizije obavješten 31. marta da je izvršena smjena između 2. i 12. krajiške brigade (i da 12. brigada ima samo 2 bataljona), izdaje naređenje njemačkom 721. puku i 3. gorskom ustaško-domobranskom zdruhu, da noću 31. marta i 1. aprila, opkole 12. brigadu u rejonu Velike Rujiške i unište je. Prema tom naređenju napravljen je plan opkoljavanja partizanskih jedinica u 4 kolone.¹⁸⁰

Prva kolona, od Bosanske Krupe, nastupa obuhvatom zdesna, obilazeći položaje 2. bataljona 12. brigade, prema dolini Une.

Druga kolona, od sela Blatne nastupa pravo u selo Veliku Rujiišku.

Treća kolona, od sela i željezničke stanice Rudice nastupa prema Velikoj Rujiškoj.

Četvrta kolona, od Novske planine obuhvatom s lijeva, prema Velikoj Rujiški, radi obilaska 1. bataljona 12. brigade.

Sve kolone krenule su iz polaznih mjesta uveče 31. marta 1943.

Pokret neprijateljevih kolona jedinice 12. brigade nisu primijetile sve do 3 sata ujutru, dok prve neprijateljeve jedinice nisu kod Bosanske Krupe naišle na 1. četu 2. bataljona. Došlo je do žestoke borbe. Neprijatelj je ubrzao pokrete kolona prema Velikoj Rujiškoj. Štab 12. brigade nalazio se u zaseoku Tubin, sela Velika Rujiška, i nije znao da je neprijatelj već opkolio 2. bataljon i da nastupa prema Štabu Brigade. Prvo obavještenje da je neprijatelj izišao na Novsku planinu dobio je oko 7 sati od jednog seljaka.

¹⁷⁸ AVII, k. 21 reg. br. 10/1-23.

¹⁷⁹ AVII, k. 766-A, reg. br. 15/1.

¹⁸⁰ AVII, k. 875, reg. br. 14/10.

Štab 12. brigade tada naređuje Štabu 2. bataljona da spriječi spajanje neprijateljevih kolona u Velikoj Rujiškoj, a radi koncentracije snaga povučen je u Veliku Rujišku 1. bataljon sa Novske planine.

Pošto 2. bataljon nije mogao spriječiti spajanje, morao je da se probija iz obruča. Sem toga, 2. bataljon bio je i bez jedne čete, koja se našla van obruča, tako da je imao svega oko 200 boraca. Proboj je vršio u pravo vrijeme i na najboljem pravcu, prema selu Osretku. U tom pravcu povukao se i Štab 12. brigade sa 1. bataljonom.

Prilikom proboja poginule su partijsko-političke radnice Vahida Maglajlić i Zora Kovačević na sjeverozapadnom dijelu Bosanske krajine, koje su se tu zatekle na zadatku.¹⁸¹

Neprijatelj je zaplijenio od 12. brigade tada teški minobacač, 22 puške, 4 puškomitraljeza, 1 teški mitraljez, a od 2. brigade brdski top 75 mm, koji je u selu Velikoj Rujiški Brigada ostavila privremeno.

Poginuo je 21 borac, 8 ih je ranjeno, a 7 nestalo.

Nijemci i ustaše imali su 7 poginulih i 5 ranjenih vojnika.

Opkoljavanjem 2. bataljona 12. brigade, 714. divizija je do tada postigla jedini i najveći uspjeh u borbama sa jedinicama 4. divizije.

Krajem marta došlo je do znatnih promjena i u jedinicama 4. divizije i u Nijemaca, ustaša i domobrana.

Posljednjeg dana marta završeno je preformiranje njemačke 714. posadne divizije u 114. lovačku operativnu diviziju.¹⁸² Jačina 18.000 ljudi.

U isto vrijeme iz sastava 4. divizije izašla je 2. brigada.

Prvog aprila u sastavu 4. divizije bile su: 5, 6, 8. i 12. krajiška brigada. Više od polovine ljudstva bilo je bolesno od pjegavog tifusa.

Dok su Nijemci udvostručili svoje snage i snage ustaša i domobrana, snage 4. divizije, zbog epidemije tifusa i odlaska 2. brigade, bile su prepolovljene.

U toj situaciji i Štab 4. divizije bio je nepotpun. Hitno se postavilo pitanje postavljanja novog političkog komesara.

Štab 1. korpusa je 1. aprila donk> odluku, da na mjesto političkog komesara 4. divizije postavi Dmitra Bajalicu, do tada političkog komesara 6. brigade. Na njegovo mjesto u 6. brigadi postavljen je Uroš Bogunović Roca.

Dan ranije, 31. marta, na prijedlog Štaba 8. brigade da uputi dio snaga u Cazinsku krajinu, Štab 4. divizije složio se s tim prijedlogom. Štab 8. brigade uputio je u Cazinsku krajinu 2. bataljon sa komandantom Brigade. Bataljon je prešao Unu i stigao u selo Kotorane. Narod se obradovao borcima i rukovodiocima bataljona. Iz Rotorana bataljon je 2. aprila stigao u Bužim, odakle je neprijateljeva posada pobjegla. I u Bužimu narod je poznavao 2. bataljon,

¹⁸¹ AVII, k. 766-A, reg. br. 18/1.

¹⁸² AVII, NAV-N-T-315, Roll 1294/173-175.

pa se okupio oko svoje vojske, a komandant brigade Hamdija Omanović održao je govor okupljenom narodu.

Na području Bosanske krajine i u toku aprila, nastavljaju se intenzivna borbena dejstva jedinica 4. divizije.

Zasjeda 4. bataljona 5. brigade dočekala je 2. aprila prije podne na periferiji Prijedora u selu Puharska kamion sa radnicima i 2 Nijemca u obezbjeđenju. Kamion je spaljen, Nijemci pobijeni, a radnici pušteni.¹⁸³

Poslije podne, jedan bataljon Nijemaca njemačkog 721. puka krenuo je s jednim topom iz Prijedora da razbije partizane i izvrši zločin nad narodom. Ovog puta 4. bataljon je predviđajući intervenciju, ostao na istom mjestu u zasjedi, dočekao Nijemce, ubio 19, a ranio ih mnogo više. Ostali su panično pobjegli u Prijedor, bacajući oružje i ratnu opremu.

Idućeg dana Nijemci su ponovno napali iz Prijedora prema selu Palančištu i opet dočekani od 4. bataljona 5. brigade. Ubijeno je 8, a ranjeno 11 Nijemaca. Ostali su pobjegli nazad u Prijedor.¹⁸⁴

NOVA OFANZIVA NA TERITORIJU BOSANSKE KRAJINE

Raspored jedinica 4. divizije na području Kozare, Podgrmeča, Bihaća, Cazinske krajine i, dijelom, Bosanskog Petrovca, ozbiljno je zabrinjavao njemačku Vrhovnu komandu oružane sile u Berlinu, iz operativnih i stratejskih razloga odbrane Balkana. To je još više zabrinjavalo njemačkog komandanta Jugoistoka, general-pukovnika Aleksandra Lera, koji je u svojoj procjeni situacije zaključio da je dolina Une glavni stratejski pravac odbrane Balkana. Zato on lično, na zahtjev njemačkog komandanta u NDH generala Letersa da povuče borbenu grupu njemačke 187. rezervne divizije u Slavoniju, za odbranu pruge Beograd — Zagreb odgovara:¹⁸⁵

... »Ne dozvoljava se stavljanje na raspolaganje grupe 187. rezervne divizije koja je angažovana na prostoru Bihać — Bosanska Krupa — Otoka«. Time je general Ler jasno stavio do znanja generalu Letersu da u dolini Une moraju biti najjače snage. Istovremeno je naredio da u aprilu izvrši novu ofanzivu na područje Podgrmeča, Bosanskog Petrovca i Bihaća.

General Leters naredio je generalu Eglzeru, komandantu njemačke 114. lovačke divizije da pripremi i rukovodi ofanzivom.

U skladu sa dobijenim zadatkom, general Eglzer zatražio je od obavještajnih organa podatke o jedinicama NOV i POJ. Podaci su pristizali iz obavještajnih punktova Ključa, Sanskog Mosta, Prijedora, Bosanske Krupe, Bihaća, Bosanskog Novog, Banjaluke. Saradnici okupatora i doušnici do kraja su se aktivirali. Podaci su stizali iz rudnika Ljubije, Lušci Palanke, Novske Suhaće, sela Vedovice i

¹⁸³ AVII, k. 766-A, reg. br. 18/1.

¹⁸⁴ AVII, x. Deto.

¹⁸⁵ AVII, NAV-N-T-314, Roll 554/648-50.

drugih, a najtačnije podatke dao mu je komandant četničkog odreda *Kočić*. On je u svom obavještenju, između **ostalog**, naveo:¹⁸⁶

»Preko mojih povjerenika prikupio sam podatke o komunističkim brigadama i divizijama.

4. krajiška partizanska narodnooslobodilačka udarna divizija (proleterska divizija) čiji je zapovjednik šoša vršila je slijedeće pokrete za vrijeme ofanzive koju su izvodile u mjesecu februaru njemačke i hrvatske trupe:

... Stab 4. komunističke divizije za vrijeme te ofanzive bio je u Benakovcu, srez Sanski Most. Potom je pod pritiskom njemačkih i hrvatskih trupa otpočelo povlačenje u Grmeč i to: 2. i 5. komunistička brigada sklonile su se u Trovrh, 8. komunistička brigada bila je u Drvaru i sklonila se u Klekovaču, a 6. komunistička brigada kretala se u Lipniku i na Dabru kod Sanskog Mosta.

Po odlasku njemačkih i hrvatskih trupa iz akcije, 5. komunistička brigada otišla je na Kozaru u Knež-polje, 6. komunistička brigada ostala je kod Sanskog Mosta, 2. komunistička brigada otišla je prema Bosanskoj Krupi na položaje Gornji Petrovići, Pučenik, Gudavac, 8. komunistička brigada otišla je preko Une u Cazin...

Na poziv komandanta 5. komunističke divizije šoša je uputio 2. komunističku brigadu prema Ribniku. Ova 2. brigada sada se nalazi u rejonu Bravsko...

Sadašnje brojno stanje i raspored komunističkih brigada:

- 2. komunistička brigada jačine 1.000 ljudi u Bravskom,
- 5. komunistička brigada jačine 1.500 ljudi na Kozari,
- 6. komunistička brigada jačine 900 ljudi kod Sanskog Mosta,
- 8. komunistička brigada jačine 800 ljudi u Cazinskoj krajini,
- 12. komunistička brigada jačine 600 ljudi na Podgrmeču.

To su bili podaci o jedinicama na teritoriji Bosanske krajine, gdje će uslijediti nova njemačka ofanziva.

Na osnovu prikupljenih podataka, generali Liters i Eglzer napravili su skoro identičan plan ofanzive kao i u operaciji *Vajs*.

Po tom planu dvije jake udarne grupe, jedna od Ključa preko Bosanskog Petrovca do Vrtoča, a druga od Bihaća preko Ripačkog klanca i Lipe do Vrtoča, opkoljavaju s južne strane Grmeč i nastupaju kroz planinu Grmeč prema Lušci Palanci, s tim da prethodno ostale jedinice prodru iz doline Une i Sane duboko u Podgrmeč širokim frontom prema Lušci Palanci i Benakovcu, uspostavljajući zaprečnu liniju Bosanska Krupa — Pravoslavna Jasenica — Risovac — Krnjeuša.

Za sprovođenje tog plana general Eglzer imao je na raspolaganju slijedeće snage:¹⁸⁷ njemačku 114. lovačku diviziju u cjelini (18.000 ljudi), 2. gorski ustaško-domobranski zdruk (3.500 ljudi), 3. gorski ustaško-domobranski zdruk (3.500 ljudi), 10. pješačku pukovniju (2.000 ljudi), 12. pješačku pukovniju (2.000 ljudi), 1. pješačku pukovniju (2.000 ljudi), 8. ustašku bojnu (800 ljudi), žandarme (1.000 ljudi), mjesne ustaše i miliciju (3.000 ljudi), četnike sa terena Manjače i Mrkonjića (2.000 ljudi), četnike Dinarske četničke oblasti Maneta Rokvića (200 ljudi), borbenu grupu njemačke 187. divizije (5.000 ljudi). Svega oko 43.000 Nijemaca, domobrana, ustaša, četnika, žandarma i milicionera.

¹⁸⁶ AVII, k. 79, reg. br. 10/4-2.

¹⁸⁷ AVII, k. 114, reg. br. 28/15

Nasuprot tim snagama, snage 4. divizije na području Podgrmeča, Bosanskog Petrovca i Bihaća bile su 6. krajiška brigada jačine 1.750 boraca,¹⁸⁸ 8. brigada 800 boraca¹⁸⁹ 12. brigada 600 boraca.¹⁹⁰

Na području Bosanskog Petrovca i Bihaća nalazile su se i dvije brigade 5. divizije: 2. krajiška brigada sa 1.000 boraca¹⁹¹ i 4. krajiška brigada 1.150 boraca.¹⁹²

Ove dvije brigade će u toj ofanzivi voftiti borbu zajedno sa snagama 4. divizije. Ukupno u 5. brigadi bilo je oko 5.300 boraca. Odnos snaga bio je 8:1 u korist neprijatelja.

•Odnos snaga je bio i mnogo veći, s obzirom na to da je veliki broj zdravih boraca 4. i 5. divizije morao da se brine o zbrinjavanju i obezbjeđenju oko 1.000 tifusara.

Nijemci su počeli ofanzivu uvodnim borbama, postavljanjem zaprečne linije i nasilnim izviđanjima.

Šestog aprila 3. bataljon njemačkog 721. puka i 3. bojna 10. pješačke pukovnije, uz podršku tenkova, prodrli su iz Sanskog Mosta prema Lušci Palanci do Kamengrada. Tu ih je dočekao 3. bataljon 6. brigade i prisilio na povlačenje. Neprijatelj se povukao sa većim gubicima u mrtvim i ranjenim. Brigada je zaplijenila 3 puškomitraljeza *šarca* i veći broj pušaka s ostalom ratnom opremom. Zarobljena su 3 domobrana.¹⁹³

Ovaj napad u pravcu Kamengrada, sem nasilnog izviđanja, imao je za cilj da privuče partizanske snage na taj pravac, kako bi na glavnom pravcu napada od Vrpolja prema Bravskom lakše prodrle njemačke snage, koje će na tom pravcu napasti kroz 2 dana.

U rejonu Bosanske Krupe snage 3. gorskog ustaško-domobranskog zdruga bile su raspoređene u Pravoslavnoj Jasenici i Gudavcu. Sedmog aprila te snage prodrle su u Risovac i Krnjeušu i postavile zaprečnu liniju rasporedom snaga:¹⁹⁴ Stožer (komanda zdruga) sa 2. bojnom u Gudavcu, 1. bojna u Pravoslavnoj Jasenici, 4. bojna u Risovcu i 3. bojna u Krnjeuši.

Sa snagama 3. gorskog ustaško-domobranskog zdruga, vodila je borbu 8. brigada. Još 5. aprila 8. brigada spriječila je 1. bojnu da opljačka sela oko Pravoslavne Jasenice. Tom prilikom ta bojna imala je znatne gubitke. Ubijena su 3, a zarobljen jedan vojnik za koga je utvredno da je ustaša, pa ga je vojni sud osudio na smrt strijeljanjem.

Glavni napad počeo je prodorom borbenih grupa prema Vrtoču.

Prvo je, 8. aprila, krenuo njemački 741. puk 114. lovačke divizije ojačan divizionom artiljerije, vodom tenkova i uz podršku jake avijacije od Vrpolja preko Paunovca prema Bosanskom Petrovcu i Vrtoču. U selu Jasenovcu, 16 kilometara (istočno od Bosanskog Pet-

¹⁸⁸ AVII, K 766-A, reg. br. 18/1.

¹⁸⁹ AVII, Vojna enciklopedija, drugo izdanje, knj. 5, str. 2.

¹⁹⁰ Deto.

¹⁹¹ Deto.

¹⁹² Deto.

¹⁹³ AVII, k. 766-A, reg. br. 16/1.

¹⁹⁴ AVII, k. 22. reg. br. 8/1-13.

rovca, ostavio je jedan bataljon, a ostalim snagama prodro je u Bosanski Petrovac 9. aprila 1943. godine.¹⁹⁵

Iz Bosanskog Petrovca, njemački 741. puk krenuo je 10. aprila prema Vrtoču, nadirući dvjema kolonama prema selima Medenom Polju i Rašinovićima radi pljačke i ubijanja naroda, a potom da produži za Vrtoče. U Medenom Polju, tek pristigla 2 bataljona 4. krajiške brigade, razbila su tu neprijateljevu kolonu.¹⁹⁶

U selu Rašinovcu, neprijateljevu kolonu dočekale su jedinice 2. krajiške brigade, razbile je i protjerale u Petrovac.

Njemačka kolona iz Medenog Polja uspjela je da umakne 1. bataljonu 4. krajiške brigade i krene prema Vrtoču, ali ju je ispred Vrtoča dočekao 3. bataljon 4. brigade i potpuno uništio jednu četu Nijemaca. Toga dana njemački 741. puk imao je gubitke od 150 poginulih, 90 ranjenih i 16 zarobljenih vojnika. Oboren je i jedan avion.¹⁹⁷

Iz Bihaća je 10. aprila krenula preko Ripča i borbena grupa njemačke 187. rezervne divizije prema Vrtoču. Idućeg dana (11. aprila), grupa je prodrla u Vrtoče i spojila se sa snagama njemačkog 741. puka.¹⁹⁸

Predviđajući da će se partizanske snage skoncentrisati u Grmeču i Podgrmeču, kao što je to bilo za vrijeme operacije *Vajs*, neprijatelj je svim raspoloživim snagama njemačkog 721. puka prodro iz doline Sane prema Miskoj Glavi i Hozićima, snagama 10. pješачke domobranske pukovnije u Gornju Sanicu, a snagama 482. puka njemačke 187. divizije u Veliku Rujišku.¹⁹⁹

Štab 4. divizije pratio je pokrete i prodore neprijateljevih snaga, te 20. aprila obavjestio Štab 1. bosanskog korpusa da neprijatelj jednom kolonom napada od Sanskog Mosta, drugom od Bosanske Krupe, trećom od Bosanskog Novog, a četvrtom od Bosanskog Petrovca preko planine Grmeča prema Lušci Palanci. Štab Divizije šalje taj izvještaj iz sela Majkić Japra, gdje se nalaze 6. brigada, bez 1. bataljona, zatim 12. krajiška brigada u cjelini i prištapske jedinice 4. divizije. Te dvije brigade zbog epidemije tifusa toliko su oslabljene, da ne mogu prihvatiti borbu. U vezi s tim Štab 4. divizije obavjestio je 1. korpus o cijelom toku događaja.²⁰⁰

»... Snage 6. brigade bez 1. bataljona i snage 12. brigade, kao i štab divizije sa prištapskim jedinicama, koncentrišu se u selu Majkići (sekcija Prijedor 4. km zapadno od Lušci Palanke) ispod nove centralne bolnice. Neprijatelj već izbija na Metlu (kota 760 u pl. Grmeč između Majkić Japre i Lušci Palanke oko koje cesta pravi veliku okuku, primj. D. K.) i naše snage kreću kroz planinu Grmeč u pravcu Suvajskog Međugorja ...«

Noću, 22/23. aprila u koloni se nose teški ranjenici i bolesnici, kojih ima mnogo. U Podgrmeču ostaju po špiljama bolesnici i ranjenici koje nismo mogli ponijeti. Oni su smješteni u podzemne špilje koje su unaprijed spremljene i u njih unijeta slama, voda i hrana. Imali smo dvije

¹⁹³ AVII, k. 22. reg. br. 12/31/1.

¹⁹⁰ AVII, k. 781, reg. br. 17/7.

¹⁹¹ AVII, k. 407, reg. br. 8/9-11.

¹⁹⁸ AVII, k. 22, reg. br. 15/8-1.

¹⁹⁹ AVII, k. 22. reg. br. 5/1-29.

²⁰⁰ AVII, k. 766-A, reg. br. 18/1.

takove špilje. Jedna u Tuk Bobiji, a jedna u Hadrovclma. Ostali su Ijekari Krešimir Majer i doktor Policer sa potrebnim brojem bolničarki.

23. aprila odmor u Suvajskom Međugorju. Jedan dio bolesnika ostavlja se u šumi u kolibama, a drugi dio se šalje u Liku. Naša je bolnica u Lici smještena u selu Kestenovac.,

24. aprila iz Suvajskog Međugorja pokret prema Hrgaru.

25. aprila kolona stiže u Hrgar. Stab divizije i 12. brigada produžuju za Doljane i dalje za Liku.

6. brigada ostaje 2—3 dana u Hrgaru^..

1. bataljon 6. brigade koji je ostao na sektoru Podgrmeča vodi borbe oko Palanke, Jelašinovaca, Bošnjaka, Grdanovaca, Lipnika, Budimlić Japre. Obilazi ranjenike i bolesnike, stara se za njih.

Neprijatelj koncentrično izbija u Lušci Palanku i Benakovac odakle vrši pretres terena Podgrmeča i to:

Borbena grupa Klajnenberg (*Kleinenberg*) sastava 2. i 3. bataljon njemačkog 721. puka sa štabom puka ojačana sa 1. i 2. bojnom 10. pješačke domobranske pukovnije vrši pretres od Lušci Palanke prema Sanskom Mostu.

Borbena grupa Huve (*Huwe*) sastava dijelovi njemačkog 741. puka sa 2., 3. i 4. bojnom 3. gorskog ustaško-domobranskog zdruga vrši pretres južno od Lušci Palanke.

Ostale snage 3. gorskog ustaško-domobranskog zdruga vrše pretres zapadno od Benakovca.

Borbena grupa Merke (*Möhrke*) sastava 1. bataljon njemačkog 721. puka, 2. bataljon 482. puka njemačke 187. divizije i 2. gorski ustaško-domobranski zdrug čiste teren prema selu Kozinu i Johovici ..«

Neprijatelj je prilikom pretresa područja Podgrmeča, izvršio ponovno strahovite zločine i pljačku nad narodom. Tako se broj žrtava, spaljenih kuća i opljačkane imovine znatno povećao poslije operacije Vajs.

Prilikom pretresa Grmeča, jedinice 3. gorskog zdruga doveo je jedan od špijuna do bolnice u Korčanici, koja nije bila pronađena u toku operacije *Vajs*. Bolnica je 23. aprila spaljena.²⁰¹

Drugi špijun odveo je 1. bojnu 3. gorskog ustaško-domobranskog zdruga u Suvajsko Međugorje 25. aprila, gdje su uništeni mlin i magacini.

Neprijatelj je prilikom pretresa područja Podgrmeča tjerao po hvatani narod da otkriva podzemna skloništa i skladišta. Niko ni pod prijetnjom smrtno kazne nije odao, iako je veći broj ljudi znao gdje se ona nalaze.²⁰²

^ Dok god je trajala ta neprijateljeva ofanziva, 5. brigada na području Kozare neprekidno je napadala neprijateljeve jedinice u pokretu i posade u dolini Sane i Une.

Prvi bataljon 5. brigade napao je 16. aprila 12. pješačku domobransku pukovnicu između Dobrljina i Bosanskog Novog i nanio

²⁰¹ AVII, k. 22, reg. br. 10/1-3.

²⁰² AVII, k. 22, reg. br. 10/1-5.

²⁰³ AVII, k. 202, reg. br. 33/25-1

joj velike gubitke. O tome je oružnička postaja Bosanski Novi izvjestila 17. aprila, sljedeće:²⁰³

»... Dana 16. travnja 1943. godine u 23 časa odmetnici su sa jakim skupinama napali i razbili domobranske posade 12. pješačke pukovnije koje se nalaze na osiguranju pruge od Bosanskog Novog do Dobrljina. U selu Ravnicama zarobili su 42 domobrana sa svim oružjem, a u Dobrljinu 16 domobrana sa oružjem, a u borbi su poginula 4 domobrana. U Poljavnica su partizani zapalili kuću koja služi za nastambu vojske i 2 bunkera ...«

Noću 19/20. aprila 1. bataljon 5. brigade ponovno je napao jednovremeno Dobrljin, Poljavnice i prugu Prijedor — Bosanski Novi kod Dragotinje. Zarobljeno je 60 domobrana, 1 oficir, a 8 poginulo. Plijen: 56 pušaka, 2 puškomitraljeza, 2 automata. Pruga porušena na više mjesta.

Zapovjedništvo 2. pješačke domobranske divizije u izvještaju od 30. aprila Zapovjedništvu 1. domobranskog zbora navodi o ovim napadima sljedeće:²⁰⁴

»... 1. bataljon 5. krajiške NOU brigade koji se nalazi na području Pastireva noću 16/17. travnja napao je jedan vod 9. satnije 12. pješačke pukovnije te zarobio cijeli vod osim zapovjednika i 1 domobrana, i zaplijenio 36 pušaka, 2 puškomitraljeza, 2 automata.

Ujutru 17. travnja 4. četa 1. bataljona 5. krajiške NOU brigade opkolila je i zarobila izviđački vod 12. pješačke pukovnije u cjelini. Poginula su 3, a ranjena 3 domobrana prilikom davanja otpora...«

Precizni podaci o partizanskim jedinicama, koje su napale ustaško-domobranske jedinice, dobijeni su od jednog konfidenta iz Kostajnice, koji je dao i sljedeće podatke:²⁰⁵

»Na području Kozare nalaze se 1, 2. i 4. bataljon 5. krajiške NOU brigade. Prateća satnija (četa) i 3. bataljon ostali su na Grmeču.

Prvi bataljon djeluje na području Vodičevo — Prusci — Karan — Marini — Dragotinja. Ima 4 čete. Od teškog oružja ima teški mitraljez i teški minobacač.

Zapovjednik 1. bataljona Stojaković Veljko, star 28—30 godina iz Kuljana. Tamo je sada sakriven, jer ima smrznute noge.

Politički komesar Lazo Lazić, star 35—38 godina.

Zamjenik političkog komesara Zeželj Ostoja, trgovački pomoćnik iz Prijedora.

Komandiri četa: 1. četa Milašin (ranije Stevan Janjetović) 2. četa Bogić Branko, 3. četa Draguljić, 4. četa Marinković Gojko.

Politički komesar četa: 1. četa Sević Ljuban iz Poljavnica, 2. četa Kalinić Milan iz Vodičeva, 3. četa Bjelajac Gojko iz Ravnica, 4. četa Marin Pavle iz Marina ...«

Dok je 1. bataljon 5. brigade uspješno djelovao na terenu Karana, 2. bataljon na terenu Bosanske Dubice i Bosanske Gradiške, 4. bataljon je nastavio sa dejstvima na terenu Prijedora.

Štab 5. brigade i štabovi bataljona su za kratko vrijeme uspostavili vezu sa aktivistima ilegalnog NOP-a u gradovima i selima pokraj pruga i cesta, te su na osnovu dobijenih obavještenja organi-

²⁰³ AVII, k. 93, reg. br. 14/12.

AVII, k. 93, reg. br. 12/12.

zovali i preduzimali napade na neprijatelja. Tako je i Stab 4. bataljona, koji se nalazio u selu Božićima, dobio podatke iz Prijedora da se u Ciglani, na periferiji grada, nalazi oko 200 zatočenika, uglavnom, saradnika i aktivista NOP-a koje Nijemci drže kao taoce. To su bili osuđenici na smrt strijeljanjem za odmazdu prilikom prve pogibije njemačkih vojnika ili oficira. A pošto su u to vrijeme jedinice 4. divizije svakodnevno nanosile gubitke Nijemcima u mrtvim i ranjenim, prijetila je opasnost da ti taoci budu vrlo brzo strijeljani. Štab 4. bataljona, na osnovu detaljnih podataka o logoru i stražama oko logora i u njemu, odlučio je da jedna udarna grupa upadne u logor i oslobodi taoce, a 4. bataljon za to vrijeme da je obezbjeđuje. Formirana je udarna grupa od 17 boraca na čelu sa vodnikom Aleksom Jelisavcem.

Udarna grupa u 0.30 sati 25. aprila napala na logor, ubila 10 žandarma i 2 Nijemca, čuvare logora, i od 192 zatočenika — logoraša oslobodila 124, a 68 su zbog bolesti i pretučenosti bili nepokretni i ostali u logoru. Među njima je najviše bilo žena.²⁰⁶ U borbi sa oružnicima poginuo je i Aleksa Jelisavac, vođa udarne grupe.

Od oslobođenih zatočenika — logoraša, odmah je 64 sposobno stupilo u jedinice 5. brigade, a ostali su upućeni na oparavak i liječenje.

*

Pošto ni u ovoj ofanzivi nisu uspjeli da razbiju jedinice 4. divizije, njemački komandanti su se uvjerali da ne mogu riješiti samo vojničkim putem. Trebalo je preduzeti i političke akcije. Zaključili su da, ako bi pridobili na svoju stranu stanovništvo u širem zahvatu doline Une, a naročito stanovništvo Cazinske krajine, uspjeh bi bio postignut. U tom pogledu bili su jedinstveni generali Ler, Liters, Gleze fon Horstenu i njemački poslanik Zigfrid Kaše. Odmah su upućeni u Bihać i Cazin najsposobniji agenti Gestapoa da vrbuju ljude, koji će tamo raditi za Nijemce propagandno i obavještajno.

Narod Cazinske krajine koji je za vrijeme *Bihačke republike*, bio upoznat sa ciljevima narodnooslobodilačke borbe, ostao je dosljedan liniji NOP-a i u najtežoj situaciji, za vrijeme operacije *Vajs* naročito čuvajući i njegujući bratstvo i jedinstvo.

Nijemci i ustaše nastojali su propagandom svim silama da zatruju odnose među Srbima, Hrvatima i Muslimanima, i da ih tako zavađene pridobiju na svoju stranu. Preko oglasa i na druge načine pozivah sy Muslimane i Hrvate u ustašku i njemačku vojsku, obećavajući im velike plate i materijalnu potporu porodicama. Počeli su vršiti i mobilizaciju.

Oblasni komitet KPJ za Bosansku krajinu i Štab 1. bosanskog korpusa donijeli su odluku da što prije preduzmu partijsko-političke i vojne mjere radi razobličavanja neprijateljeve propagande i spriječavanja da vrši mobilizaciju. Oblasni komitet je sprovodeći odluku, uputio na područje Cazinske krajine najsposobnije i najistaknutije komuniste, partijsko-političke radnike, uglavnom rodom sa

²⁰⁰ AVII, k. 2501, reg. br. 30/8-1.

područja Bihaća i Cazinske krajine, formirao Sreski komitet KPJ za Cazin i vezao ga neposredno za Oblasni komitet.

Štab 1. korpusa sporazumio se sa Glavnim štabom NOV i PO Hrvatske da u Cazinsku krajinu uputi 8. brigadu, koja će privremeno dejstvovati na tom području sa banijskim i kordunaškim snagama NOV. Time je Štab 1. korpusa ispunio želju naroda Cazinske krajine, koji je tražio da 8. brigada ponovno dođe u njihovu krajinu.

O sporazumu sa Glavnim štabom NOV i PO Hrvatske Štab 1. korpusa obavjestio je Štab 4. divizije 23. aprila, navodeći da će privremeno 8. brigada izaći iz sastava 4. divizije.

Na području Cazinske krajine nalazile su se snage 11. pješačke domobranske pukovnije jačine oko 2.000 domobrana, ustaše i žandarmi, koji su se do pristizanja 8. brigade slobodnije kretali u manjim jedinicama. Ali, kada je stigla, početkom maja, cijela 8. brigada i u sastavu Unske operativne grupe vršila neprekidno pokrete na cijelom području, neprijatelj se povukao u uporišta i pripremao za odbranu. Pokrete je vršio samo jačim jedinicama i to rede, kada je to morao činiti iz vojničkih razloga. Ponovno je stvorena velika slobodna teritorija. Blokirana su veća mjesta sa jačim neprijateljevim posadama u Czinu, Cetingradu i Velikoj Kladaši.

Noću, 12/13. maja, 2. bataljon 8. brigade i jedan bataljon 4. banijske brigade napali su neprijatelja u Starom Selu. Borbom koja je trajala 30 minuta, neprijatelj je razbijen. Zarobljeno je 112 domobrana i zapovjednik (oficir) iz 3. bojne 11. pukovnije. U Topusko je pobjeglo 6 domobrana, a 14 poginulo. Plijen: protivtenkovski top sa 38 granata, 2 teška mitraljeza, puškomitraljez, 5 automata, 116 pušaka, 90 mina za teški minobacač, 25.000 metaka, jedna telefonska centrala i 8 telefona. Gubici 2. bataljona 8. brigade — 5 ranjenih boraca.²⁰⁷

Osamnaestog maja 8. brigada blokirala je neprijatelja u Velikoj Kladaši da bi ga zajedno sa 4. banijskom brigadom i 1. kordunaškim NOP odredom napala. Neprijatelj je otkrio plan Unske operativne grupe i prvi napao iz Velike Kladaše i Cetingrada i to glavnim pravcem udara prema Maloj Kladaši i Šiljakovači, gdje je držala položaje 8. brigada. U žestokoj borbi 1. i 4. bataljon 8. brigade bili su opkoljeni i morali su se probijati uz osjetne gubitke. U probju se istakao politički komesar 4. bataljona Mahmut Mašo Ibrahimpašić sa grupom boraca, a komandir 3. čete 4. bataljona Božo Šević krčio je bombama prolaz svojoj četi.

U toj borbi poginula su 4 borca, ranjeno 7, a nestalo 8 boraca.

Svega 6 dana kasnije, 8. brigada, u sastavu ostalih snaga Unske operativne grupe, napada na neprijateljeve snage u Gornjoj Bučici jednu bojnu 5. gorskog ustaško-domobranskog zdruga.²⁰⁸

Napad je izvršen 24. maja u zoru. Od jedinica 8. brigade napadali su 1. i 3. bataljon. Neprijatelj dobro pripremljen za odbranu, a koristeći se jutrom, dočekao je bombaške grupe i mitraljesce oba

²⁰⁷ Izudin Čaušević, *Monografija 8. krajiška NOU brigada*, str. 85—6.

²⁰⁸ Izudin Čaušević, N/D.

bataljona 8. brigade, i odbacio dva juriša bombaša uz njihove osjetne gubitke. Poginulo je 5 boraca i rukovodilaca, a ranjeno 20 iz oba bataljona 8. brigade.

Neprijatelj je žilavo branio dolinu Une i Sane snagama na području Cazina, Bihaća, Bosanske Krupe, Bosanskog Novog, Prijedora i Banjaluke.

Naročito poslije propasti njemačko-italijanske Grupe armija *Afrika*, 12. maja 1943. u Tunisu, i njene kapitulacije, njemački generali Ler, Liters i Eglzer preduzeli su do tada nevidene mjere obezbjeđenja doline Une i Sane. Kod Bosanskog Novog, najvažnije saobraćajne raskrsnice, i kod Prijedora, Nijemci su izgradili veoma brzo podzemna skloništa od napada savezničke avijacije. U njih su smjestili benzin i drugi ratni materijal. Za odbranu komunikacije Bosanski Novi — Bosanska Krupa napravili su na svakih 50 metara betonske bunkere.

Preduzete su i najstrožije mjere budnosti. Komandant njemačke 114. lovačke divizije, general Eglzer, upozorio je sve njemačke vojnike i oficire da partizani na području Divizije imaju jaku obavještajnu mrežu.²⁰⁹

Špijuna ima i među pripadnicima vojske NDH, kao i među viđenijim ličnostima. Zbog toga 114. divizija će, pored mjera kontraobavještajne službe, vršiti i dezinformisanje. O tome treba da znaju samo njemački oficiri i podoficiri, a ne i ustaško-domobranski oficiri.

Isto tako, upozoravaju se svi pripadnici njemačke 114. lovačke divizije da su na tuđoj zemlji, okruženi nepouzdanim elementima, zbog čega ne treba pričati službene stvari, ne družiti se sa sumnjivim ženama, paziti na dokumente, provjeravati sva sumnjiva lica.²¹⁰

Ujedno, izdato je naređenje da niko ne smije prići pruzi bliže od 200 metara, jer će se, u protivnom, pucati bez opomene. U okupiranim mjestima uveden je policijski čas od 22 sata uveče do 4 sata ujutru. Naređeno je da svi stanovnici moraju imati lične karte izdate od policijskih organa, od 15 godina starosti, pa naviše. Zabranjeno je svako kretanje ljudi 5 kilometara dalje od mjesta boravka.²¹¹ Preduzeto je i još niz drugih drastičnih mjera.

Krajem aprila, Vrhovni štab koji je od Štaba 1. korpusa bio obavješten još 22. februara da će u srednju Bosnu, u borbu protiv četnika, uputiti glavne snage, naredio je da te snage što prije krenu.²¹² Štab 1. korpusa, koji zbog epidemije tifusa u toku marta i aprila nije mogao pokrenuti jedinice, a i zbog ofanzive na području Bosanske krajine, radio je u aprilu ubrzano na pripremi odlaska

²⁰⁹ AVII, NAV-N-T-315, Roll 1294/569.

^{2,6} AVII, NAV-N-T-315, Roll 1294/430-33.

²¹¹ AVII, NAV-N-T-315, Roll 1294/564.

^{2,2} AVII, k. 14-A, reg. br. 14/12.

brigada za srednju Bosnu. To je bilo moguće, jer je još samo u 8. brigadi epidemija tifusa bila jaka, a ta brigada i nije bila predviđena za odlazak.

Stekli su se uslovi za odlazak jedinica 1. bosanskog korpusa u srednju Bosnu. Štab 1. korpusa, po naređenju Vrhovnog štaba u drugoj polovini aprila, radio je na formiranju nove divizije u srednjoj Bosni od brigada koje će tamo stići. U sastavu te nove divizije predvidio je prvo 5. brigadu, a nekoliko dana kasnije i 12. brigadu. U vezi sa formiranjem nove divizije, Štab 1. korpusa predviđao je za komandanta te nove divizije Miloša Šiljegovića, koji se zbog bolesti nalazio u bolnici Vrhovnog štaba. Štab 1. korpusa depešom je pitao Vrhovni štab šta je sa Milošem Šiljegovićem i gdje se nalazi.²¹³ Vrhovni komandant odgovorio je da je Miloš Šiljegović još uvijek bolestan i da je na putu ozdravljenja.²¹⁴ Na osnovu depeše Vrhovnog komandanta Štab Korpusa nije mogao računati na Miloša Šiljegovića.

Za komandanta nove divizije u srednjoj Bosni Štab 1. korpusa privremeno je postavio dotadašnjeg komandanta 4. krajiške divizije, Josipa Mažara Šošu.

Štab 1. korpusa privremeno je postavio 27. aprila i novi Štab 4. divizije, jer nije imao pravo na to. U taj privremeni štab postavljeni su:²¹⁵ za komandanta Branko Poljanac, političkog komesara Boško Šiljegović i za zamjenika komandanta Petar Vojnović.

Postavljanjem novog štaba divizije, došlo je do promjene u Štabu 6. brigade. Umjesto dotadašnjeg komandanta Petra Vojnovića, postavljen je za komandanta dotadašnji politički komesar Uroš Bogunović Roca, a za političkog komesara ponovno je postavljen Dmitar Bajalica.

Štab 4. divizije naredio je 29. aprila Štabu 5. brigade da odmah izvrši pokret preko Vrbasa u srednju Bosnu, navodeći:²¹⁶

»... Po prelasku Vrbasa vaša brigada prestaje biti u sastavu ove divizije...«

Međutim, zbog nepredviđenih okolnosti 5. brigada će ostati još sav mjesec maj na području Kozare i u sastavu 4. divizije.

I Štab 1. bosanskog korpusa ubrzano se spremao da krene u srednju Bosnu, pa je u vezi s tim naredio 3. maja Štabu 4. divizije da sa njima krene i 12. brigada, navodeći:²¹⁷

... »Razmotrivši cijelu situaciju, a u vezi naređenja Vrhovnog štaba, donijeli smo odluku da i 12. brigada krene sa nama. Sa tom brigadom da krene i drug Soša ...«

²¹³ AVII, k. 13, reg. br. 30/8.

²¹⁴ AVII, k. 14, reg. br. 2/4.

²¹⁵ AVII, k. 407, reg. br. 13/7.

²¹⁰ AVII, k. 766-A, reg. br. 34/1.

²¹⁷ AVII, k. 407-A, reg. br. 24/1.

Međutim, nepredviđeno je uslijedila situacija da ni štab 1. korpusa sa brigadama nije mogao početkom maja krenuti u srednju Bosnu. Naime, četnici Dinarske četničke divizije pod komandom popa Đujića (njih oko 3.000) po naređenju Draže Mihailovića radi spašavanja sa četnicima zapadne Bosne, 23. aprila napali su iz Dalmacije sa zapadnih padina Dinare na sektor Bosanskog Grahova, Livna i Glamoča.²¹⁸ Prodrli su na jugozapadne padine Sator-planine u sela Gornje i Donje Peulje, Grkovce, Nuglašicu, Crni Lug i Kazance. Prodrli su 1. maja u Glamočko polje, i poubijali dosta pristalica NOP-a.

Sa Glamočkog polja, pop Momčilo Đujić, komandant Dinarske četničke divizije poslao je po kuriru dopis komandantu vojnčetničkog odreda Kočić, Urošu Drenoviću, da i on sa svojim četnicima napadne partizane od Mrkonjića preko Mlinišća prema Glamoču. O tom dopisu, radi traženja pomoći od komande bosanskih četničkih odreda, Uroš Drenović je 27. aprila obavjestio delegata, četničkog vrhovnog komandanta Draže Mihailovića pri komandi bosanskih četničkih odreda, kapetana bivše kraljevske vojske Boru Mitranovića, slijedeće:²¹⁹

»Jutros smo dobili poštu koja je prenesena putem naših kuil'ra iz Dinarske divizije.

Istu poštu poslao je Đeneralštab Dinarske četničke Divizije na naš odred u kojoj pored ostalog ima i naredba za brata Mitranovića kao i zadatak od strane divizije za naš *odred u pogledu rada i preduzimanja akcija* kako bi se i na koji način čvrsto povezali i zajedničkim snagama vršili akcije protivu partizana i vršili čišćenje zapadne Bosne, Like i Dalmacije ...

Sada sam se vratio iz akcije Petrovca i Bihaća gdje sam zajedno učestvovao sa Nijemcima. Ono ljudstvo što je išlo tamo u akciju bilo je stavljeno na hranu sa njemačkom vojskom i hrana je bila dobra. Partizani su vršili napade i davali žestoke otpore, jer je to mala Moskva i Staljingrad... U toj borbi od naših nije niko stradao, a poginulo je oko 50 Njemaca i oko 80 ranjeno ...

Tom prilikom obišao sam sela Bravsko, Bravski Vaganac, Drnić, Kolunić, Janjile, Smoljane, Suvaju, Međeno Polje, Vrtoče i Oštrelj.

Moram ponovo uputiti snage u sektor Petrovca, Grmeča i Bihaća i to je neophodna potreba ...

Sada ću gledati po svaku cijenu da se sastanem sa Dinarcima premda smo izloženi velikim neprijateljskim snagama...«

Štab 1. bosanskog korpusa u iznenadno nepredviđenoj situaciji, odlučio je prvo da razbije četnike na terenu Glamoča i Mrkonjić-Grada, a potom odmah da uputi sve snage predviđenim pravcem preko Vrbasa. Pošto je 1. maja izuzeo iz sastava 10. krajiške divizije 10. brigadu i uputio je u sastav 4. divizije, Štab 1. korpusa je Štabu 4. divizije izdao naređenje slijedećeg sadržaja.²²⁰

... »Četničke bande popa Đujića pokušavaju da se spoje sa četnicima Drenovića.

Snage 2. krajiške NOU brigade vode borbu sa njima između Štekerovaca i Rora. Četnici su došli u Glamočko polje preko Staretine.

²¹⁸ AVII, k. 159, reg. br. 43/3 (četnička arhiva).

^{2,9} AVII, k. 234, reg. br. 17/5.

²²⁰ AVII, k. 407-A, reg. br. 24/1.

Izdajte hitno naređenje štabu 10. krajiške NOU brigade da preko Staretine udari Đujićevim četnicima s leđa

10. krajiška NOU divizija sa Glamočkim i Ribničkim NOP odredom goni četnike na Mrkonjičkom sektoru . . .«

Štab 1. korpusa je u razbijanju četnika Dinarske četničke divizije najviše računao na 10. krajišku brigadu. Ona je formirana na terenu Bosanskog Grahova 4. februara 1943, za vrijeme operacije *Vajs* od ljudstva bataljona komande Drvarskog vojnog područja, koje je do tada obezbjeđivalo slobodnu teritoriju od tih istih četnika. Ostala dva bataljona 10. brigade formirana su od ljudstva drugih jedinica, koje se bolesno i ranjeno, pa prezdravljeno, našlo kod svojih kuća. Četvrti bataljon formiran je od ljudstva iz sva 3 bataljona. Brojno stanje 10. brigade u formiranju bilo je 900 boraca. Za vrijeme operacije *Vajs* ta brigada na položajima na Bobiji obezbjeđuje prebacivanje zbjega naroda u Liku, a poslije ofanzive vodi borbu sa četnicima oko Bosanskog Grahova. Potom djeluje na području Bosanski Petrovac — Drvar — Glamoč — Livno.²²¹

Jedinice 2. brigade 5. divizije i 10. brigada 4. divizije, razbile su četnike od 3. do 7. maja na Glamočkom polju. Oni su se povukli prema Bosanskom Grahovu i Dalmaciji.

Jedinice 9. brigade 10. divizije razbile su četnike na terenu Mrkonjića i protjerale ih prema Vrbasu i Banjaluci.

Štab 1. korpusa odmah kreće s jedinicama u srednju Bosnu. Prvi su prešli preko Vrbasa dva bataljona 9. brigade. Na terenu Mrkonjić-Grada ostao je samo jedan bataljon, koji se pred nadmoćnim četničkim snagama, pojačanim Nijemcima i ustašama, povukao sa terena Mrkonjića prema Janju.²²²

Neposredno prije odlaska Štab 1. korpusa naređuje 4. diviziji, koja jedina ostaje na velikoj teritoriji Bosanske krajine (zapadno od rijeke Sane i Vrbasa) da nastavi borbu sa četnicima na terenu Mrkonjića, Glamoča i Bosanskog Grahova, obezbjeđujući istovremeno slobodnu teritoriju od upada Nijemaca i ustaša.

Štab 4. divizije razmatra nastalo stanje i zadatke koji su mu postavljeni, te zaključuje:

— da 8. brigadu trenutno ne može angažovati u borbi protiv četnika, pošto se ona privremeno nalazi na području Cazinske krajine,

— na 5. i 12. brigadu ne može računati, jer one moraju što prije izaći iz sastava Divizije i otići u srednju Bosnu, gdje će formirati novu diviziju,

— 10. brigada već se nalazi na terenu Bosanskog Grahova, gdje vodi neprekidno borbe sa četnicima Dinarske četničke divizije i sa četničkim odredom Kočić.

— 6. brigada, na koju jedino može računati, nalazi se na području Podgrmeča, raspoređena:²²³ 1. bataljon Lipnik — Podvidača — Lukavice — kontroliše cestu Lušci Palanka — Sanski Most; 2.

²²¹ AVII, k. 790, reg. br. 1/3.

²²² AVII, k. 853, reg. br. 3/1.

²²³ AVII, k. 774, reg. br. 6/8

bataljon kontroliše cestu Bosanska Krupa — Bosanski Petrovac i Bosanska Krupa — Sanski Most; 3. bataljon raspoređen je u dolini Une od Malog Radića do Bosanske Krupe i 4. bataljon na terenu Prijedora u rejonu sela Volara proganja ustaše i ustaške špijune.

Na tim položajima bataljoni 6. brigade nalazili su se od 1. maja, kada se 6. brigada vratila iz Hrgara u Podgrmeč.

Snage njemačke 114. lovačke divizije sa domobranima i ustašama bile su tada raspoređene u dolini Sane, od Ključa preko Vrpolja do Sanskog Mosta, a zatim preko Stare Rijeke, rudnika Ljubije i Islam Ljubije do Prijedora, i od Prijedora u Donjoj Dragotinji i Martin Brodu, te Blagaju, do Bosanskog Novog.

U dolini Une od Bosanskog Novog snage Nijemaca, ustaša i domobrana bile su raspoređene u Suhaći, Rudicama, Blatnoj, Otoci, Bosanskoj Krupi, a od Bosanske Krupe u Pravoslavnoj Jasenici, Risovcu, Krnjeuši, i dolinom Une do Bihaća, odakle su obezbjeđivale komunikaciju Bihać — Oštrelj posadama u Ripačkom Klancu, Vrtoču, Bosanskom Petrovcu, a od Vrtoča i komunikaciju prema Kulen Vakufu.

Nijemci su zaposjeli i komunikaciju Ključ — Bosanski Petrovac posadama na Paunovcu i Bravskom.

Posebno pod zaštitom Nijemaca, četnici su prodirali sa terena Mrkonjića prema Sanici, sa terena Maričke prema rejonu Sanskog Mosta, a pop Momčilo Đujić po zahtijevu Drenovića uputio je iz sastava Dinarske četničke divizije Manu Rokvića i Nikolu Ćuka na teren Bosanskog Petrovca sa 101 četnikom.²²⁴ Mane Rokvić sa 69 četnika smjestio se u Bosanskom Petrovcu, upadajući u okolna sela, a najviše u Smoljanu zajedno sa Nijemcima, te vršeći pritisak na narod da pristupi četnicima i saraduje s okupatorom. Pošto niko nije htjeo dobrovoljno da im priđe, iznenada su upadali u sela, hvatali mlade ljude i odvodili u Bosanski Petrovac.

Nikola Ćuk sa 32 četnika kretao se po selima Vodenici, Suvaji i Risovcu, radeći isto što i Mane Rokvić.

Štab 4. divizije s obzirom na to da je područje Podgrmeča, Bosanskog Petrovca i Bihaća bilo opkoljeno i ispresjecano jakim snagama Nijemaca i ustaša, a naročito da su četnici pod zaštitom i uz pomoć okupatora nastojali da prodru na ta područja i učvrste se, odlučio je da prvo formira partizanske odrede koji će dejstvovati na navedenim područjima, a onda da krene sa 6. brigadom u borbu protiv četnika na teren Mrkonjića i Glamoča, a istovremeno i 12. brigadom do Ribnika, odakle ona treba da se prebaci u srednju Bosnu.

Naredbom Štaba 4. krajiške divizije, na području Bosanskog Grahova, Drvara i Bosanskog Petrovca formiran je 7. maja Drvarski odred.²²⁵

U Štabu Odreda postavljeni su za: komandanta Jandrija Tomić Gić, političkog komesara Dušan Jaglica, zamjenika komandanta Brane Tanjga i zamjenika političkog komesara Dane Đurđević.

²²⁴ AVII, k. 1630, reg. br. 5/3.

²²⁵ AVII, k. 766, reg. br. 12/7.

Novopostavljenom štabu odreda posebno je naglašeno da što prije ojača Grahovsku četvu radi formiranja samostalnog Grahovskog NOP odreda.

Stab 4. divizije naredio je Stabu 6. brigade da izvrši sve pripreme za formiranje Podgrmečkog NOP odreda, odvajanjem teže ranjenih, bolesnih, iscrpljenih i promrzlih od prezdravljenih boraca Brigade.

Ujedno je naredio da Stab 6. brigade izvrši sve potrebne pripreme u svim jedinicama za duže maršovanje i borbe.

Dok je Stab 4. divizije radio na formiranju odreda, obezbjeđenju slobodne teritorije i planiranju borbe protiv četnika na terenu Mrkonjić-Grada, Glamoča i Bosanskog Petrovca, Vrhovni komandant naredio je Štabu 1. korpusa 10. maja da odmah krene sa dijelom snaga u istočnu Bosnu, a na teritoriji Bosanske krajine, umjesto 1. bosanskog korpusa, da formira 2. bosanski korpus sastava:²²⁶ 4, 10. i 12. krajiška NOU divizija.

U Štab 2. korpusa postavljeni su²²⁷ za komandanta Slavko Rodić a za političkog komesara Velimir Stojnić.

Istovremeno, Vrhovni komandant izvršio je i postavljenja štabova divizije.

U Štab 4. krajiške divizije postavljeni su:²²⁸ komandant Branko Poljanac, politički komesar Boško Šiljegović, zamjenik komandanta Petar Vojnović i intendant divizije Milan Marinković.

Nakon formiranja Drvarskog NOP odreda, Štab 4. divizije, koji se nalazio sa 12. brigadom u dolini Une u rejonu sela Doljani, odlučio je da krene u Podgrmečki NOP odred, a zatim sa 6. i 12. brigadom za Ribnik.

Odluka je donesena 8. maja. Toga dana iznenada su napale jedinice njemačkog 741. puka na jedan bataljon 12. brigade u rejonu sela Bastasa. Nijemci su napali iz Oštrelja preko Bastaškog Dola do Gruborskog Naslona. Borba je vođena cijeli dan i uveče. Nijemci su natjerani natrag u Oštrelj.

Pokret Štaba 4. divizije i 12. brigade izvršen je 9. maja u 23 sata. U Podgrmeč je Štab 4. divizije sa 12. brigadom stigao 11. maja.

Pošto je Štab 6. brigade odvajanjem ranjenih, bolesnih, promrzlih i iscrpljenih boraca brigade i prikupljanjem prezdravelih zaostalih boraca drugih brigada formirao 3 čete Podgrmečkog NOP odreda i odredio komandni kadar, Štab 4. divizije upoznao se sa stanjem i odobrio rad Štabu 6. brigade.

Sutradan, 12. maja, Štab 4. divizije izdao je naredbu o formiranju Podgrmečkog NOP odreda.²²⁹

U Štab Odreda postavljeni su: za komandanta Milančić Miljević, političkog komesara Obrad Stišović, zamjenika komandanta Petar Vulin i za zamjenika političkog komesara Milutin Vujović.

²²⁶ AVII, k. 14, reg. br. 36/5.

²²⁷ AVII, k. 7-A, reg. br. 11/1

²²⁸ AVII, k. 6/1, reg. br. 14/2.

²²⁹ AVII, k. 875, reg. br. 2/10.

Istovremeno Štab 4. divizije postavio je i novu komandu vojnog područja.²³⁰

Od 11. do 18. maja vršene su pripreme za pokret 6. i 12. brigade. Za to vrijeme jedinice 6. brigade vodile su borbe sa neprijateljem.

Desetog maja 2. bataljon 6. brigade u zasjedi između Krupske Suvaje i Risovca dočekao je kolonu 3. gorskogjzdruga i nanio joj teške gubitke.

Noću, 12/13. maja, dva bataljona 6. brigade privukla su se do neprijateljevog uporišta u Bravskom i, iznenadnom vatrom, nanijeli mu gubitke od oko 60 poginulih i 70 ranjenih. Plijen jedan protivavionski mitraljez. Ubijeno 30 konja.

Trinaestog maja 3. bataljon 6. brigade kod Gajdžika vodio je borbu sa neprijateljem koji je pošao prema Budimlić Japri. Neprijatelj je bio prinuđen na povlačenje.²³¹

Dok je 6. brigada vodila borbu na području Podgrmeča, 10. brigada je vodila neprekidno borbe sa četnicima Dinarske četničke divizije. Jedna jaka četnička kolona vršila je prodor od Bosanskog Grahova do Štožišta, gdje ju je dočekala 10. brigada i razbila 8. maja.

Na području Kozare 5. brigada, iako zvanično nije bila od 10. maja u sastavu 4. divizije, pripadala je Diviziji sve dok nije prešla Vrbas. Na zahtjev Štaba 4. divizije, Štab 5. brigade izvjestio je Štab Divizije o najznačajnijoj akciji brigade 18. maja, navodeći sljedeće:²³²

»Osamaestog maja 1. bataljon u popodnevnim časovima sačekao je u zasjedi jednu kompoziciju voza na pruzi Bosanski Novi — Prijedor, između stanica Dragotinja i Brezičani. Kompozicija voza od 20 vagona i 2 lokomotive je potpuno uništena, a pruga porušena. Poginulo je 40 njemačkih vojnika i 5 viših oficira, a zarobljeno 16 Nijemaca, 35 domobrana, 3 gestapovca (agenta). Nijemci su pripadali 114. lovačkoj diviziji, a vraćali su se iz Njemačke sa odsustva u Banjaluku. Zaplijenjen je 1 puškomitraljez, 5 pištolja, 3 automata, 25 pušaka, 10.000 metaka i velike količine raznog materijala. Gubici brigade 1 borac poginuo i 3 ranjena.«

Poslije ove akcije 5. brigada je do kraja maja izvršila pripreme za prelaz Vrbasa na mostu kod Klačnica. Noću, 30/31. maja, brigada je razbila neprijatelja na mostu i prešla u srednju Bosnu. Toga dana 5. brigada izašla je iz sastava 4. divizije.

Dok je u to vrijeme komandant njemačke 114. lovačke divizije preduzimao niz mjera obezbjeđenja u dolini Une, Sane i Vrbasa, Štab 4. divizije radio je intenzivno na pripremama za pokret 6. i 12. brigade. Jedinice su zdravstveno pregledane, te svi iscrpljeni, bolesni, jednom riječju fizički nesposobni, upućeni su u Podgrmečki NOP odred, a zdravi i sposobni ostali su u brigadama. Intendanti i ekonomi četa radili su na opravci odjeće i obuće, kao i poboljšanju ishrane, kako bi borci fizički ojačali.

²³⁰ AVII, k. 407. reg. br. 12/2-1.

²³¹ AVII, k. 766-A, reg. br. 22/1-1.

²³² AVII, Zbornik, tom IV, knj. 13. dok, 235.

Štab 4. divizije posebno je poklonio pažnju Podgrmečkom i Drvarskom NOP odredu koji ostaju sa malim snagama na velikoj slobodnoj teritoriji. Odredio im je slijedeće zadatke: krstarenje na sektoru Odreda sa naročitom kontrolom komunikacija kuda neprijatelj vrši pokrete. Jedinice treba da budu što više u akcijama i u pokretu da bi se prekalile u borbi. Samoinicijativno napadati neprijateljeva uporišta. Mobilizacija ljudstva. Prikupljanje prezdravelih boraca i kvalitativno jačanje Odreda starim borcima. Spriječavati neprijatelja da uspostavlja svoju vlast i vrši pljačku, nasilje, ubistva, mobilizaciju, da ubacuje špijune, švercere. Uzdizati, pomagati i jačati narodnu vlast. Razvijati obavještajnu službu. Držati čvrstu vezu sa brigadama i taktički sadejstvovati sa njima dok djeluju na terenu Drvarskog NOP odreda.

Nakon izdavanja naređenja štabovima NOP odreda, Štab 4. divizije održao je sastanak sa sekretarom Okružnog komiteta KPJ za Podgrmeč, s kojim je razmotrena opšta i posebna situacija, te zadaci Divizije u vezi s tim. Posebno je razmotreno pitanje političkog i partijskog rada u Podgrmečkom NOP odredu.

Održan je sastanak i sa komandom vojnog područja Podgrmeč 0 usklađivanju dejstava Odreda i zadatka komandi mjesta, partizanskih straža i komande područja.

Naročito je ukazano da treba održavati što čvršću vezu, radi sadejstva sa jedinicama NOV i POJ na području Banije, Korduna, Like, odnosno sa Glavnim štabom NOV i PO Hrvatske.

Postavljanjem zamjenika komandanta 6. brigade Milančića Mi-ljevića za komandanta Podgrmečkog NOP odreda, ostalo je upražnjeno mjesto zamjenika komandanta 6. brigade.

Štab 4. divizije je na to mjesto postavio Miću Kolundžiju, do tada komandanta 2. bataljona iste brigade.

Pokret Štaba 4. divizije sa 6. i 12. brigadom izvršen je iz sela Majkić Japre i Lukavice preko sela Jelašinovaca ka Međeđem Brodu, odakle su brigade sa štabom divizije prošle kroz Sanicu, izbile na cestu Ključ — Bosanski Petrovac, prešle cestu između Paunovca i Bravskog, prošle istočno od Vojničkih stanova i stigle u selo Crkveno 20. maja 1943.

U selu Crkvenom se Štab 4. divizije prvi put upoznaje sa stanjem Ribničkog NOP odreda koji je, po naređenju Štaba 1. korpusa 27. aprila, ušao u sastav 4. divizije.

Taj odred nastao je od 2. bataljona 7. krajiške brigade, koji je za vrijeme operacije *Vajs* branio zasebni pravac Ribnik — Resenovača — Poljice. Pred mnogo nadmoćnijim snagama 369. divizije, bataljon se povlačio prema Tičevu, a za to vrijeme 7. brigada je, vodeći borbu na pravcima Mliništa i Kupresa ušla u sastav Glavne operativne grupe NOV i POJ. Snage njemačke 369. *vražje* divizije prodorom 1. marta u Glamoč, preko Mliništa odsjekle su 2. bataljon 7. brigade, koji se u rejonu sela Tičeva priključio dijelu snaga 1. bosanskog korpusa, sa kojima je prešao Šator-planinu. Poslije prelaska Šatora 2. bataljon je u sastavu 4. brigade do početka aprila,

kada se od tog bataljona formira Ribnički NOP odred. Dan formiranja je 15. aprila 1943, a toga dana brojao je 250 boraca. Komandant Milan Zorić.

Kada je Stab 4. divizije stigao u Crkveno i nakon upoznavanja sa stanjem Ribničkog odreda prvo je postavljeno pitanje ishrane, jer su se jedinice odreda nalazile na pasivnom i opustošenom terenu. Odlučeno je da se iz Podgrmeča prebae potrebne količine žita, s tim da do ceste Ključ — Bosanski Petrovac vrši zaštitu karavana Podgrmečki NOP odred, a od ceste Ribnički NOP odred.

Iz Crkvenog je 12. brigada, nakon kraćeg odmora, izvršila pokret preko terena Janja i prebacila se preko Vrbasa u srednju Bosnu na teren Kotor-Varoši.

Štab 4. divizije, poslije upoznavanja stanja u Ribničkom NOP odredu, kreće sa 6. brigadom prema Glamoču. Odmah iz pokreta pretresa sela u kojima su se četnici zadržavali, Crni Vrh, Rore, Popoviće. Četnici su pobjegli. U selu Preodac susreću se sa jedinicama 6. i 10. brigade. Štab 4. divizije naređuje proterivanje četnika prema Dalmaciji. Obe brigade napadaju četnike pod Gnjatom. Dva bataljona 6. brigade (1. i 2) prelaze preko Dinare, spuštaju se u Kninsku krajinu, u sela Golubić i Strmicu, progoneći četnike Dinarske četničke divizije. Potom se vraćaju preko Jeline poljane u Bosansko Grahovo.²³³

Iz Bosanskog Grahova Štab 4. divizije planira opkoljavanje i razbijanje četnika, koji su se ponovno koncentrisali na Gnjatu. U plan je uključen i Sajkovački bataljon Glamočko — Livanjskog NOP odreda 10. divizije. Brigade 4. divizije krenule su u napad i razbile četnike, koji su, ostavljajući 3 poginula i 8 ranjenih, pobjegli prema Livnu, jer Sajkovački bataljon nije stigao na vrijeme da zatvori taj pravac. Gubici 4. divizije 3 ranjena i 6 nestalih.²³⁴

Poslije završetka ove akcije, 30. maja, izvršena je smotra 6. i 10. krajiške brigade u selu Nuglašici. Nakon smotre odmah je izvršen pokret prema Glamoču.

Noću 31. maja na 1. jun, izvršen je napad na neprijateljevu posadu u Glamoču. Ustaše su pružile žestok otpor, ali bi, bez obzira na otpor, bile brzo savladane da im nisu pritekli u pomoć četnici, iznenadnim napadom s leđa na 6. brigadu, koja je već bila prodrla u grad. Zbog tog četničkog napada obje brigade povukle su se uz gubitke od 13 mrtvih i 20 ranjenih boraca. Neprijatelj je, takođe, imao velike gubitke. Zarobljeno je 20 četnika.

Sa borbom na Glamoču završen je tromjesečni period borbi jedinica 4. krajiške divizije. U martu, aprilu i u maju 1943. jedinice Divizije imale su slijedeće gubitke: poginulo 38 boraca i rukovodilaca, 48 ranjeno i 16 boraca nestalo.

²³³ AVII, k. 766-A reg. br. 22/1-1.

²³⁴ Deto.

Izgubljeno: topova brdskih 75 mm, jedan teški mitraljez, jedan teški minobacač, 4 puškomitraljeza i 22 puške.

Istovremeno neprijateljevi gubici bili su: ubijenih Nijemaca 339, ranjena 184 i zarobljenih 305 domobrana.

Jedinice 4. divizije tromjesečnim borbama zaplijenile su slijedeće oružje i ratnu opremu: 276 pušaka, 29 puškomitraljeza, teški minobacač, 4 teška mitraljeza, 15 sanduka municije, 10 sanduka ručnih bombi i 5 sanduka mina za minobacače. Istovremeno, uništeno je: jedan tenk, 31 kamion s materijalom, 2 motocikla, jedan automobil, 3 voza sa ratnim materijalom, a potrgano 17 kilometara pruge i porušena 2 mosta.